

# Vigilia

1970  
szeptember

*Udvardy József*  
Szent Gellért lelki arca

*Cserhádi József*  
Százéves az I. vatikáni zsinat

*Déry Tibor, Ignácz Rózsa, Gerlei József*  
í r á s a i

*Alfred Ancel püspök*  
nyilatkozata a Vigiliának

*Toldalagi Pál és Pusztai Sándor*  
v e r s e i

Resumé en  
langue française

## TARTALOM

|                 |                                                                                                  |     |
|-----------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| UDVARDY JÓZSEF  | Szent Gellért lelki arca — — — — —                                                               | 577 |
| PUSZTA SÁNDOR   | Mindennap, Nem lettem, Agonia humana (versek) —                                                  | 580 |
| CSERHÁTI JÓZSEF | Százéves az I. vatikáni zsinat. Folytonosság és kiegészülés a két Vatikánium tanításában — — — — | 581 |
| BARSY IRMA      | Régi költő, Temetőben (versek) — — — — —                                                         | 594 |
| TOLDALAGI PÁL   | Megbékélés, Ez lettem én, Pusztába kiáltás (versek) —                                            | 595 |
| RÓNAY LÁSZLÓ    | Egy nagy szándék története. Tamás Gergely Alajos életútja — — — — —                              | 596 |
| DÉRY TIBOR      | Mr. Knockout úti jegyzeteiből. A fecskék (elbeszélés) — — — — —                                  | 610 |
| IGNÁCZ RÓZSA    | Missza Criolla (részletek argentinai útinaplómból) —                                             | 612 |
| GERLEI JÓZSEF   | Mielőtt megszólal a harang (elbeszélés) — — — —                                                  | 619 |
| BORSOS MARGIT   | Irgalom, Jákob létrája (versek) — — — — —                                                        | 624 |
| SEMON ZOÁRD     | Őszi part (vers) — — — — —                                                                       | 644 |

## KORUNK KÉRDÉSEI

|                                                                             |     |
|-----------------------------------------------------------------------------|-----|
| A holland katolicizmus: veszély vagy ígélet?<br>(Szen nay András) — — — — — | 602 |
| A teológiai oktatás reformja Hollandiában<br>(Csanád Béla) — — — — —        | 605 |
| Konzervatív katolikusok „marcia su Roma”-ja — —                             | 609 |

## NAPLÓ

Dénes Zsófia: Néhány szó Fekete Istvánról — 625; Rónay György: Az olvasó naplója (Szabó Magda: Okút) — 626; Pályi András: Színházi krónika (Szakonyi Károly: Adáshiba; Milton: Elveszett paradicsom) — 627; D. I.: Képzőművészet (A Nemzeti Galéria új szerzeményeinek kiállítása; Schaár Erzsébet, Vilt Tibor és Kovács Margit tárlatai; Száz éve született Maurice Renis) — 629; Rónay László: Zenei jegyzetek (Ferencsik János és Fischer Annie Beethoven-hangversenye; Lemezfgyelő) — 631; Balássy László: Rádió mellett — képernyő előtt (Kodolányi János: Földindulás) — 634.

## DOKUMENTUM

|                                                                        |     |
|------------------------------------------------------------------------|-----|
| Alfred Acel püspök nyilatkozata a Vigiliának<br>(Hegyi Béla) — — — — — | 635 |
| Búcsú a „Főtisztelendő”-tól (Tomka Ferenc) — —                         | 638 |
| Egyház és vallás Spanyolországban (F. T.) — — —                        | 642 |

|                                    |     |
|------------------------------------|-----|
| A Vigilia postájából — — — — —     | 645 |
| Francia nyelvű kivonatok — — — — — | 646 |

Felelős szerkesztő: RÓNAY GYÖRGY

Felelős kiadó: VÁRKONYI IMRE

## Laptulajdonos: Actio Catholica

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. Tel.: 138-098. Postacím: 5. Postafiók 196. Nagybudapesti ügyintézés és előfizetés: Budapest, V., Cukor u. 4. Telefon: 139-306. Terjesztő, előfizetés és templomi árusítás: Vigilia kiadóhivatala, árusítja a Magyar Posta is. A Vigilia csekk számla száma: OTP 37.343-VII. Hazai előfizetések külföldre: Posta Központi Hirlapiroda, Budapest, V., József nádor tér 1. Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hirlap Külkereskedelmi Vállalat, vagy bizományosai útján. Nyugati országokban az évi előfizetési ár: 5,00 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54.) a Kultúra 024 2. számú számlájára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigilia című lapra vonatkozik.  
Egyes szám ára: 9,— Ft. Előfizetés: Egy évre: 100,— Ft. félévre: 50,— Ft. negyedévre: 25,— Ft.  
Megjelenik minden hónap elején. Index-szám: 25.921.

## SZENT GELLÉRT LELKI ARCA

Szent István király születésének ezredik évfordulóját ünnepeljük hazánknak. Emlékezéssel visszazarándokolunk a magyar keresztény századok útján egész a kezdetig. Meghatódva lapozzuk a krónikák, elfakult okmányok, legendák lapjait; tűnődve nézzük az elomló romokat, áhitattal tekintünk az ereklyékre: Budán a Szent Jobbra, Szegeden Szent Gellért karjára, és imádkozunk meg szemlélődünk. Körülnézünk azokban az évtizedekben, melyekben a Szent Királynak és munkatársainak hite és szelleme országot alapított és egyházat szervezett ebben a hazában... A hegyek ugyanúgy meredtek, a folyók ugyanabban az irányban — csak szabályozatlanul — szegték a tereket, mint most. Amit a földre építettek, amit falakra festettek vagy kőbe faragtak, amit lapokra írtak, azt az idő és az emberi dühösség pusztította, s már csak a maradványokat dédelgetjük, de megmaradt a földön a nép és el nem vesztett örökségünk lett a szellem és a hit, mely virrasztott, lelkesedett és mindig újjáalkotott.

Kik gyűjtötták meg a szellem és a hit lámpását ezen a földön? Köztük a legelső sorban jár Szent Gellért. Életének útvonalán sokszor furcsa véletlenek szólnak közbe; nem várt fordulatok és küldetések a legkuszáltabb és legijesztebb helyzetekbe sodorják. Ki gondolná, hogy éppen ilyenkor gyűjtja meg a szellem lámpáit: iskolát szervez, könyveket ír, sok vesződség és veszély közt rója térítő útjait a Maros és Körös táján, ugyanakkor távoli barátaival levelez. A Péter és Aba Sámuel ostoba kormányzása által fölkavart politikai szenvedélyek hullámai éppen székhelyén, Csanádon tornyosulnak, de ilyenkor is a fékevesztettségben az értelmesség, a becsület és igazság igényeit juttatja szóhoz és megpecsételi vérével.

Mostoha körülmények között, zord időkben önmagához, eszméihez, hitéhez hűnek maradni: ezt mutatja Szent Gellért lelki arca!

Ez a sorsfordulatokban oly változatos pálya Velencéből indult el. Itt született Szent Gellért 980 körül. Korán szerzetes lett a Szent György kolostorban. Innen indult hosszú tanulmányutakra. Egyik útja Franciaországba vezetett. Itt találkozott a megújuló egyházi szellemmel, mely Cluny-ből áradt szét. Szent Odilo Cluny-i apát egyik tanítványának a verduni St. Vannes-i Richárdnak, a reform lelkes terjesztőjének körével is megismerkedett. Érdeklődéssel fordult a tudományos élet felé. Maga írja, hogy Plató műveit itt olvasta először. Bár az ezer körüli évtizedekben a teológiában a pangás korszaka volt, de jelentkeztek már a nemsokára meginduló erjedés jelei: a dialektikusok és antidialektikusok szembenállása, a hit és filozófia egymáshoz való viszonyának vitatása. Gellért mást is észrevett: a Balkánról terjedő katareretnekségi mozgalom elszórtan felütötte a fejét Franciaországban és Észak-Olaszországban is.

1015-ben már mint a kolostor apátja szentföldi útra készült. A XI. században a nyugati kereszténységben megélenkült az érdeklődés a Szentföld iránt. Tulajdonképpen ennek volt az eredménye az, hogy a század végén megindultak a keresztes hadak. Gellért is többemagával nekivágott a nagy útnak, nemcsak mint zarándok, hanem mint kivándorló, mert a cél az volt, hogy Betlehemben kolostort építenek és ott maradnak. Dalmácia irányába hajóztak, de a tengeri vihar Szent András szigetére sodorta őket, ahol a hasonló nevű kolostorban találtak menedéket. Itt vesztegelt a vihar csillapodására várva Razin is, a Szent Márton monostor apátja. Ez praktikus ember lehetett, mert az új vendégeket egyre arra biztatta, hogy jöjjenek Magyarországra hit-

hirdetőnek. Erre ugyan nem álltak rá, de megriadva a tengeri út nehézségeitől, úgy döntöttek, hogy Magyarországon keresztül egy darabig víziúton — a Dunán — aztán szárazföldön iparkodnak Konstantinápolyba, majd pedig Jeruzsálembe. Horvátországon keresztül érkeztek Pécsre, ahol Bonipert püspök vendégszeretetét élvezték. Augusztus 15-én járultak Szent István elé Székesfehérvárra, hogy a dunai úthoz hajót kapjanak. Ez a találkozás Gellért életének új irányt adott: a szent fejedelem rábirta, hogy itt maradjon és segítő társa legyen a térítésben, egyházszervezésben.

A küldetés a legnehezebb területre szólt. A Körösöktől az Al-Dunáig terjedő terület független ura Ajtony volt. Erős hadseregében bízva szembeszállt Szent István központosító törekvéseivel. A király, rokonát, Csanádot küldte letörésére. Oroszlámos mellett csaptak össze a hadak 1028-ban; Ajtony vesztett, maga is elesett. Ennek a területnek a püspöke lett Szent Gellért. Magyarul tudó szerzetesekkel vonult be Marosvárra, mely a győzedelmes vezér nevére, ki itt telepedett meg, később a Csanád nevet kapta. A Keresztelő Szent János tiszteletére emelt görög kolostorban telepedett meg, miután ennek lakói Oroszlámosra költöztek.

A helyzetkép nem volt éppen biztató. A legyőzöttek néma, de kitörésre jobb alkalmat váró bosszúja parázslott a kedélyekben. A lakosság nagyobbik része még pogány, csak imitt-amott talált keresztényekre, jobbadán keleti rítusúakra, mert a bizánci hittérítés már a X. század közepén kezdődött ezen a vidéken, akkor, amikor Gyula vezér Konstantinápolyban megkeresztelkedett és magával hozta Hierotheost, akit a pátriárka 956-ban Turкия püspökévé szentelt. Ez a kapcsolat tovább folytatódott, amikor fél évszázaddal később Ajtony Viddinben keresztelkedett meg a keleti rítus szerint és székhelyén, Marosváron kolostort épített görög szerzetesek számára. Kezdetben itt székelte Szent Gellért, innen indult hittérítő útjaira.

Doceo gentiles et Christum nescientes (tanítottam a pogányokat, akik nem ismerik Krisztust) — írja könyvében. Ez a térítő munka viszonylag békésen folyt, amíg Szent István élt, de alighogy lehunyta szemét, kitűnt, hogy a Körös, Maros vidéke viharsarok, és a székváros Csanád heves politikai szenvedélyek színhelye lett. 1044 húsvétjára nem kedves vendég érkezett ide: Aba Sámuel király. Az ország urai elégedetlenek voltak erőszakos kormányzásával, mert a krónika szerint „megvetvén a nemeseket, mindig a parasztokkal fogott össze”. Ezért összeesküdtek ellene és elhatározták, hogy Pétert hívják vissza a királyi trónra. A titkot azonban a király is megtudta. Csanádra csalta ellenfeleit és közülük ötvenet meggyilkoltatott. Ilyen rémségek között virradt fel húsvét ünnepe. Az volt a szokás, hogy a nagy ünnepeken a püspök a székesegyházban a király fejére helyezi a koronát és szerencsés uralkodásáért imádkozik. Szent Gellért ezt a szertartást megtagadta. Amikor a király mégis megjelent, a prédikációban így korholta: „A szent bőjt arra való, hogy a bűnösök bocsánatot, az igazak jutalmat nyerjenek. Te pedig, Király, azt kardod gyilkolásával megfertőzted s tőlem az Atya nevét elraboltad, minthogy kedves híveim hiányoznak. Ezért e napon semmiféle bocsánatot nem érdemelsz. Mivel pedig Krisztusért kész vagyok halált is szenvedni, megmondom neked a jövendőt: feltámad ellened a bosszúállás kardja és elveszi tőled az országot, melyet csalárdul szereztél”.

Aba Sámuel tényleg elvesztette a trónt, de a visszatérő Péter se hozta meg a békét, mert az országot a német császárnak ajánlotta hűbérül, s emiatt a közhangulat ellene fordult. Az ebből származó politikai forrongás színhelye megint Gellért székvárosa, Csanád lett. Az elégedetlenek itt jöttek össze 1046-ban és elhatározták, hogy a királyi trónra Vászoly fiát, a külföldön tartózkodó Endrét hívják meg. A hír hallatára a legyőzött Ajtony hívei úgy érezték, ütött az óra, hogy a nekik ellenszenves új rendszert, melybe a kereszténység is beletartozott, megdöntsék. A fölkelést Vata vezette Békés várából. Ómaga régi pogánykori hajviseletben, ruházatban járt, lóhúst evett.

Szent Gellért írásaiban utalt ezekre az eseményekre. Sokan vannak mostanában — panaszolja — akiket a rossz szenvedély fellázított; gyalázzák az istentiszteletet, az egyházat, a papokat, sőt még Isten Fiát, a mi Urunk Jézus Krisztust is. Uldözés és elpártolás van most is. Isten törvényeire tanítottuk az ujonnan megkeresztelteket, de az ördög kilopta lelkükből az ígét. Még a hűeket is erőszakkal arra akarják kényszeríteni, hogy Isten papjai ellen elviselhetetlen hazugságokat mondjanak. Panaszkodik, hogy a közhatalom is nyomja őket: „Megtiltyák már azt is, hogy beszéljünk, pedig püspök a nevünk. Ha jól látom, némelyeknek az a szándéka, hogy az udvari tisztviselők támogatásával az egyházi hatalom és tekintély végül is egészen meggyöngyöljön”.

Ezeket a megjegyzéseket Szent Gellértnek *Deliberatio supra hymnum trium puerorum* című művében olvashatjuk. A háborúk, sikertelenségek, elpártolások nem szegték kedvét, hanem iparkodott befejezni ezt a művét, melyet egyik barátja kérésére írt: Isingrimnek, aki előbb a salzburgi Szent Péter kolostorban élt, később admonti apát lett. Ez a legrégebb irodalmi mű, mely Magyarországon íródott. Erdekes a forma, ahogy a szerző mondani- valóját előadja. Kiindult Dániel próféta verseinek allegorikus magyarázatából, ehhez társítja egymás után, mintegy láncszerűen, a témáit. Stílusa teljesen egyéni, éppígy a szavak megválasztása és a mondatok szerkesztése.

Fejtegetéseiben már találunk utalást arra, ami nemsokára élénk vita tárgya lett: a hit és az ész, a teológia és filozófia viszonyára. A dialektikusok közül többen az ész ítéletét a hit fölé helyezték, és aszerint akarták magyarázni a hit igazságait; az antidialektikusok a másik végletbe estek: tagadták a logikai elvek érvényességét a teológiában. Úgy látszik, Szent Gellért már akkor ama följogás felé hajlott, mely később a vitából leszűrődött és általános lett: a filozófia segít a teológiai elmélyülésben. A *Deliberatio* egyik helyén rámutat arra, hogy amiként a zsidók ezüst és arany edényeket hoztak a pogány Egyiptomból, így a filozófusok műveiből tegyük magunkévá mindazt, ami a helyes ismeretre segít. Egyik kijelentéséből a kutatók arra következtetnek, hogy már akkor észrevette Scotus Eriugena: *De divisione naturae* című művében foglalt racionalista tévedéseket, amelyeket csak jóval később, a XIII. század elején ítélte el az egyik párizsi zsinat.

Felfigyeltek a kutatók arra is, hogy Szent Gellért bőven merített a keleti egyház nagy misztikusának, Pseudo-Dionysiusnak az írásaiból és Maximus Confessor Skutari püspökének a VII. században ezekhez írt kommentárjaiból. Vajon ezeknek a nagy hatású keleti egyházi műveknek a használatát a hely inspirálta? Csanád, ahol görög kolostor volt könyvtárral, és előfordultak megbeszélések közte és a görögök között? Feltehető.

Úgy látszik, Szent Gellért teológiai fejtegetései, az általa képviselt irány és stílus tetszett a kortársaknak. Isingrim nemcsak az említett *Deliberatio* nevű munkát kérte tőle, hanem már korábban is kapott egy értekezést, melyet bizonyos Dodo nevű pap vitt el neki. St. Vannes-i Richard tanítványa, András szintén kapott Gellértől *De divino patrimonio* című könyvet, továbbiak írását is kérte, de Gellért idő híján nem tudott a kérésnek eleget tenni. Írt ezen kívül egy kommentárt a Zsidókhoz írt levélhez.

Jelenleg csak a *Deliberatio*-t ismerjük; hogy a többivel mi lett, nem tudjuk: elvesztek-e, vagy talán egy szerencsés nap előhozta őket az ismeretlenség homályából?

Így alkotott Szent Gellért otthont Csanádon a hitnek és szellemnek: iskolájának padjain nemcsak magyarok, hanem külföldiek is ültek, írásait olvasták a Marostól a Meuse-menti Verdun-ig, a keresztény magyarság pedig megmaradt e földön, mely beitta véréit.

Az igazi bölcsesség s az igazi műveltség semmi más, mint Isten félelme.

A r a n y s z á j ú S z e n t J á n o s

# PUSZTA SÁNDOR VERSEI

## M I N D E N N A P

mindennap újra kezdeni  
nekiállni  
megteremteni a világot  
icipicit nőni mint a füvek  
beszélni  
élni  
járni  
félszárnyal repülni  
mint szélütött bogarak  
hanyattesve s egyhelyben topogva  
a meghódított horizontról énekelve

újra kitalálni a betűt  
megépíteni a házakat hidakat  
katedrálisokat  
miket az atom elsöpör

harcolni betegség rühök tetvek ellen  
túlélni rákot denunciálást  
az értelem kudarcait s lelkigörcsöket

ott kezdeni ahol senki sem hagyta abba  
ejtőernyőt csatolni könnyeinkre  
össze ne törjék maguk ha hullnak  
Lézer-tükröket szerelni a szívekre  
pontosan kiszámíthassuk az egymásközi távolságokat  
mindennap újra kezdeni  
mindennap újra kitárni sebeink  
várni a keselyűt  
hallgatni Zeus átkait

azért ellopni a tüzet  
mégis érdemes volt

## N E M L E T T E M

nem lettem se nap se hold  
se csillag  
csak a bennemvaló icipici jóság  
világít

engedd fényénél  
magamhoz találjak

## A G O N I A H U M A N A

a sárkányt ma sem öltük meg  
a rák tovább épült bennünk  
elesettek fekszenek a csatamezőkön  
ma sem támasztottuk fel a halottakat  
sok miérttől keserűbb a szánk  
egy fokkal sötétebb lett  
egy fokkal hidegebb a föld  
börtönökkel falaztuk el a napot  
sok kilométer szögesdrót-rácsot építettünk

megbocsátod-e  
hogyan elfeledtünk ma is fényleni?

# SZÁZÉVES AZ I. VATIKÁNI ZSINAT

## FOLYTONOSSÁG ÉS KIEGÉSZÜLÉS A KÉT VATIKÁNUM TANÍTÁSÁBAN

Szerte az egész világon ismét zsinati témákról írnak és beszélnek: történelmi és teológiai méltatással ünneplik az I. vatikáni zsinat 100 éves évfordulóját. A katolikus tanítás fejlődésének, de közelebbről az ekkleziológiának, az egyházzal szülő tan tökéletesítésének szempontjából fontos megismerni az I. vatikáni zsinat szerepét és jelentőségét. Ugyancsak nem érdektelen megvizsgálni a zsinat előkészítésében, lefolyásában és tanításában a kornak, főleg a múlt századnak szellemi vetületét és a kor emberének, a már tipikusan „modern embernek” lelkületét, mert csak így érthető meg a zsinat konkrét reagálása az Isten, a túlvilági hit és a hit és tudás viszonyának kérdéseire. A mögöttünk álló száz év alatt a kor és benne az ember nem változott meg lényegesen. A „modern ember” szellemi alkatát alapjaiban ugyanazok a tényezők határozzák meg. Ezek nagyon röviden abban foglalhatók össze, hogy „az autonóm és felvilágosult én” vette át a történelemalakítás szerepét. Az egyháznak már száz év óta ugyanazzal az emancipált és szekularizált társadalommal van dolga. Így a kérdés is ugyanaz marad még mindig: a modern civilizáció és kultúra embere hogyan viszonylik a valláshoz és az egyházhoz, Istenhez, a hit kérdéseihez, a hit fogalmával adott természetfölötti világhoz?

A két vatikáni zsinat a száz év emberének átfogásában egybetartozik, tanításuk egymást kiegészítik, bennük folytonosság és egymásra-épülés állapítható meg. Már az első vatikáni zsinat ugyan ki nem mondott, de egyik fő kérdése ez volt: mi az egyház helyzete a modern világban? A II. Vatikánum tanításában kétségtelenül már nagymértvű fejlődés állapítható meg az egyháznak a modern társadalomhoz való viszonyulásában és ennek értékelésében. Itt a hit természetfeletti eredetét és mibenlétét leíró tanítás még közelebb akart jutni a konkrét emberhez, az ekkleziológiában pedig a teljes tartalmú és értékű egyházfogalom kibontakozásának lehetünk a tanúi. A két zsinatot joggal szokták az egyházban bekövetkezett nagy átalakulások szimbólumaként emlegetni. A kettőnek természetesen más volt a módszere, tónusa vagy klímája, de lényegében egy volt a problémája. S mivel a probléma reális és igaz volt, ezért előbbre jutás történt. Fejlődés és tökéletesedés állapítható meg az eredmények egybevetéséből. A zsinati tanítás valóban lépést tudott tartani a ma élő emberiség legújabb átalakulásának tényeivel is. A kor reménye teljes visszhanggal felcsendült a II. vatikáni zsinat munkájában, ez pedig az, hogy a természettudományok és a technika forradalmában élő emberiség az egyén és a közösség még mindig meg nem oldott viszonyában kezdi felismerni a szabad emberi személy értékeit és új kort elindító szerepét. A zsinat az emberi személyiség közösségalkotó erőinek vallásos vagy üdvösségrendi mozgatóját és az egész emberiség számára való eredményes bevetését kívánta megvalósítani. Ezt nem tehetné volna meg, ha az I. vatikáni zsinat fel nem ismeri a modern ember hitproblematikáját.

### Az I. vatikáni zsinat egybehívásának indítékai

1864. december 8-án megjelent a *Quanta cura* pápai körirattal együtt a 80 tételből álló *Syllabus*. Ezt a lista a IX. Pius pápa 32 éves uralkodásának első 20 évéből származó különböző pápai megnyilatkozásokból „modern tévedések” címen egybefoglalta az elutasított és elítélt különböző rendű tanításokat. A Syllabus megjelenése kétségtelenül egy küszöbön álló zsinat lehetőségeire engedett következtetni és már a következő évben egyre lázasabb ütemben meg is kezdődtek az előkészületek.

IX. Pius pápa az 1867. június 26-án tartott titkos konzisztóriumában, amikor a két apostolfejedelem, Szent Péter és Szent Pál vértanúságának 1800 éves megünne-

lése alkalmából több mint 500 püspök tartózkodott Rómában, bejelentette a 20. egyetemes zsinat egybehívásának gondolatát. 1868. június 29-én az *Aeternus Pater* kezdetű körirattal 1869. december 8-ára hívta egybe a zsinatot. A bulla hosszasan és komor színekben ecsetelte a zsinat szükségességét és a következőkben adta meg indítékait: az egyház ege felett hatalmas viharok vannak kitörőben, a hitet és az egyházat több oldalról támadások érik, az egész emberiséget az egyenletlenség, a bizonytalanság és a béke elvesztésének veszélyei gyötrik. „Komplex krízisről van szó”, amely az egyházi tanítóhivataltól két irányban is eligazító állásfoglalást követel: világos tanítással vissza kell utasítani a kor „modern tévedéseit” és korszerűbbé kell tenni az egyházi törvénykezést. A pápa nemcsak helyreigazító tanításra gondolt, hanem az egyház belső helyzetét is meg akarta javítani olyan időkben, amikor a világhelyzetet új szociális tanítások és forradalmi légáramlások kezdték megmozgatni és első alkalommal álltunk az emberiség új megalapozású jólétének és tudományos haladásának nagy kérdései előtt. A nehéz helyzetben azonban a legbiztosabbat kellett választani: meg kellett védeni az egyházi tanítás integritását és sérthetlenségét és vissza kellett utasítani a tévedéseket.

A zsinat egybehívásának voltak lélektani indítékai is. Első helyen kell említünk azt a tényt, hogy IX. Pius pápa, tanácsadóinak biztatása ellenére, akik az európai fejedelmektől várták az „Unità Italia” csapatai ellen a biztos segítséget, tudatában volt annak, hogy a pápai állam végőrája elérkezett. A pápaság földi hatalmának a feladása önkéntelenül is arra ösztökölte a pápát, hogy az egyház nemzetfeletti tekintélyét mozgósítsa most már nem *Garibaldi* felszabadító nemzeti gárdistái és ágyúi ellen, hanem a pápaság erkölcsi hatalmának érdekében. És valóban ez történt. Rómának az egyesült Olaszország székvárosává való kiküldtása óta a Vatikán más fényben tűndökölt, erkölcsi súlya és tekintélye szinte napról-napra szemlátomást nőtt és általános elismerést szerzett. Pius pápa utóda, XIII. Leó már olyan tekintéllyel tanított, mint előtte kevesen.

Egy másik indíték az egyház egyetemes tanítói tekintélyének igénybevételére abból adódott, hogy a *Syllabus* elítélő és tiltó fellépésével látszólag túl kevés eredményt ért el és ennek okát abban lehetett vélni, hogy a helyi túlkapások ellen a püspökök nem léptek fel kellő eréllyel. Központi szemmel és egységesen kellett felmérni a veszélyt és az ellene fogatosított eljárást. Egyetemes zsinatra kellett apellálni.

Még egy harmadik szempontra is fel kell figyelünk: háromszáz év óta nem volt zsinat. A legutóbbi egyetemes zsinat a trentói volt (1545—1563). Két egyetemes zsinat között ilyen nagy intervallum még nem volt az egyház történetében, az egyház a reformáció feletti diadalát túl sokáig „nyugodtan ünnepelhette”, az európai keresztény fejedelmek abszolutizmusa egyébként is lecsendesített társadalmi légkört biztosított, úgyhogy az egyház intézményeivel, iskoláival és kórházaival mint társadalmat és történelmet formáló erő, egyre nagyobb biztonsággal berendezkedhetett. Azonban előbb a napóleoni háborúk, de még inkább a francia forradalomtól kezdődően a társadalmi életben jelentkező nyugtalanságok, a fennálló szociális struktúrák átalakítására irányuló törekvések mégis csak azt sugalmazták, — legalább a „látók” lelkében, — hogy a felszín alatt olyan áramlások indultak el, amelyekkel szemben így vagy úgy, nyíltan vagy burkoltan, előbb vagy utóbb, közvetlenül vagy közvetve állást kellett foglalni. Ha az I. vatikáni zsinaton a kor társadalmi helyzetének képlete nem is szerepelt olyan kimondottan, mint a II. Vatikánumban, annyi bizonyos, hogy a zsinat munkájában a kor e vetülete is mély nyomot hagyott.

## A zsinat rövid eseménynaptára

### Az első négy hónap

A zsinat egybehívása általában élénk visszhangot, főleg meglepetést, sőt sokakban egyenesen aggodalmat, vagy ellenszenvet váltott ki. A *Civiltà Cattolica*, a jezsuita rend folyóirata, 1869. február 6-án azt tette közzé, hogy a zsinaton a

*Syllabus* tételeit definiálják és kimondják a pápai tévedhetetlenséget és Szűz Mária mennybevitelének dogmáját. Erre mindenütt a leghevesebb teológiai, sőt politikai viták indultak el. A német sajtó valamilyen indiszkréción folytán már egy fél évvel a kezdés előtt beledobta a köztudatba, hogy a zsinat rejtett, egyetlen célja a pápai tévedhetetlenség kimondása, és bár a zsinati székerek anyagában ez a kérdés csak egészen a vége felé bukkant fel, mégis a körülötte kialakult viták már előre determinálták a zsinat hangulatát és kellemetlen kísérőként végig sok hosszúságot okoztak. Németországban a hírneves müncheni egyetemi tanár, *Döllinger*, Franciaországban *Montalembert*, később *Lacordaire* és *Lammenais* is csatlakozott hozzá, de főleg a tekintélyes apologéta *Dupanloup*, Orleans-i püspök álltak a tévedhetetlenséget támadók csoportjának élére. Élénk mozgolódás volt észlelhető Olaszország, Franciaország, Bajorország, Belgium és az Osztrák-Magyar Monarchia kormányköreiben is, mert úgy vélték, hogy a római Kúria a pápai tekintély emelésével világi vonalon is nagyobb befolyásra kíván szert tenni. A „modern államok” belső függetlenségükre voltak kényesek, a pápai beavatkozás fokozásától tartottak. A kormányok intervenciójára azonban a francia miniszterelnök habozó magatartása miatt nem került sor.

A megnyitásra az 1050 meghívottból 774 zsinati atya jelent meg, akik hazájukból már eleve magukkal hozták a püspökök, papok és laikusok között kialakult ellentétes nézeteket. Így a zsinaton mindvégig két párt állt egymással szemben. Kezdetből fogva számszerűleg szinte ugyanaz a többség (4/5 rész) és kisebbség vívta végig a maga ádáz harcát. A többség vezetői között találjuk *Manning* angol és *Dechamps* belga bíborosokat, akiket nagy tekintéllyel főleg a német *Martin*, *Senestey* és *Pessler* támogattak. A kisebbségben nagyobb szerephez jutottak a már említett *Dupanloup* és a német *Hefele*, a zsinatok történetének híres szerzője. Az Osztrák-Magyar Monarchia püspökei, *Rauscher* bécsi, *Schwarzenberg* prágai és *Haynald* kalocsai bíboros érsekekkel az élen, szinte kivétel nélkül „anti-infallibilisták” maradtak. A két irányzatot olykor a „harmadik pártnak” a megjelenése is tarkította, ami a szembenálló felek véleményének hullámlásából természetszerűleg adódott.

Az ellentétek sem mennyiségi, sem minőségi vonatkozásban nem voltak egyértelműek. A tévedhetetlenség kimondásának hívei számszerint valóban elsöprő többségben voltak, köztük igen sok merev konzervativista akadt, akik nemcsak a pápához akartak hűségesek maradni, hanem a római szentszék központi hatalmát is nélkülözhetetlennek tartották. Akadtak köztük haladók is és a tekintélyesebb egyéniségek a rugalmasabb és korszerűbb egyházkezelést mellett gyakran szót is emeltek. Tudnunk kell, hogy a pápai tévedhetetlenségről szóló meggyőződését az egyház mindig tanította. Most arról volt szó, hogy a zsinat ezt a tanítást mint Istentől kinyilatkoztatott igazságot jelentse ki, vagyis ünnepélyesen mint dogmát definiálja. A zsinaton egyetlen olyan püspök sem akadt, aki a pápa főségéről és tévedhetetlenségéről szóló tanítást nem tartotta volna a szentírással és a szenthagyománnyal összeegyeztethetőnek, a kisebbség azonban mindvégig az „oportunitás”, vagyis a hittétel kimondásának időszerezése és alkalmassága ellen küzdött. Attól tartottak, hogy a dogmatizálás a kétes katolikusok elszakadását, a katolizálni akaró anglikánok elidegenedését, a keleti hírszakadás megerősödését, a kormányok ellenintézkedéseit és még sok egyébét vonhatna maga után. A harmadik párt az infallibilizálás kimondásának elvi vonalát tisztán látva olyan megfogalmazást kívánt, amely az idők követelményeinek jobban megfelel. Említést kell tennünk arról is, hogy többek véleménye szerint a pápai tévedhetetlenség kimondása a püspöki tekintély csorbulásának veszélyét rejtette magában. A kisebbség szenvedélyesen képviselt véleménye nem egyszer mint keserű agítálás hatott: „a többség köreiben ultramontanisták (a »hegyen túliak«, a Rómához szolgain hűségesek) ragadták magukhoz a hatalmat, akik meg akarják változtatni az egyház lényeges alkotmányát, mert a Krisztus Urunktól alapított mérsékelt monarchiát abszolút monarchiává kívánják átalakítani”.

A zsinat rövid volt. Mindössze 7 hónapig tartott és váratlan, sőt tragikus volt a befejezése. Tartama alatt 86 általános vagy teljes ülés és négy ünnepélyes nyil-

vános ülés volt. Az utóbbiakon jelen volt a pápa is. 1869 decembere csaknem teljesen formalitásokkal telt el. A pápa december 28-án váratlanul két zsinati tervezetet, szkémát terjesztetett az atyák elé, ami sokaknál azért jelentett meglepetést, mert „a felülről való eljárás kezdetét látták benne”. Az első szkémát, amely a katólikus hitfogalom szintézisét és megvédését tűzte célul maga elé, *Franzelin*, a Gregoriana tanára dolgozta ki. Ezt skolasztikus merevsége, a tévedésekkel szembeni túlzott szigorúsága miatt elvetették. *Martin* paderborni püspök *J. Kleutgent*, a híres újskolasztikus teológust vette maga mellé és négy fejezetben 18 kánonnal kidolgozta a *Dei Filius* kezdetű, a hitről szóló konstitúció tervezetét. Mialatt a témáról vég nélkül elnyújtott viták folytak, a zsinati termen kívül egyre erősödtek az összecsapások az infallibilitás körül, egymás után különböző csoportok petíciókat küldtek a pápához, és már-már úgy látszott, hogy nyílt törésre kerül sor. Közben az idő csak előre szaladt, a túl hosszú beszédek és a Szent Péter templom jobboldali kereszthajójából átalakított zsinati terem rossz akusztikája mindinkább fokozták a türelmetlenséget. Sokan értelmetlennek tartották, hogy fogható eredmények nélkül ilyen hosszú ideig távol legyenek egyházmegyéjüktől, de akadtak egész bizalmatlanok is, akik szerint „mindezt a kuriálisok azért rendezik így, hogy az ügyet a kezükben tartva a zsinati atyákból a szentszék számára könnyen kezelhető tömeget csináljanak”.

1870. március 1-től július 18-ig

Sokan már szégyenteljes csödtől tartottak, amikor 1870 februárjának végén jobb tárgyalási szabályokat és lehetőségeket biztosítottak. A pápa március 1-én végleges kidolgozásban a zsinat elé terjesztette a második, az egyházzal szóló hittételek határozat szkémáját. Már március 6-án 450 atya 131 ellenében azt kérte, hogy a szkéma 11. fejezetéhez csatolják hozzá az infallibilitás külön kérdését, amely eddig nem szerepelt a tervezetben. Az esemény bombaként hatott, azonban a zsinat egyelőre tető alá akarta hozni az 1. szkémát és ezt április 24-én egyhangúan meg is szavazták az atyák.

Végre elővették tehát az egyházzal szóló konstitúció tervezetét. Most már senki sem unatkozott. Miután a 15 fejezetből és 21 kánonból álló szkémát ismertették, a vitát azonnal a híres 11. fejezettel kezdték meg. A kérdés-komplexum ebben a fejezetben a pápa főségéről, primátusáról szóló tanítást ölelte fel, de még itt sem volt található, a legcsekélyebb utalással sem, a tévedhetetlenség kérdése. Ennek ellenére már a negyhéten fellángoltak a szenvedélyes vitafokozások. A zsinati teremben a vitát május 13-án kezdték meg, 15 nap alatt 60 beszéd hangzott el. Az ellenpártok a zsinati termen kívül is szenvedélyes csatákat vívtak, pamflettekkel, különböző akciókkal igyekeztek egymásra hatni, de eredmény nélkül. Az infallibilitásról minduntalan szó esett, mégis a tárgyalások meddősege miatt június 6-án sürgősen kérték a viták lezárását és megkezdték a szkéma harmadik és negyedik fejezetének tárgyalását.

Közben a római hőmérő higanyszála csak emelkedett és az infallibilitás kuriális híveinek néhány szemet szűrő önkényeskedése miatt az idegesség a tetőfokra hágott. A zsinat menetében egyre fokozódó nyugtalanság oka kétségtelen az volt, hogy mesterségesen elhallgatták a mindenki előtt nyilvánvaló tényállást: a tévedhetetlenség vitájára mindenképpen sor kerül és hátha ennek tárgyalása veszedelmes összecsapással végződik. A francia követ április 22-én azt jelentette kormányának: „Az az ember benyomása, mintha a zsinatot csak a pápai tévedhetetlenség kimondása miatt hívták volna össze.” Egy hónappal később egy püspök pedig ezt írja haza: „Olyasvalamit lehet érezni, mintha sok atyának a keze beszéd közben ökölbe szorulna és ujjai mintha egy láthatatlan pisztoly ravaszára lennének helyezve.”

Július közepén vagyunk már. Egyre nagyobb erőfeszítések történnek, hogy az ellentétes nézeteket közelebb hozzák egymáshoz. A kisebbség javára bizonyos eredményeket tettek: a megfogalmazásokban mellőztek némely túlzást és kijelentet-

ték, hogy a pápa primátusa és tévedhetetlensége nem csorbíthatja a püspökök jogait, hiszen a pápa csak az egyházzal való legbensőségesebb egységében gyakorolja hatalmát. Amikor július 13-án a 85. általános kongregációban a teljes székma szavazásra került, a következő eredmény alakult ki: 601 jelenlevőből 451 igen-nel, 88 nemmel és 62 fenntartással szavazott. Július 18-án a 4. és utolsó nyilvános ülésen a pápával együtt 535 püspök volt jelen, két atya kivételével mindenki igen-nel szavazott, azonban 50 zsinati atya tiltakozásának jeléül előző nap elutazott Rómából. Előbb levelet írtak a pápának és ebben kifejtették távolmaradásuk indokait. Otthon azonban mindannyian alávetették magukat a zsinat határozatának és az új dogmát ki is hirdették. A záróülésen nemmel szavazó két püspök még a zsinati teremben vetette alá magát a dogmának.

A zsinatnak még sok anyagot kellett volna letárgyalnia, de kitört a francia-porosz háború, a piemontiak pedig szeptember 6-án betörték a pápai államba és szeptember 20-án elfoglalták Rómát. A pápa mint a Vatikánban élő fogoly október 20-án *Postquam Dei munere* kezdetű bullájával bizonytalan időre elnapolta a tragikus hirtelenséggel bezárult zsinatot.

## A zsinat és a XIX. század

### *Individualizmus, humanizmus, racionalizmus*

Az analízist igen mélyről lehetne elindítani és széles területekre kiterjeszteni. Csak arra kívánunk röviden utalni, amire az I. vatikáni zsinat megértése és megítélése szempontjából szükségünk van.

A XIX. század második fele már a „modern kor” biztosabb és szélesebb térhódítását jelenti a gondolkodásban és az életstílus alakításában egyaránt. A kor-szellem, amely az új kort elindítja, egyre több vonatkozásban egységes eszmei tartalommal kezd összeforrni a modern ember sajátos szellemi tartalmú magatartásává. Ezért az új kort, amelynek kezdetét Amerika felfedezésével (1492) szoktuk megjelölni, joggal nevezhetjük modern kornak is.

Az újkor legsajátosabb jellemzője az individualizmus, az emberi én, az egyéniség és végül is a személyiség felértékelése vagy bizonyos kultusza. Ennek egyre növekvő igénye és sokszor keserves kiküzdése, helyes és egyúttal ferde irányú kibontakozása Európa szellemiségének 500 éven keresztül legdöntőbb sorstényezője lett. Az ember ki akart szabadulni a középkor minden rendű megkötöttségéből. Ez a boldogító szabadságvágy több irányban új értékek felé nyitott utat, de előbb régi közösségi kötelékeket kellett levetnie. A rendi társadalmi kötöttség első bomlasztója az a polgári szabadság-törekvés és kezdeményezés lett, amely a kézművesség, az ipar és kereskedelem, vagy általában a városiasodás eszközeivel a hűbéri feudalizmus földhözkööttségét oldotta fel. A nagy birodalmak fáradt testét a nacionalizmus friss szele járta át, de egyúttal darabokra is törte azt. Később ez a nacionalizmus és a nyomában jövő kolonializmus és rasszizmus napjainkig a háborúk egyik melengető kigyófészke lett. Az európai nagyhatalmak egyre növekvő háborús potenciállal egymással farkasszemet néznek és mialatt egymást így sakkban tartják, egymás keze elől ragadják el a gyarmatbirodalmakat. Végül a nagy keresztény vallási közösség egészét a különböző hitújítások a hit szubjektív elemeinek a vallás egyéni átélésének hangsúlyozásával szántották fel, aminek velejárója az lett, hogy vallási téren az egyéni értelmezést, a belső átélést a közösségi normák fölé kezdték helyezni, hogy így szembeszálljanak az egyház irányító és tanító tekintélyével, főleg a pápasággal.

A modern kor szellemtörténetileg és bölcséletileg nézve inkább sokrétegű folyamat, mint valamely egyértelműen meghatározott szellemi áramlat. A folyamat egymásutánjában a bölcséleti emberképet elsősorban a humanizmus és naturalizmus kezdi formálni, fejlődési ívében előbb a kimondott egyén, az „autonóm én” és végül is a saját értékeire, jogaira ráébredő személyiség állanak. Ezekből az elemekből születik meg az a demokratikus egyenlőségi és szabadság-törekvés, amely po-

litikailag a szabad választásokon nyugvó polgári demokráciák megalakulásához vezetett. Ismeretelméleti síkon, miután *Descartes*, az európai modern bölcselet első atyja olyan élesen választotta el egymástól az ismeretszerzés folyamatában az érzékelés és az értelmi megismerés szerepét, a szélsőségek lehetőségei két irányban is tovább bontakoztak: *Hobbes* és *Comte* szenzualizmusa illetve pozitívizmusa áll az egyik oldalon és a másik oldalon *Kant*nak, az újkori bölcselet második szülőatyjának racionalizmusa és agnoszticizmusa. Kant végképpen az immanens, a belső értelmi tényezőknél, az ész kategóriáinak adta a fő szerepet, amennyiben ismeretelméletében a „kopernikuszi fordulat” mintájára nem a tárgy alakítja a tudatot, hanem a tudat a tárgyat. Ebből az következik, hogy transzcendentális tárgy nem is lehetséges, mert csak az érzéklés által nyújtott anyagot alakíthatja az ész belső törvényszerűségei szerint. Ezzel teljesen nyitva állt az út *Fichte*, *Schelling* és *Hegel* idealisztikus pantheizmusa felé: az ismeret, a tudás kialakításában egyedül az értelem evolútív, önkifejtő konstrukciójának van szerepe. A kép teljességéhez még az is hozzátartozik, hogy etikai, erkölcsi téren a szabad ember belső „kategorikus imperatívuszának” önfüggetlenítési törekvése természetszerűleg összeütközött az eddig kívülről ajánlott, belülről jövő transzcendentális normákkal és az egyén erkölcsi világát mindinkább immanens, szubjektív-etikai értelmezések kezdték alakítani.

### *Liberalizmus, illuminizmus*

Nagyon kurta az a lépés, mely innen nyílegyenesen a liberalizmus sok árnyalatú világnézetéhez vezetett, melynek alapjaiban véve jó magvából sok átkos elferdülés nőtt ki: a gazdasági liberalizmus monopoltőkés hatalmaskodása és kizsákmányolása, az erkölcsi emancipáció liberalizmusa, amelyből az ún. „úri morálok”, a kiváltságos társadalmi rétegek magánerkölcsi világa született és szembehelyezkedett más társadalmi rétegek „osztályerkölcsivel”. Így érthető, hogy az emberi egyének lelkében végbemenő és egymásra tornyosuló folyamatok szociál-etikai és társadalmi síkon is kifejtették hatásukat. Ennek elemei már a középkor végén jelentkező „társadalmi herezisek”, de még inkább a XVII. század utáni forradalmak, amelyek zászlóikra a szabadság, az egyenlőség és testvériség máig is érvényes, gyújtó jelszavait írták. Ezzel megindult annak a feszültségnek kiéleződése, mely a feudális, később a nagviharos tőkés társadalom, valamint a polgárság osztályai között nyílt szembeállásban robbant ki. Ez a forradalmi mag. *Engels* és *Marx* művei alapján, a múlt század közepétől kezdődően (1848-ban a Kommunista kiáltvány) a kizsákmányoló tőke és a munka többletértékének birtokában levő munkásság közötti végső küzdelemmé vált, és ma a szocialista társadalom, a kiegyenlített gazdasági és termelési rend kontúrjait vetíti az egész emberiség elé.

Az eddig festett képhez, mint háttérter meghatározó színalapozás hozzátartozik a XVII. és a XVIII. század nagy kultúrmozgalma, az *illuminizmus*, vagy felvilágosodás is. Az ember mérhetetlen büszke lett saját értelmére, annak alkotásaira és elérkezettnek látta az időt, hogy emancipálja, felszabadítsa magát minden alól, ami ellentmond a természetes ész belátásának és kritikájának. Csak az lehet jó és érvényes, amit az értelem annak ítél. Az emberi haladásba vetett határtalan hittől áthatva a felvilágosult ember kritikát kezdett gyakorolni az életet formáló történelmi alakulatokkal, eddig érvényes hagyományokkal és tekintélyekkel szemben, természetesen a vallás és az egyház ellen is. Amikor több történelemkritikus is kissé naivnak és túl optimistának ítéli meg a szellemi mozgalmat, nem szabad elfelejtenünk, hogy a legmagasabb körök felvilágosultsága az eddigi életstílust és főleg minden hagyományt feladó tendenciájával együtt áteriedt a polgárság feltörekvő tömegeire is és részben a francia forradalom szabadságesezméinek támlálója lett. Így érvényével még jelen van korunk minden demokratikus törekvésében. Ugyanakkor azonban az uralkodó körök felvilágosult abszolutizmusa a polgári szabadság-törekvéseknek — tisztelet a kevés kivételnek

— nem mert szárnyat adni, sőt a tömegek emancipációs akarásával szemben az elnyomás eszközeihez is folyamodott. Így az illuminizmus, mint kultúrideál a miliók életében csak romantikus álom lett, amelyből a múlt század szegényeinek, jobbágynak és kifosztott munkásainak sok keserű könnye, de még inkább a két világháború égbekiáltó vérfolyamai és szenvedései az első nagy kiábrándulást vetítették Európa egére. Idáig kívántunk eljutni, hogy az első vatikáni zsinat szellemi háttérét is megfesthessük.

A liberalizmus nagy katolikus köröket is meg tudott közelíteni és ezek a laikus világban mind erősebb hangot adtak a hit és erkölcs szabadabb értelmezésének és főleg a szabadelvűbb életstílusnak. Az irányzat még a teológiai főiskolákban is tért hódított magának főleg *Günther*, *Hermes* és *Froschhammer* tanításai alapján. Ezek a tanárok az ún. „szemiracionalizmust” hirdették, vagyis a hitről, a vallásról azt tanították, hogy lehetőleg minél több vonatkozásban szabadítsuk azt meg természetfeletti vonásaitól és csak azt fogadjuk el igazságnak, amit az értelem is közvetlenül belát. Így Günther megkísérelte azt is, hogy a Szentháromságnak az értelem számára kibogozhatatlan titkát érthetővé és beláthatóvá tegye.

Az I. vatikáni zsinat elsősorban az egyházon belül a félracionalista tanítók és az ún. „liberális katolikusok” ellen akart állást foglalni. Ezzel természetesen szembehelyezkedett a racionalizmussal, a liberalizmussal, a materializmussal és a pantheizmus mindenféle válfajával is. A zsinatnak az egyház belső törvényszerűségét kellett követnie: a tévedésekkel szemben tisztázni kellett a katolikus álláspontot. Üdvösségi küldetésének tudatában az egyház mindenekelőtt a hit fogalmát, annak természetfeletti vonatkozásait tárta fel a kor embere előtt, aki egyre jobban belesodródott a szabadelvű és felvilágosult emancipáció és szekularizáció bűvkörébe. A kornak ez az embere ma is él.

## A zsinat két hittételes rendelkezése

### *Dei Filius*

„Az Isten Fia” kezdetű, „a katolikus hitről szóló dogmatikus konstitúció” rövid bevezetéből és négy fejezetből áll. Hozzá tartozik még az elítéléseket tartalmazó 18 kánon. A dokumentum 1. fejezete egybefoglalja az egyház hagyományos tanítását Istenről, a teremtről és a gondviselésről. A tanítás kifejtésével most a zsinat a pantheizmus (a több istent valló tan), a bölcséleti anyagelvűség és a racionalizmus állításaival szemben a személyes és szabad Isten létezését állítja és egyúttal elítéli Hermest és Günthert ama tanításuk miatt, hogy az Isten kényszerből teremtette a világot és benne az embert is. A 2. fejezet a kinyilatkoztatás tényét és fogalmát ismerteti. A kinyilatkoztatás rendkívüli értéke abban áll, hogy Isten szava, Isten önkinyilvánítása az ember felé. Isten közvetlen tanítását a Szentlélektől sugalmazott szentírás és a Szentlélek különleges segítségétől irányított egyházi tanító hagyomány őrzi és adja tovább az utókor számára. Ezen a helyen definiálja vagyis hittételként mondja ki a zsinat, hogy az emberi értelem saját erejével el tud jutni Isten megismeréséhez, amennyiben a teremtett dolgok és a történések végső okát az abszolút szellemi létezőben, Istenben tudja meghatározni. „Szent Pál világos tanításáról van szó: „Hiszen ami benne (Istenben) láthatatlan: örök ereje és isteni mivolta, a világ teremtménye óta művei alapján értelemmel felismerhető” (Rom 1,20). A zsinat az Apostol e tanítását dogmának jelentette ki: Isten léte a teremtett világból biztosan megismerhető. Ezt a természetes istenismeretet tökéletesebbé tette a kinyilatkoztatás és így értékében Istennek saját magáról adott tanítása felülmúl minden természetes istenismeretet. A dokumentum végül kimondja azt is, hogy az egyház küldetését a világban az isteni kinyilatkoztatásra építi fel és megállapítja, hogy a kinyilatkoztatás elengedhetetlenül szükséges ahhoz, hogy az ember a természetfeletti rendet megismerje és végső természetfeletti célját elérje.

A 3. fejezet ezek után már a hit fogalmát határozza meg. Mivel létünkben Istentől függünk, ezért neki alá kell vetnünk az értelmünket és az akaratunkat is és ez a hit által történik. A hithez kegyelem is kell, vagyis rendkívüli isteni segítség. A hitigazságot ennek ellenére mindig értelmi aktussal fogadjuk el. Ez nem azonos a belső belátással, amikor azonban Isten tekintélye alapján igaznak tartjuk azt, amit Isten mond és ebben nem találunk ellentmondást, akkor ésszerűen járunk el. Amikor a zsinat az egyik oldalon leszögezi a hit természetfelettségét, ugyanakkor síkra száll a hit ésszerűsége mellett is. Isten maga látható jelekkel, például a csodákkal, a Krisztusban beteljesedett jóvendölésekkel, de mindenekelőtt a legnagyobb csodával, a történelmi tényként elfogadható Krisztus-i feltámadással „hihetővé tette a kinyilatkoztatást”. A „hihetőség indokai vagy motívumai” beláttatják velünk, hogy ésszerű a kinyilatkoztató Isten tekintélyének alávetni magunkat. E tanításával a zsinat állást foglalt a racionalisták és az illuministák ellen. A 4. fejezet a hit és az értelem, a hit és a tudás viszonyát és különböző vonatkozásait vizsgálja. A zsinati tanítás két megismerésrendet különböztet meg, a természetes értelmi művelet alapján és a hitből szerzett megismerést. E két megismerésmód lényegi mivoltában és tárgya szerint is különbözik egymástól, a kettő között azonban nincsen ellentét vagy ellentmondás. Vannak olyan igazságok, az ún. természetfeletti hittitkok, amelyekre az értelem saját erejéből sohasem jött volna rá, ezért a legtöbb még az isteni közlés után is felfoghatatlan marad, viszont ezeknél ellentmondást nem lehet bizonyítani. Az egyház, vagy ha akarjuk, a kutató és kritikus egyéni értelem is bármikor megvizsgálhatja ezeket az igazságokat és egyrészt a természetes mindennapi ismeretekkel való hasonlóságból, analógiából, továbbá a hitigazságok egymás közötti belső összefüggéséből és főleg az ember céljával és magasabb rendeltetésével való megfeleléséből „e titkok valamelyes megértéséhez is eljuthat”. Így a hit és a természetes tudás világa között nincs ellentét, ellenben mint az emberi élet két ismeretforrása között tökéletes lehet a kapcsolat.

#### *Pastor aeternus*

„Az örök pásztor” kezdetű, „a Krisztus egyházáról szóló I. dogmatikus konstitúció” tervezete, mint már említettük, 15 fejezetet és 21 kánont ölelt fel, a következő témabeosztással: az egyház és tulajdonságai (1–9), az egyház hatalma (10–11), az egyház és a világi hatalom viszonya, kapcsolat a társadalomhoz (12–15). Április 27-én a 11. fejezethez még 3 pontot csatoltak hozzá. Ezekben a pápának az egyházban viselt tisztségéről, sajátos helyzetéről és külön hatalmáról volt szó. Ide vették később a pápai tévedhetetlenség kérdését is, és a tételkomplexumnak a *De Romano Pontifice* elnevezést adták. Az egyházra vonatkozó anyagot eredetileg a Commissio generalis 46 szkémában készítette elő, de az atyák csak 7-et vizsgáltak meg. Az egyházi fegyelemről szóló 22 szkémából csak négyet vettek elő és ezeket anélkül, hogy közzétették volna, le is tárgyalták a következő sorrendben: a püspökről, az általános helynökről, a papok életéről és a kis katekizmusról. Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a zsinat alapvető feladata a pápa jogi helyzetének tisztázása lesz, az egyházzal szóló eredeti 15 fejezetet 2 részre osztották: előbb a 11. fejezet komplexumában letárgyalták a pápai főséget és tévedhetetlenséget, a másik részre viszont már nem került sor, ebben az egyház lényegéről, tulajdonságairól és struktúrájáról volt szó.

A konstitúció hosszabb bevezetésében a feltűnő, hogy a zsinat eredetileg az egyházra vonatkozó összes tételét, tehát a teljes ekkleziológiát a „Krisztus titokzatos testéről” szóló biblikus és patrisztikus tanításra kívánta felépíteni. Miután e szándékát kijelentette, egyszerűen rátér az egyháznak mint látható vallásos közösségnek a *Bellarmin* óta szokásos „juridikus” jogi szerkezetű felvázolására. Nyomatékosan kifejti, hogy Krisztus Urunk hierarchikus kormányzattal ellátott látható egyházi közösséget alapított és ennek az egyháznak Krisztustól akart lényeges jegye a pápa fősege, mely mint alap az egyház egységét van hivatva biztosítani.

Az 1. fejezet a pápai primátus isteni alapításáról beszél. Péter az apostolok feletti hatalmát közvetlenül Krisztustól kapta, aki az apostolfejedelemben az egyháznak minden tagja felett álló tekintéllyel és joghatósággal felruházott főt adott. A primátust tehát Péter az Úrtól közvetlenül és nem az egyház közvetítésével kapta. A 2. fejezet azt mondja ki, hogy a primátus Péter utódaiban a világ végéig tart. Péter utódai a római püspökök. A 3. fejezet kifejti a pápa fősségi hatalmát. Ez a teljes és legfőbb hatalom az egyházban, melyet a pápa mint rendes és közvetlen hatalmat gyakorol az egyház minden tagja, tehát a hívők és a püspökök felett is és nemcsak a hit és erkölcs dolgában, hanem fegyelmi kérdésekben is. Ez a teljhatalom az alattvalók részéről nemcsak tiszteletet, hanem teljes engedelmességet követel: „pásztorok és hívek felett gyakorolja a hatalmát, mindenki engedelmességgel tartozik neki”. A primátus magában foglalja annak a jogát, hogy a pápa szabadon érintkezhet híveivel a világ bármelyik táján, ez viszont magával hozza azt a jogot is, hogy a hívek bármilyen kérdésben közvetlenül is a pápához fordulhatnak, ügyeiket pápai döntésre bízhatják. Ez a teljhatalom a zsinati szövegek szerint nem csorbíthatja meg a püspökök hatalmát, „a püspökök nyájukat, mint igazi pásztorok”, és nem mint a pápa megbízottjai vagy felhatalmazottjai vezetik.

A 4. fejezet tartalmazza a tévedhetetlenség dogmáját. Röviden kifejti, hogy a primátusban benne foglaltatik a legfőbb tanítói hatalom is. Figyelmeztet arra, hogy a pápák a történelem folyamán ezt hatalmukat mindig gyakorolták is. A pápai tanítóhivatal tehát mindig létezett az egyházban. Ez a legfőbb tanítási hatalom a pápai tisztség, a pápai hivatal velejárója és a tévedhetetlenség kiváltságával van felruházva. A zsinat által kimondott dogma így szól: kinyilatkoztatott igazság, amikor a pápa „*ex cathedra*” vagyis mint az összes keresztény hívek pásztora és tanítója, tehát legteljesebb apostoli hatalmában hit és erkölcs dolgában valamilyen igazságot, mint kinyilatkoztatott tartalmat kijelent, „definíál”, akkor a Krisztustól neki ígért isteni segélynyújtás erejében tévedhetetlenséggel van felruházva és így végérvényesen döntött. Ezt a döntést az egyház sem tudja visszavonni, vagy megmásítani. Az ilyen döntések ezek szerint nem is szorulhatnak felülvizsgálatra és a püspököknek sem kell ezeket jóváhagyniok.

## **A két vatikáni zsinat belső egysége és előremutatása**

### ***Különbségek a párhuzamban***

Végigkövetve az I. vatikáni zsinat lefolyásának változatos történetét és belepillantva tanításának építményébe, nem titkolhatjuk el, hogy a zsinat mai szemmel nézve szinte lélegzetet elállító merészséggel kezdte építeni azokat a pillérek, amelyekre a II. vatikáni zsinat megerősítése és kiszélesítése után az egyház biztonságosan ráépítheti a jövőbe vezető útjának áthidalóit. A hit örök alapjairól és az egyház jövőbe lépésének teológiai feltételeiről van szó. A két zsinat tanításával a modern embernek kívánt segítséget nyújtani, hogy a mai eltechnizált evilágiságában és deszakralizált környezetében is Isten szavára tudjon hallgatni és Isten akaratát tudja követni.

VI. Pál pápa szavai szerint az I. Vatikánumról való megemlékezés ellenállhatatlan kényszerrel arra szólít fel bennünket, „hogy az egyházon belül és kívül mutatkozó vallásos krízis problémáival behatóbban foglalkozunk. Korunk nyugtalanságának a mélyén a hit kérdése is áll, mely az egyik oldalon egyházi reagálást és cselekvést sürget, a másik oldalon pedig a modern világ bölcseleti és lelki válságával is szorosan összefügg... Az egyháznak ismét fel kell ragyogtatnia az evangéliumi igazság életerejét és üdvösségi jelentőségét”. Hogy az egyház mit tud és mit óhajt nyújtani a mai emberiségnek, hívőknek és nem hívőknek, azt a két vatikáni zsinat belső összefüggése, de a kettő közötti különbség is, de különösképpen a kettő egymásmellettségében mutatkozó fejlődés mutatja meg.

A két zsinatot nemcsak elnevezése alapján helyezzük spontánul egymás mellé. Egységes, harmonikus és egymás felé kiegészítő, integráló a tanításuk is. Az I.

vatikáni zsinat a másodikban érte el teljességét, befejezettségét és célját. Az akkori teológiai viták és összecsapások, a külső világ reagálása és az akkor körülírt, definiált teológiai igazságok ma lettek igazán időszerűek a bölcseletben és a teológiában egyaránt, de különösképpen a hittudománynak ma legérdekfeszítőbb ágában, az ekkleziológiában. A legdöntőbb azonban a két zsinat egymásutánjában az, hogy az ún. „alapvető kérdések modern felvetésében” (a ma csaknem minden tudományban szükségessé vált „axiomatizálással”, új alapvetéssel lehet egybevetni), lényeges előbbre jutás történt. Erre a következő rövid egybevetés és összehasonlítás, de főleg az azonos jellegű szempontok párhuzamba állítása fog rámutatni. Tartalmi vonatkozásban a II. Vatikánum csak csekély kiegészítéssel lépi át az elsőt, — kivéve azokon a területeken, ahol egészen új témák megválaszolásáról volt szó — az új vonások inkább a kérdések előterjesztésében, a problémák kezelésében és a válaszok alkalmazásában nyilvánulnak meg.

Különböző előzmények álltak a két zsinat kapuja előtt. Ezek összehasonlítása már sok mindenre rávilágít. Az I. Vatikánum előkészítése hosszabb időt vett igénybe. Ezen is az látszik, hogy objektív tanítási vagy védekezési szükségletből született. A II. Vatikánum ezzel szemben csaknem kizárólagosan XXIII. János pápa műve volt. Az ebben jelentkező szubjektív, személyi vonás mint sajátos jelleg rá is nyomta bélyegét a zsinati munkára, gondoljunk csak a dialógusra és az ökuménére. János pápa a zsinat összehívása előtt isteni indításról beszélt és VI. Pál pápa első zsinati beszédében, 1963. szeptember 29-én meghatódva emlékezett meg elődje elhatározásának személyes jellegéről.

Az I. vatikáni zsinatot egybehívó bulla sötét színekben festette le az egyház és a világ helyzetét. A zsinat doktrinális konfrontálás akart lenni a kor tévedéseivel szemben. Háttérében a sok vonatkozásban ma már túlhaladott *Syllabus* állt, melyről már akkor is sokat vitatkoztak. A II. vatikáni zsinat 1961. október 11-én történt megnyitása alkalmával János pápa visszautasította a kor pesszimista prófétáinak komor sötétlen látását, hogy a világ és az egyház is a mindig nagyobb rossz és a végső romlás felé rohan. A zsinat háttérében az egyház segíteni akarása és nem a helyreigazítás állt. A zsinat mindvégig optimista hangulata innen eredt.

Nagyon jellemző a külső világ reagálásának különbözősége. Az I. Vatikánum meglepetést, sőt bizonyos értelemben aggodalmat és pánikot keltett. A másodikat örömmel, lelkesedéssel és nagy várakozással köszöntötték. Az elsőnél még a nagyhatalmak közbelépésétől lehetett tartani, a másodiknál már a nép, a közvélemény lépett nagyon közel a zsinati terem kapuihoz.

Égészen eltérő egymástól a két zsinat stílusa, gondolkodása és beszéde. Ebben a vonatkozásban szinte szembenállás állapítható meg. Az I. Vatikánum elhatárol, szembelyezkedik, megvéd és elítél, a második mintegy kilép a tanítás nagy arénájából, közelebb lép a világhoz, az emberhez, meg akarja hallani és megérteni a világ problémáit, ezért nem különít el, hanem egybeköt, nyugodtan szemléli a sokarcú, pluralista világot, nem fél tőle, hanem párbeszédet, dialógust kezd vele. A János pápától oly sokszor hangoztatott és a zsinati tárgyalások refrénjévé lett „idők jelei” a mai emberiség új fejlődési szakaszára mutatnak rá és ennek irányvonala a régivel szemben többletértékre, a közösségre és a nagy emberi család megszületésére terelik a figyelmet. Korunk sok ellentmondása, elferdülése és vajúdása egy új, emberibb korszak születésének előjelei: ami a régiben megszokott és jó volt, a nagyobb jónak fog engedni. A zsinat ezért János pápa szándéka szerint ne ítéljen el senkit, mutasson ugyan nyomatékosan rá a hibákra, de azok orvoslásának lehetőségeire is. Az egyház ma mindenképpen jobban teszi, ha elutasítás és elítélés helyett az isteni irgalom gyógyszeréhez nyúl.

Az I. Vatikánum skolasztikus, kissé merev és elvonatkoztatott, kicsiszolt fogalmi készüllettel megjelenő „objektív” hangja és beszéde után tavaszi frissességgel hatott a II. Vatikánum szabadabb, konkrét történelmiséggel előadott „szubjektivebb” stílusa. János pápa előre meghatározta a zsinat munkájának jellegét: ez ne legyen tantételes, hanem inkább pasztorális. Azt kell értenünk ezen, hogy az

egyházi tanítóhivatal magas katedrájáról történő eligazítások és utasítások helyett a zsinat igyekezzék inkább a Jő Pásztor nyomdokaiban haladva hívó és segítő gesztussal a világ felé fordulni. Hozza létre a maga belső erkölcsi reformját és felfrissülését, forduljon e megtisztulás és megerősödés után a kívül álló keresztény testvérek felé, és legyen ebben az erkölcsi egységben jótékony hatással a világ felé is. A „jószívű” pápa e személyes magatartása, bátor és nyílt és ugyanakkor realizistikusan óvatos eljárása inspiráló hatással volt a zsinat szellemére, egész munkájára is, és a II. Vatikánum mint „János pápa zsinatja” századokra kiható eredményeket könyvelhet el. E „csupa szív ember” a kor szintjére tudta emelni az egyház gondolkodását és akarását, az „aggiornamento” jól indult.

## A II. Vatikánum többlete

Be kell vallanunk, hogy az I. vatikáni zsinatot még egyházi berkekben is kissé „lenézték”, elszimplifikálták, teljesítményeiben és értékében lebecsülték. Be nem rejezettsége miatt egyszerűen meddőséggel vádolták. Ennek okát nemcsak abban kell keresnünk, hogy a zsinat lezárása után a szélesebb katolikus tömegekben is megmaradt valami abból a „rossz százízból”, amit a zsinat második szakaszában a püspökök egy része is kénytelen volt elviselni, azonban főleg arra is gondolkodnunk kell, hogy az I. Vatikánum egyoldalú egyháztana, zsinati vagy dogmatikus zártága miatt egészen a mostani zsinatig úgy hatott, hogy ezen nem is lehet változtatni. Téves megítélés lenne, ha a II. vatikáni zsinatot egyszerűen mint az I. Vatikánum ellenpólusát vagy „ellenzsinatját” fognók fel. Lényeges tartalmi többletet csak a kinyilatkoztatás fogalmának bővebb körülírásában és a püspökök kollegialitásáról szóló tételben találunk. Egyébként csak kiegészítés és továbbépítés történt.

A legnagyobb előrelépés az ekkleziológiában, elsősorban az egyházfogalom dogmatikus reírissítésében történt. Ilyen értelemben mondhatjuk azt, hogy a II. vatikáni zsinat az elsőnek korrelatívuma. A *Lumen gentium* (A népek világossága) kezdetű konsztitúció az egyház külső és belső oldalát tartalmazó fogalmát állította ismét elélni. Az egyház egyszerre Krisztusban megvalósult kegyelmi életközösség és kifelé is látható, társadalmi szerkezetben megjelenő közösség vagy vallásos intézmény. Ebben az organikusabb és teljesebb egyházképben, mely „Az Isten népének” és a „Krisztus titokzatos testének” biblikus képeire támaszkodik, könnyebb volt az I. Vatikánum legnagyobb hiányosságát kipótolni, nevezetesen a pápai mellett a püspöki jogkör teljesebb körülírását és meghatározását. A II. vatikáni zsinat mindent elfogadott, amit az I. Vatikánum a pápa primátusáról és tévedhetetlenségéről tanított, de ehhez hozzátartozta a püspökök kollegialitásáról szóló tanítást. Ezzel az egyházi hierarchia képe megnyugtató kiegészítést kapott. Tudjuk, hogy az I. vatikáni zsinat előkészítő anyagában a püspöki jogkör kérdései is szerepeltek, idő hiányában azonban már nem nyúlhattak hozzá. Több püspök is ismételtén kérte „a teljes szent hierarchiának kifejtését”, tehát a püspökök, a papok és a szerpapok egymás közötti viszonyának és mindezeknek a római pápához való kapcsolatának tisztázását. Tárgyalni kívántak az ordo, vagyis a püspökszentelés és a püspöki joghatóság mibenlétéről és a kettő összefüggéséről. Bathurst kanadai püspök azt kérte, vizsgálják meg a pápának és a püspököknek együttes szerepét a dogmák kimondásában és megőrzésében. Viterbo püspöke annak kimondását sürgette, hogy a püspökök a papi hatalom teljességében egyenlők a pápával és hogy a püspökök a pápának nem vikáriusai, helyettesei, hanem egyházunk kormányzásában a Szentlélektől rendelt pásztorok.

Tehát nem fér kétség ahhoz, hogy a püspöki kollegialitás kérdésével az I. Vatikánum teljesen tisztában volt és megoldást is akart keresni. A két vatikáni zsinatot kétségtelenül legszorosabban az egyházi hierarchiáról szóló két centrális téma kötötte össze tantételeken. Nagy eredmény az is, hogy a juridikus, jogi alkatú egyházszemléletünket végképp „krisztocentrikus, karizmatikus, természetfeletti kegyelmi organizmusként” jelentkező biblikus-dogmatikus egyházkép váltotta fel.

## Az egyház jövőbe vetett tekintete

Nem akarunk sem szentimentálisak, sem tárgyi értelemben túlzók lenni. De igaz marad, hogy a II. vatikáni zsinaton a legfelsőbb fokon a szeretet, a megértés, az ellentétek áthidalása voltak a nagy szellemi erőfeszítések rugói. A szeretet inspirálta a püspöki kollegialitást, a pápa és püspökök kormányzati és tanítási egységét, szeretetből fakadt az Isten népének fogalmában, az egyház látható építményében a hívőknek és a hierarchiának közössége, a testvéri szeretet megértő, hívő hanggá vált a többi keresztény felekezet felé és a világ irányában a párbeszédet is „az irgalmas szamaritanus” segíteni akarása nyitotta meg. Úgy hitte a zsinat, hogy a magát már felnőttnek érző és autonómiájára, szellemi függetlenségére oly büszke emberiség számára az önzetlen és szolgáló szeretet nyelvéen többet tud feltárni a názáreti Jézus igazságaiból mintha csak okos tudományos fejtegetésekbe bocsájtkozott volna.

Hogyan válhat az egyház szeretete konkrét megvalósulássá? Erre válaszolni szerintünk egyet jelent az egyház jövőbeli teendőiről is valamit mondani. A két vatikáni zsinat tanításának és az egyházban ma észlelhető belső áramlatoknak figyelembevételével a jövő feladatairól a következőket merjük mondani.

A továbbblépés első feltétele ugyanaz, mint a mai napig való eljutásé. Ez pedig az isteni kinyilatkoztatás természetfeletti mivoltának megőrzése, a krisztusi megváltásba vetett hit üdvösségrendi kiművelése a mindenkori ember számára. A túlvilágot az egyház nem adhatja fel semmiféle evilági megoldási siker fejében. A Krisztusban megvalósult üdvösség vagy természetfeletti hit a magasba, a föld fölé emeli az embert, Isten legbensőbb titkainak és életének részesévé teszi. A természetfeletti azonban nem ragadhatja el az embert a földről. A két vatikáni zsinat a teremtés és a megváltás, a világ és az egyház, a tudás és a hit egységét kereste és az ellentéteket egymáshoz közel is hozta. Amikor az egyház nem mondhat le „a meghalt és feltámadt Krisztus országának továbbhirdetéséről (1Kor 2,23), ugyanakkor a hitnek vagy az egyházi tanítóhivatalnak mindenkor figyelembe kell vennie az immanens, a természetrendi törvényekből származó megismeréseket és tekintettel kell lennie az emberi szituációkból eredő döntésekre is. Hogy konkrét történelmi helyzetben mi a hit mondanivalója, hogyan alkalmazzunk valamilyen hitigazságot adott körülmények vagy új fejlődési szakaszok között, azt az egyház sohasem állapíthatja meg elvonatkoztatott módon, kizárólagosan a maga hagyományából, hanem el kell mélyednie a kor mai ismereteibe és problémáiba is. Milyen komolyan figyelmeztetett bennünket a zsinat a természettudományok eredményeinek tiszteletben tartására és követésére. Csak így kerülhető el a következő Galilei-eset. Mivel azonban az egyház mindenkor a természetfeletti világ hirdetője marad, ezért konfliktusban fog maradni a világgal, amelynek szemében Krisztus keresztje és talán evangéliuma is sokszor „botrány és oktalanság” (1 Kor 1,23). E szembenállás azonban a zsinati teológia értelmezése szerint sohasem lehet a másik jogait sértő és domíniumát kisajátítani akaró hadüzenet, hanem igenis lehet teremtő és építő egymásmellé-rendeltség. E feladat megoldása a dialógusé.

Továbbá, hogy az egyház az Isten örök országa és az evilág között üdvösségi megbiztatását sértetlenül és hiánytalanul teljesíthesse, le kell magáról vetnie az integralizmus mindenféle fajtáját, sőt ennek még a legenyhébb kísértését is valamilyen kultúrkerikalizmus alakjában vagy valamiféle erkölcsi szupremácia „triumfalizmusában”. Magasabb szinten eljutottunk ismét a lényeghez, hogy minden ferde kinövést lerakva, az egyháznak ismét az újonnan megalapozott lényegből kell kiindulnia, és ebben a színtiszta lényegig való levetkőzöttségben csak egy a kérdés: hinni vagy nem hinni. Az integralizmus az egyházban sohasem épített az isteni, transzcendens valóságra, hanem az egyház emberi mivoltára és földi sikerreire. Ezért harcolt a zsinat olyan elszántan a triumfalizmus minden fajtája ellen. „Az egyháznak fel kell adnia magát, hogy ismét megtalálhassa önmagát”, — ezt Kierkegaard mondta, de ennek előtte ez sokkal tökéletesebben olvasható az evangéliumban: „Keressétek előbb az Isten országát...” Minél teljesebben mond

le az egyház minden evilági birtoklásról és pozícióról, és minél önzetlenebbül adja oda önmagát másokért, annál inkább kirajzolódik benne ismét Krisztus arca. A mentő kar az egyház felé a világnak tett szolgálata: Krisztus nevében bármilyen földi uralkodás az egyház esetében ellentmondás.

Es a harmadik előzetekéntes? Ha a kor egyik legalapvetőbb mozgató eszméje valóban a szabadság gondolata és vágya, akkor az egyház továbblépésének is egyik nélkülözhetetlen feltétele: úgy szolgálni a szabadságot, ahogyan azt Krisztus tette. Az egyház tekintelye olyan mértékben él és nő, amilyen fokban a szabadság szolgáltatója tud lenni saját magában és másokban. Igazi tekintélyt csak az biztosítja, ha elismerik mint a szabadság egyik lelki erőforrását. A zsinat kimondta a tudomány szabadságát, a lelkiismeret, sőt még a vallás szabadságát is. Krisztus küldetésében járni annyit jelent mint szabadnak lenni, azaz megnyitottnak lenni a világ ezer ellentétje felé is, elismerni és tiszteletben tartani a pluralizmus mindig tarkább felvonulását, de annyit is jelent mint bátornak lenni az igazság keresésében és megvédésében.

Hit, szolgálat és szabadság: a két Vatikánum tanulságai az egyházon belül. Azonban az egyház belső természetéből következik, hogy e háromról tanúságot tegyen a világ előtt is. S mit is nyújthatna az egyház a harmadik évezred felé menetelő nyugtalan és kereső világnak? Mivel a kor elsősorban az igazság és az ismeretek világosságáért küzdő kor, ezért elég, ha a két zsinat legalább azt a reményt élesztgeti a világ felé, hogy a keresés és kutatás, az igazságot való erőfeszítés és ha kell szenvedés is, nem értelmetlenek és nem hiábaválók. A két Vatikánum tovább tudta vinni az egyház belső igazságát és ezzel reményt nyújtott ahhoz, hogy bízunk az igazság meg nem álló haladásában is.

„Az egyháznak, hogy feladatát teljesíthesse, szüntelenül vizsgálnia kell és az evangélium fényénél értelmeznie kell az idők jeleit”. A kor, a legújabb kor, napjaink hajnalán már nem az individualizmus uralkodik, hanem a kollektívum vette át a döntő sorsienyező szerepét. A kollektívum útvesztőiben csak az emberi személy szintiszta egysége és sokrétegű összetettsége képes arra, hogy mint rendező szellemi-lelki alapelv a humánus teljes kibontakoztatása felé vigye a fejlődés menetét. Az újkor embere a személy vonatkozásainak kibontakoztatásában olyan értékállomáshoz jutott el, amely most már képes arra is, hogy az individualizmus és a vele összefüggő racionalizmus és liberalizmus káros túlnövéseit lenyesse, és a humanista fejlődés egyes szakaszait az emberi közösség nagyobb szintézisébe fogja össze. A XX. század embere a múlt századot is magában hordja még. Mondtuk már, hogy lényegében nem változott sokat, de annál inkább a relációiban. Megváltozott az ember körül a világ és ezt követte az ember változása is. Ez a kollektívum emberi mélységeit felfedező ember a nagyobb és a több igazság után keres és mi lehet vajon ez? Talán több természettudományos megismerés kell neki, még komplikáltabb, a világ mélységét letapogató számítógépek után vágyódik vagy tényleg úgy érzi, hogy el kell foglalnia a világúrt, mivel hamarosan eljön az az idő, hogy a földön nem találja majd a helyét? A nagyobb és teljesebb igazság a mai emberiség szemében az igaz élet igazsága. Az igaz élet alapja pedig a jogában, igényeiben és vágyaiban kielégített embertömegek uralkodása a földön. Ennek feltétele, hogy az emberi egyént szabad és átfogó értékrenddel bíró személyiséggé tegyék, mert az eddig individualizmusában emancipált egyén csak így tud az emberi közösség teremtmény részese és hordozója lenni. A közösség funkciója tudományon alapulhat, de felépítéséhez hit kell vagy a vallásos hit, vagy pedig az a közösséget alakító eszme erejébe vetett hit. A közösségnek továbbá szabadságot biztosító, de mindenkit egybefogó összetartozásra és összefogásra bíró tekintélyvelre van szüksége. Ez a két nagy szellemi-lelki erő minden közösség lelke, akár az egyházzal akár más közösséggel van szó.

Nem véletlen, hogy a két vatikáni zsinattól átfogott 100 év alatt a hit krízise még tovább nőtt és a tekintély szinte mindenütt megingott. Korunk egyik válsága kétségtelenül ebben is kifejezésre jut, mintha az emberiségnek sok csalódása után új tekintélymegalapozásra lenne szüksége. Ha ilyen nagy perspektívában nézzük

a dolgok összefüggését, és ha a zsinatokat a Szentlélek Isten műveinek is tekinthetjük, akkor talán nem kell nagy ugrás annak megállapításához, hogy még az infallibilitás dogmájának, de főleg a püspöki kollegialitás elvével való tekintély-megalapozásnak kijelentésével, az egyház, a hívők „világban levésén” keresztül, valamit a világnak is mondott arról, hogy milyen két irányban kellene tovább segíteni az emberi haladást: az igazságba vetett hitben, a teljes emberi szabadság és a személy értékeit felvillantó reményben, és végül a nagy emberi családmegmentő erejének és felemelő tekintélyének szüntelen kiművelésében. Ha a két vatikáni zsinat csak valamit is adott ezekből a kornak, akkor Krisztus nyomdokain tovább haladhat és nyugodtan nézhet a jövője elé.

„Öröm és remény” tölti be az egyház szívét, hogy hitével, szolgálatával és a népek szabadságának védelmével mindenkor „jelen lehet a világban”. E jelenlétének rendeltetése, hogy térben és időben kiterjessze az isteni emberrélevést és annak üdvösségi következményeit, a krisztusi megváltást.

## BARSY IRMA VERSEI

### RÉGI KÖLTŐ

*Egy régi költő versét olvasom.  
Elmerült a hínáros feledésbe —  
keveset írt s meghalt fiatalon.  
Ismeretlenül imádkozom érte.*

*Harminc év, negyven? Poraim fölött  
füvek borzongnak koranyári szélben...  
Szélfújta, vérző verssorok között  
fog-e valaki imádkozni értem?*

### T E M E T Ő B E N

*És megint tele van liliummal a város,  
mint amikor először jártál nálam.  
Ma én jöttem el hozzád a temetőbe.*

*Nem tudom merre vagy, mi lesz az öntudattal,  
érdekel-e még, ami itt történik a földön?  
...Csak imádkoztam a „hetedik fa” mellett*

*a sírodnál. És visszajöttek újra  
a sugaras órák. A szemed, a hangod  
és az egész istenáldotta gyönyörű szerelem,*

*mely erős, mint a halál... Poraid a földben  
a hantodon virágok. De te élsz, élsz örökké!  
mellettem jársz dalolva, ujjongó fiatalon.*

# TOLDALAGI PÁL VERSEI

## MEGBÉKÉLÉS

Aranyló testű méhek  
a szőlőfürtökön.  
Ma már semmit se kérek,  
hanem megköszönöm

az őszt is, mert ilyenkor  
a dombok és hegyek  
ábráira tekintve  
egy hangra ébredek,

mely mondja, hogy milyen szép,  
ha megjelent a csend,  
a tágra feszített ég  
ernyője, s a jelent

elnyújtva, mint a hangot  
a zongorán a kéz,  
kiélvezem. Galambok  
szállnak mellemre, és

beborít pici csőrük  
csókokkal. Nézz ide:  
a béke a megöszült  
szívet hogy tölti be.

## EZ LETTEM ÉN

Vajon még fel fogok repülni  
az ég felé, szárnyalva, büszkén?  
ahelyett, hogy az éveket  
boldogtalanul átfeküdném,  
arra gondolva, ami volt,  
és abból is a gyászosakra,  
szégyenfutásra, megkövült  
szívekre és sötét falakra.

Ez lettem én. Még álmodom  
és el is mosolyodom félve.  
de belenézni nem merek  
a magam és mások szívébe.  
Még szólok és teszek-veszek,  
de nem tudom, nem volna jobb, ha  
megölném egyszer magamat  
az életből kijózanodva,

hogy ne maradjon semmi más  
belőlem, csak por és esetleg  
néhány könnyörgő sor. Talán  
akkor azok is megszeretnek,  
akik most úgy néznek reám,  
hogy én, a magamhoz kegyetlen,  
felülvizsgálva tetteim,  
végül magamat szánni kezdem.

## PUSZTÁBA KIÁLTÁS

Rettenetes csend. Szavaim  
széttöredeznek és lehullnak.  
Kövek és sziklák! Mit tegyek?  
A barlangomba visszabújjak,

vagy menjek, míg a lábaim  
kisebesednek, és lerogyva  
már formátlanul gondolok  
a régen halott csillagokra

s az életemre? Mit tegyek?

# EGY NAGY SZÁNDÉK TÖRTÉNETE

## TAMÁS GERGELY ALAJOS ÉLETÚTJA

Amikor utoljára láttam, mintha másik ember lett volna. Talán a halál közeledése érintette meg. Nehezen szedte a levegőt, operációja után töredezetten, halálán beszélt. Csak akkor élénkült meg, amikor arról esett szó, hogy hamarosan vezényelni fog. Erre a villanásra ismét a régi volt: friss, lendületes; s nagy terveket szőtt.

Aztán egyre kevesebbet vett részt a beszélgetésben, fáradt tekintetével operájának fekete bőrbé kötött partitúráját keresgélte. Ez volt utolsó műve, amelyet a legnagyobbak szánt, úgy hitte, a milánói Scala nyílik meg előtte. De csak a sír fekete négyszöge nyílt meg. Agyonhajszolt, agyongyötört szervezete nem bírta az amerikai út és az ottani hajsza megpróbáltatásait, s hazatérte után egyre-másra derültek ki gyógyíthatatlan gyengeségei.

Az utolsó pillanatig azt remélte, hogy hamarosan a karmesteri dobogóra állhat. Énekesei, az évtizedek közös munkája, öröme közben hozzágyalulódott hű társak könnyüket titkolva álltak ágya mellett, s gondolatban a búcsú szavait formálgatták. Ő pedig hatalmas tenyerét felemelve a képzeletbeli pálca után nyúlt. Amit soha nem vehetett már a kezébe.

Egész élete ilyen volt. Nyugtalan, lobogó szenvedéllyel vetette magát a munkába, hol ez, hol az a gondolat, terv foglalkoztatta, s amikor megvalósultak elképzelései, hirtelen iszonyú fáradtság tört rá, mint aki belefásult, beletört a megvalósításba. De másnap minden kezdődött előlről. S ha valami nem sikerült, makacsul kereste a lehetőségeket, minden követ, kavicsot megmozgatott, míg célt nem ért. Fajtájának szívóssága volt ez. Sokat mesélt azoknak az embereknek életéről, szokásairól, akik közül Öregcsertőről elszármazott.

1915. szeptember 18-án született, Kalocsán, Pécssett és Jászberényben végezte tanulmányait, s 1933-tól a ferences rend Kapisztrán rendtartományának lett tagja. Bölcséleti és teológiai szakon végzett főiskolai tanulmányokat. 1941-ben a Zene-művészeti Főiskola egyházzenei és egyházkarnagyi tanszakára is beiratkozott, s 1944 októberében fejezte be tanulmányait. Utána a zeneszerzési tanszakot végezte.

Az életrajzi adatok azonban az ő esetében szinte semmit sem jeleznek útjának és törekvésének lényegéből. Mert számára az igazi esemény az volt, amikor a felszabadulás után két szovjet őrnagy támogatásával és segítségével megszervezte a Kapisztrán Kórust. Ki tudja, mióta készült erre a „honfoglalásra”. Lelkében bizonyára megformálódtak már a legnagyobb alkotások értelmezésének, előadásának problémái, másképp nehezen tudjuk megérteni azt a szinte lázas gyorsaságot, ahogy kórusa (1947-től zenekara, majd 1948-tól gyermekkara és gyermekzenekara) élén belevágott a feladatok megoldásába. 1945-ben és 46-ban alkalmi egyházzenei hangversenyeken vezényelte a kórust, de mintha már ekkor valami nagyra, teljesre készülődött volna. A Kapisztrán és Erzsébet Kórus élén előbb a magyar kóruskultúra alkotásait vezényelte, Bartók Béla, Kodály Zoltán, Adám Jenő és Bárdos Lajos műveit. De jellemző öntudatára, hogy magától értetődő természetességgel lépett fel például a világhírű Végh-vonósnégyes társaságában is. Hétről-hétre ismétlődtek ezek a templomi hangversenyek, s mai mértékkel mérve hatalmasra duzzadt a kórus repertoárja, megnövekedett biztonsága. A magyar szerzők művei után az egyházzene nagy korszakának alkotásai következtek: Palestrina, Lassus, Marenzio és a többiek. Azután a barokk remek: Händel, Bach, majd a klasszikus kor kiemelkedő csúcsai: Haydn, Mozart és Beethoven.

## „Honfoglalás”

Egy évi rendszeres munka után Tamás Alajost és kórusát meghívta a Magyar Rádió. 1947. október 19-én szerepeltek első ízben fél óra időtartamra az akkori „Budapest I.” műsorában. A rádiószereplések ettől kezdve rendszeressé váltak. A kórus után a zenekar is az adások szereplője lett, ugyanez év november elsején például Bach *Actus tragicus*-át már a kórus és zenekar élén vezényelte Tamás Alajos, Lengyel Erzsébet és Rissay Pál közreműködésével. S hogy milyen tempóban hódította meg a maga számára a klasszikus és barokk zene birodalmát, arra talán az a legjellemzőbb, hogy 1948 januárjától kórusával és zenekarával már rendszeresen, majd minden vasárnap szerepel a rádióban. Január 30-án Kodály-kórusokkal (Pásztorfánc, Jelenti magát Jézus, Biciniumok, Pünkösdlő, Mátrai képek), márciusban egy órás műsor keretében két Bach kantátával (*Actus tragicus*, *Kreuzstab* kantáta), májusban ősi magyar Mária-énekekkel. Közben 1948 tavaszán öt estéből álló bérletet szerveznek a budai Ferences-templomban, meglepően gazdag repertoárral. Ekkor tűnik fel először műsorukon Händel *Messiása*, melynek Allelujáját a rádióban is eléneklik. A Műsorfüzet kritikusai szerint: „Vasárnap délből a fejlődésében komoly állomásra érkezett Kapisztrán Kórus és zenekar P. Tamás Alajos hivatott vezényletével, jól sikerült előadással szolgálta a vasárnapi áhítatot”.

A kórus és zenekar ezzel jóformán csak első állomásához ért. Más vezető bizonyára nem mert volna ilyen erős tempót diktálni. A karmester zenekarával és énekkarával együtt ismerte meg a nagy műveket, s rögtön kialakította magában koncepcióját is, amelyben mindig volt valami eredeti különködés is, valami a messziről jött ember magamutogatásából és büszkeségéből; de épp a friss nagyotakarás segítette a Kapisztrán együttest a valóban nagy művészi teljesítményekhez. Tamás Alajos szüntelenül egészen kivételeset, egészen nagyot, szemképrázatot szeretett volna felmutatni. Sokan aggodalmaskodtak, amikor ének- és zenekarával együtt a Zeneakadémia érett közönsége elé lépett Händel *Messiásával*. Az aggodalomra volt is ok, hiszen a mű még csak félig volt birtokukban, a nagy kórustömbök mellett nem tisztázták a kisebb egységek helyét és szerepét az alkotásban, s a mű egészének mondanivalója sem állt még előttük teljes fényében. Tamás Alajos azonban nem olyan ember volt, aki bármiféle nehézség előtt meghátrált volna. Sebtében lefordította a *Messiás* szövegkönyvét, és kitűnő szólistákkal (Farkas Ilonka, Máthé Jolán, Rösler Endre, Littassy György), Gergely Ferenc közreműködésével 1948. szeptember 25-én készen állt a *Messiás* megszólaltatására. Az utolsó pillanatban értesültek róla, hogy az alténekes rosszul lett. „Sebaj — mondta Tamás Alajos vidáman és rábökött a kórus egyik tagjára, — a quartetteket majd te énekled!” El is énekelte. Az előadásnak sikere volt, bár a kritikusok felfigyeltek egyes gyengéire is, elsősorban a kórus tenor szólamának színtelenségére, s arra, hogy Tamás Alajos néhol bizonytalanzkodott. „A ritmusok, a tempók szárnyaló lendülete, a dologbeli adottság hiányzik belőle — írta a Magyar Nemzet kritikusai —, amely a vállalkozást indokoltá tette volna.” A kórus és zenekar erre újabb hangversenyt hirdetett a Zeneakadémián, melyen francia és olasz kórusműveket adtak elő, megint nagy sikerrel. A kritika még lehangolabb volt. „A sietésre hajló Tamás Alajos páter a zenefőiskolai kirakatmunka helyett jobban tenné, ha megjárna az utat, s a musica sacra és templomi hangverseny barátja lenne. Kórusa használható együttes lesz, ha megéri, s merevségét leveti.”

December 23-án a Kapisztránok Bach *Karácsonyi oratóriumát* adták elő a zsúfolt Zeneakadémián. A közönségsiker ezúttal is egyértelmű volt, a kritikusok is elismeréssel szóltak a vállalkozás szépségéről, és az ünnepi hangulatban letették fegyverüket, mert „együtt kell örvendünk e szépségnek” — mint egyikük írta. Aztán 1949 februárjában a *Messiás* különösen szépen sikerült előadása után feltűnnek az első elismerések. A Magyar Nemzet szigorú kritikusai a következőket írta előadás után: „A *Messiás* magasztos partitúrája a tolmácsolók komoly erőpróbája. A Kapisztrán együttes mélyen átérzve a feladat komolyságát, bensőséges

hangulatú zeneakadémiai koncertjén minden eddigi teljesítményét felülmúlta. A méltó visszhangot keltett előadás legfőbb siker-tényezője a vezénylő Tamás Alajos nehézséget nem ismerő buzgalma, fanatikus zenelelkesedése, kiváló szervező ereje és nem mindennapi munkaeredménye. Kített magáért a kórus és zenekar is."

Vajon a kórus és zenekar két hónap alatt levetette volna eddig tapasztalt hibáit, s egyszerre a hazai előadó-gárda élvonalába ugrott volna? Sokkal inkább azt kell hinnünk, hogy vezetőjének valóban fanatikus, akadályt nem ismerő buzgalma és lelkesedése lefégyverezte a kritikusokat. Különbözik: aki egyszer személyes varázsa alá került, nem tudta többé objektív mérce szerint méricskélni produkcióinak értékét. Tamás Alajos egy-két szóval légkört teremtett maga körül, ez volt a titka gyors sikereinek, s ez annak, hogy ami nem sikerült tegnap, ma már ment, holnap pedig szépen hangzott.

1949-ben Tamás Alajos felfedezte Sztravinszkij *Miséjének* partitúráját. (Egy év sem telt el a mű keletkezése óta.) Úgy érezte, hogy együttese számára itt az igazi alkalom. A klasszikus és barokk kor legtöbb alkotását megszólaltatták már, egyre sürögsebb volt hát repertoárjuk bővítése. A Sztravinszkij *Mise* szokatlan effektusai, nehézsége jó alkalomnak látszott erre. A kórus és zenekar egy hónap alatt tanulta meg a művet. Előbb a sajtó képviselőinek adták elő, majd 1949. május 24-én a Zeneművészeti Főiskola nagytermében a nagyközönséggel is megismertették. Tamás Alajos Ansermet-hez, az ősbemutató karmesteréhez is levéllel fordult: utasításokat kért a mise egyes tételeinek megszólaltatására. A nagy svájci karmester szívesen válaszolt levelére, s talán ennek is része volt abban, hogy a mise magyarországi megszólaltatása valóban kitűnően sikerült. (Érdemes e történelmi jelentőségű előadás szólistáinak nevét is felidézünk: Farkas Ilonka, Máthé Jolán, Rösler Endre és Borissza Pál énekelték a „nyaktörően nehéz” szerepeket.) New York, London és Milano után Budapesten szólt meg negyedszer a mű, s bár zenei értékeit vitatta a kritikusok egy része, a megszólaltatás tökéletességét valamenynyien elismerték.

A Sztravinszkij *Mise* után úgy látszott, hogy az együttes a modern egyházzenei kultúra zászlóvivője lehet. Hogy mégsem így történt, ennek elsősorban az a magyarázata, hogy szereplési lehetőségeik száma egyre csökkent, majd anyagi lehetőségeik is összezsugorodtak; maga Tamás Alajos mint világi ember vezette tovább együttesét, amely előtt azonban a világi szereplési alkalmak végérvényesen megszűntek.

### Az egyházi kórus modellje

Az első években bizony szokatlan volt beletörődni a szűkös lehetőségekbe. A Zeneakadémia pódiuma után sokan nehezen találták helyüket a budai Ferences-templom kórusán, amelyet nem ekkora együttes számára méreteztek. A művek előadási lehetőségeit megszabja a rendelkezésre álló hely, vérző szívvel kellett lemondaniuk az oratóriumok egy részéről, s helyettük egyre több misével ismerkedtek meg, köztük nagy lelkesedéssel beharangozott újdonságokkal is, mint Chiang-Wen-Yeh meglehetősen értéktelen alkotása.

A szűkebb lehetőségekért kárpótolta az együttest is, vezetőjét is a kórus egyre érlelődő ereje. A heti kétszeri gyakorlás, a vasárnapi egyházzenei hangversenyek eredményeképpen nagy előadási biztonsággal rendelkeztek. A karmester felmérte, hogy utánpótlást nem remélhet máshonnan, csak saját nevelés révén. Ezért is foglalkozott pszichológusokat megszégyenítő ügyességgel és rátermettséggel csöppnyi kis gyerekekkel, akik jóformán még a szavakat sem tudták tagolni. Sőt, szólista lehetőséget is adott nekik és ezzel nemcsak a közönségsikert alapozta meg, hanem a kisgyereket is hozzáedzette a nagyobb feladatok megoldásához. A Kapisztrán Gyerekkórus és zenekar az alkotás sajátos, de nagyon eredményes műhelyévé vált az évek során.

A karmester munkatársai — akiknek nevét nem jegyzi fel semmiféle zenei almanach vagy évkönyv — fáradságot nem kímélve teremtették meg a harmo-

nikus alkotás és produkció minden lehetőségét. Olykor rendkívüli áldozatok árán biztosították, hogy Tamás Alajos belemélyedhessen egy-egy új mű partitúrájába. Van köztük, aki életét, jövőjét rendelte alá a Kapisztrán együttesek sikerének. Az együttes zenélés jelképei ők, s valahányszor a Kapisztrán kórusról, zenekarról, vagy magáról a vezető karnagyról, Tamás Alajosról esik szó, a nagy sikerek fényében mindig ott rejlik az ő kis munkájuk, amely nélkül sosem születtek volna meg a kiemelkedő egyházzenei sikerek.

1953-ban, több mint négyesztendei műhelymunka után jelentkezett új sorozattal az ének- és zenekar. Októbertől decemberig az egyházi zene öt kiemelkedő remekét mutatták be. Elsőnek Liszt *Krisztusát*, befejezésül régi repertoárdarabjukat, Bach *Karácsonyi oratóriumát*. Tamás Alajos pedig új terveket sző: szeretné bemutatni *Janáček Oszláv miséjét*, Kodály Zoltán zenekari *Miséjét* és Dvorzsák *Stabat Materét*. S lassan ismét kirajzik a kórus és zenekar: rendszeres oratórium-előadások színhelye lesz a Belvárosi Főplébánia-templom, amelyben néha akkora tömeg gyűlik össze, hogy jócskán szorulnak kívülre, az árkádok alá is, mint a János-passió emlékezetesen szép előadásán, Verdi *Requiemjéről* pedig annyian szorulnak ki, hogy az előadást meg kell ismételni. Ezeknek az oratórium-előadásoknak nemcsak az kölcsönzött varázst, hogy egy kórus és zenekar mindenfajta támogatás nélkül, a maga erejéből volt képes magas művészi szinten tolmácsolni a zeneirodalom nagy alkotásait, hanem egy-egy szokatlan szín is, amely néha ellentmondott ugyan a hagyományos értelmezésnek, Tamás Alajos azonban mégis bele tudta illeszteni az egészbe, és meg tudta okolni fölfogását. Szólistáit mindig a legnagyobb gonddal válogatta meg. A Requiem szólista négyese a következő volt: Takács Paula, Tiszay Magda, Ilosfalvy Róbert, Littasy György. A kitűnő művészekkel együtt dolgozva érezhetően fokozódott a kórus művészi biztonság is. Az állandó gyakorlat, alapos műhelymunka pedig olyan rejtett értékeket is feltárt, amelyekről korábban csak álmodhatott Tamás Alajos. Mindezekelőtt szinte hihetetlen teherbírást, amely sosem ment a művészi színvonal rovására. Másrészt nagyon tudatos szemléletet, amelynek középpontjában mindig a szépség keresése és megvalósításának törekvése állt.

1955 októberében már művészileg érett, nagy feladatokra kész kórus és zenekar ünnepelte fennállásának tizesztendő évfordulóját. Az ünnepi alkalommal Szecsődi Irén, Sándor Judit, Tiszay Magda, Szabó Miklós és Littasy György közreműködésével Bach *H-moll miséjét* adták elő. A jubileum évében teljes lendülettel igyekeztek belekapcsolódni a Liszt-év zenei eseményeibe. A Krisztus című oratóriumot több ízben is előadták Budapest különböző templomaiban, és minden alkalommal megrendítették a közönséget a *Tu es Petrus* kezdetű kórustétel szinte félelmetes előadásával.

Tamás Alajos azonban más meglepetést is készít. Kapisztrán Szent János halálának ötszázadik évfordulója alkalmából oratóriumot ír Radó Polikárp szövegére. A Nándorfehérvár 1456 című oratórium azután új fejezetet nyit a kórus és a szerző életművének történetében. Mintha Tamás Alajos a zeneirodalom legjelentősebb alkotásainak előadását csak azért szorgalmazta volna, hogy utána a saját alkotásait is meghallgathassa kórusa és zenekara előadásában. Nem egyenletes ez az út sem, mint ahogy maga a Nándorfehérvár 1456 című oratórium sem az. Elsősorban azért nem, mert a zeneszerzőnek nincs türelme kifejleszteni a művet, szüntelen új és új tetőpontokat sző bele a zenei szövetbe, amelyeket azonban hamarosan ismét felül kell múlnia. Így sem a cselekmény, sem a szöveg struktúrája nem követi a zeneszerzői szándékot. Szép részletek mellett a mű egésze zsúfolt, túlírt. Nem véletlen, hogy zenei matériájából később még egy misére, majd egy opera alapjára is telt. A Nándorfehérvár 1456 igazi értéke a zeneköltő dallamformáló és teremő ereje és az a készsége, hogy modernizálni tudja a néphagyományt. Bartókhoz sem lesz hűtlen: gyakran használ fel kiindulásul román és török dallamokat, például török dallamtöredékből bontja ki a török tábort jellemző pompásan hangszerelt korált.

## Zeneművek, felfedezések

A Nándorfehérvár 1456 nemzetközi sikere után — rádiódók sokasága sugározta a mű lemezfelvételét — mintha két párhuzamos egyenesen futna tovább a kórus és vezetője története. A Kapisztránok változatlan hévvel járják az országot, végzik a zenei népművelés rangos feladatát, amelybe hamarosan teljes értékű társként kapcsolódnak be a gyerekek is, akik mindenhol dédelgetett kedvencei a vendéglátóknak. Tamás Alajos változatlan lendülettel, eréllyel irányítja ezt a munkát, s közben arra is van ideje és ereje, hogy új és új alkotásokkal gazdagítsa a kórus repertoárját. Igazi nagy célja azonban egy mindent elsöprő saját alkotás megkomponálása, mellyel egyszerre meghódíthatja az egész világot, s térdre kényszerítheti mindazokat, akik kételkednek zeneirői tehetségében. Egy-egy remek oratórium-előadás sosem jelentett számára olyan örömet, mint egy elismerő szó valamelyik új művéről. S mivel azzal a szerencsés érzékkel rendelkezett, hogy — látszatra — csak a dicsérő szót hallotta meg, (csak bizalmas baráti körben rágódott tovább a gáncson) a külvilág úgy tarthatta számon, mint sikeres zeneszerzőt, karmestert, kitűnő kórusvezető szakembert. Neki magának azonban keményen meg kellett küzdenie minden lépéséért. Részben azokkal, akik nem értékelték és nem is segítették törekvéseit; részben önmagával. Érezte, hogy a nagy romantikus iskola zenei követése csak pillanatnyi sikereket hozhat számára. Mindegyik nyilatkozatában a népi hagyományok újraélesztéséről beszél, műalkotásaiban azonban sokszor kibicsaklik, a közhely kedvéért elhagyja az eredetiséget, annak az embernek a gesztusával, aki nagyon sokat akar egyszerre elmondani. A Kánai menyegző című népi játékban, amelyet Magyar Ferenc szöveggyűjtése alapján írt, remekül fejlesztette tovább Kodály hangját és sikerült a magyar vallásos néphagyomány egy töretlenül mély, rengeteg újdonságot kínáló útjára lelnie; a *Lacrimae Petri* című szerzeményben (ugyancsak Magyar Ferenc gyűjtése) azonban, amelyet a rimóczi Krisztus-síratás újraélesztésének szánt, megint szívesebben engedett a romantikus csillogásnak, s bőbeszédűvé, „puccinissá” vált. A nagy olasz zeneszerző egyébként is mély hatással volt művészetére. nagyon szerette operáit. Csak fokozta ezt a hatást, hogy hazánkban először a Kapisztrán kórus és zenekar mutatta be — fennállása 15. évfordulójának megünneplésére — a *Messa di Gloriát*, amelynek még lemezfelvétele sem volt, előadása pedig világszerte ritkaságnak számított. Ugyancsak ősbemutatóként vezénvelte Tamás Alajos ezekben az években Fibich *Missa brevisét*, és Gounod csodálatos *Cecília-miséjét*. Ezek az előadások az egyházzene egy bizonyos rétegének tökéletes megszólaltatásai voltak. Ebből a rétegből, ebből a már-már túlsorduló szépségből kétségtelenül Tamás Alajos és együttese tolmácsolta a legtöbbet és legemlékezetesebbet. Nem véletlen, hogy minden évben kivételes eseménynek számított például Dvorzák *Stabat Materének* előadása.

Közben zeneszerzői műhelyében is megfigyelhetni az erjedés és átalakulás jegeit. Miséi szerencsés időpontban kapcsolódnak be a reform előtti szellembe, jó érzékkel idézte fel bennük a népi hagyományokat, dallamvezetése egyszerű, fordulatossá, „fűlbemászó” volt. *Missa populi* című szerzeményei ma is sok kórus állandó műsorszámai. Az igazi szenzáció — amely botránnyá dagadt — a *Missa Juventutis*-szal következett be. Ebben a ragyogóan hangszerelt, valóban gyermeki lélekkel megírt misében Tamás Alajos „eltalálta a hangot”: egyszerre sikerült a legkorszerűbb áramlatok nyelvén szólania s ugyanakkor a leghagyományosabb erkölcsi tartalmat kifejeznie. A tamburák, gitárok, a templomi honfoglalásra készülő beat- és sweet-elemek persze vitát kavartak. „Vita folyik az egyházi zenéről — írta ezekre célozva Mise tamburával című cikkében Rónay György. Tamás Alajos műve kavarta föl, az Ifjúság miséje, melyet a minap a rádióban is hallhattunk, és melyet azok, akiknek készült, a fiatalok, örömet énekelnek. Vannak viszont — persze nem a fiatalok közt —, akik botránkozva tekintgetnek a kórus felé, túl világiasnak, nem templominak, profánnak tartják ezt a zenét, ezt az éneket, ezt a ritmust. Aki megszokott valamit, hajlamos elutasítani az újat. Egy bizonyos: míg egyik-másik idősebb hívő a fejét csóválja, a gyerekek, a kórusok repeső

szívvel, boldogan, örvendező áhitattal énekelnek." Ma már, amikor a Missa Luba és a Missa Criolla lemezfelvétele közismert, amikor jazz-misék sokasága jelenik meg, amikor a Mátyás-templomban mozdulni sem lehet a beat-mise előadásán, csak csodálni tudjuk Tamás Alajost, aki szokás szerint a legszerencsésebb érzékel ment elébe az útnak, és sikerült azt valóban nemzeti nyelven, nemzeti eszközökkel kifejeznie. Ha valaha elkészülne a Missa Juventutis lemezfelvétele, úgy fogadnák a világban, mint a Bartók utáni generáció egyik jelentős, a nemzetközi zenei közkinccset is gazdagító tétét.

1965-ben valaki felhívta Tamás Alajos figyelmét a milánói Scala egy meg lehetőségen obskurus zenei pályázatára. Olyan operát lehetett csak beküldeni erre, amely nemzeti tárgyú, modern eszközökkel megkomponált, és még sosem hangzott el nyilvános előadásban. Tamás Alajos elhatározta, hogy megnyeri a pályázatot. Sosem volt híján a nagy és meglepő elhatározásoknak, barátai, zenészei most mégis aggodalommal figyelték amerikai útja előkészületeit. Kannás Alajoshoz indult, azzal az ígérettel tarsolyában, hogy nála nyugodt körülmények között be tudja fejezni a mű hangszerelését. A szövegvázatot — nagyjából a Nándorfehérvár alapján, bár új, drámaibb megoldásokkal — rohanva állította össze idehaza, odakint pedig megindult versenyfutása az idővel és rohamosan fokozódó betegségével. Nagyon keveset beszélt arról, milyen körülmények között is élt odakint, elejtett szavaiból azonban hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy a túlhajszt munkára, s az azzal korántsem arányban levő kényelmi lehetőségek ásták alá egészségét. Hiszen idehaza is szüntelenül az egészség és betegség metszéspontján egyensúlyozott, s elég volt egy felhő az ég peremén, hogy máris rosszul hallion vagy idegeskedjék. Odakint azonban nem voltak mellette a gondos kezek, akik itthon ápolták, vigyáztak rá, s mire hazaérkezett, csak roncs volt. A Kapisztrán opera készen lett, idejében el is ért a pályázatra (hogy a sorsa mi lett, nem tudni), de vele együtt elfogyott az a pompás alkotó erő, s az életmű utolsó fejezete maga alá temette a hatalmas szándékot.

Rettenetesen szenvedett, sokat és hiába. Sosem szűnt meg azonban reménykedni. Hol egy-egy mű töredéke villant meg előtte, hol egy külföldi elismerés, levél lobbantotta fel kihunyó energiáit, hol csak egy jó szó barátai részéről. Az utolsó pillanatig tartották benne a hitet és erőt. Amikor már szólni sem tudott, akkor is csak pillanatnyi rosszabbodástól tartott.

Halála előtt néhány nappal láttam. De nem ezt az arcot őrzöm magamban, hanem azt a másikat, amelyet annyira átlénvegített a derű és a jóság, és amelyet oly széppé tett a másokon való segíteni tudás.

Tamás Alajossal a magyar egyházzenei kultúra egyik legérdekesebb, legszínesebb egyéniségét veszítettük el — és egyik legigazabb emberét —, aki kicsit talán — és a sors szokott ilyen káin fitorokat produkálni — önmaga ellenében alkotott igazán nagyot és maradandót. Mert amit annak hitt, talán elenyészik. De amit tett, méltó az emlékezetre.

---

*Előbb utóbb mindenki fölfogja, Uram, hogy más dolog az a felebaráti szeretetről beszélni és megint más ezt a szeretetet gyakorolni. Már tudniillik sajátkezüleg. Nem ígérek semmit, Uram. Hallgatok. Meg akarom próbálni, hogy egészen nyugodt legyek, hogy gondolkodni tudjak. Arról ugyanis, hogy jól beszéljek másokról! Nem arról, hogy nem beszéljek vagy gondolok róluk semmi rosszat, nem, arról, hogy mindenki előtt jókat mondok róluk. Olyan jókat, hogy közben én magam háttérbe szorulok. Erről akarok gondolkozni, Uram. De inkább semmit sem ígérek.*

*Kurt martin Magiera*

# K O R U N K K É R D É S E I

## A HOLLAND KATOLICIZMUS: VESZÉLY VAGY ÍGÉRET?

A holland egyházzól, a holland katolicizmusról folyó vitáknak — úgy tűnik — se vége, se hossza. A vélemények, értékelések különfélék, olykor egészen szembenállók. Mindenesetre a határozott, érvekkel támogatott állásfoglalásokat tisztelettel fogadhatjuk. Az ilyen magatartás belső őszinteséget, dialóguskészséget árul el. Annál kevésbé helyeseltethjük a színt vallani nem merő vagy a szeretetlen kritika magvát elhíntó emberek gyanúsíthatását, szemforgatóan farizeusi „törvény- és hagyománytisztelét”. Hasonlóképp nem krisztusi szellemről tanúskodik az ún. „diplomata-stílust” alkalmazó „célozgatás”. A „Péternek mondom, hogy Pál is értse” kioktatás. E sorok írója függetlenül a pro- és kontra kritikák ismeretétől — egy személyes találkozás nyomán igyekszik önmagának feleletet adni a címben felvetett kérdésre.

Abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy a közelmúltban, mint meghívott vendég részt vehettem egy szűk körű beszélgetésen. A kis találkozás színhelye Bécs volt, ott is egy vezető egyházi személyiség magánlakása. A beszélgetés középpontjában Walter Goddijn ferences páter, a Holland Lelkipásztori Intézet igazgatója, a holland pasztorális zsinat főtitkára állott. Goddijn aznap este az egyetem auditorium maximumában tartott előadást a holland egyház életéről, a pasztorális zsinatról. Erről az előadásról számos sajtóorgánium beszámolt, ezért most nem is térek ki rá.

A közvetlen és fesztelen baráti beszélgetés során — melyen mindössze kilencen vettünk részt — Goddijn mindekelőtt azt szögezte le: a világegyházzól, annak problémáiról tárgyaló püspöki szinodus, meg a holland pasztorális zsinat csakis úgy végezhetett, illetőleg végezhet eredményes munkát, ha a legszolidabb és valóban reális információkra támaszkodik. Szükséges, hogy a szakembereket, teológusokat, lelkipásztorokat bevonják a közös jövőért végzett munkába. Vaion — vetette közbe valaki — megtették-e ezt kielégítő módon a püspöki szinodussal kapcsolatosan? — Mindez nem elég — folytatta Goddijn — hanem figyelembe kell venni a világi hívők véleményét, igényeit, jogaikat, súlyos problémáit is. Nem elég az ún. „hivatalos egyházi sajtóra” ügyel-

ni, hanem „a” sajtó, tehát a kívülállók észrevételeit, értékelését is számon kell tartani. Csakis bizonyos „hullámmozgás” — felülről lefelé és felfelé, meg vízszintes irányban, valamiféle szinuszgörbe érzékeltetheti ezt — biztosíthat folyamatos és megfelelő információkat. Az ma már — mondta Goddijn — lehetetlen, és Hollandiában elképzelhetetlen is, hogy egy püspökkari nyilatkozat, egy tanácskozó testületnek deklarációja a „papság és hívek nevében” szóljon anélkül, hogy ezeket valóban és kielégítő módon konzultálták volna. A holland püspökök tisztában vannak azzal, s tán ez lenne végre kívánatos az egész világon is — folytatta Goddijn — hogy a „denobis sine nobis” elv (rólunk, de nélkülünk) az egyház életét nem a holnap felé, hanem kátyúba vezetné. Az az öszövétségi világra visszavezethető, később meg teológiailag kifejtett, de egyben deformált „paternalizmus”, melyet hatalmuk, pozíciójuk, „jogaik” érdekében egyes egyházi vezetők és vezető csoportok még ma is fenntartani szeretnének, Hollandiában ma már a múlté. S vajon egyházunkban — bárhol is, akár Rómában is — sokáig tartható-e még fenn a „kuriális”, „udvari” vagy épp uralkodói stílus?

Goddijn egy közbevetésre válaszolva arra is kitért, hogy még a hit kérdéseiben is lehetséges, sőt életet, a hit életét és erejét biztosítja az ún. értelmezési dialógus. Persze, ez már szoros értelemben vett „teológia”, erre — mondotta — nem térhet ki a beszélgetés során. Aki azonban figyelemmel kíséri napiaink teológiáit, az minden bizonynyal észlelheti azt is, hogy hitünk egyre mélyvül, tisztul, hogy az elmélkedés, reflexió — ha nem lusta valaki — a hit mélyülését szolgálja. Nagy kár, hogy akadnak és akadnak közöttünk olyanok, akik „gyanúsnak” találják, ha egy-egy teológus, egy-egy könyv a hívők tömegét kapcsolja be a hit kérdéseinek elmélyítésébe, ha kell a dialógusba. Nincs abban semmi negatívum, semmi „ördög”, ha nem csak papok, de végre világiak ezrei foglalkoznak hitük kérdéseivel, lesznek lassan valóban nem „kisdedek”, hanem felnőtt, érett keresztények. Vagy tán csak a „klérus” joga és privilégiuma itt valamit is mondani? Ki tudna, ki merne egyházunkban a Szent-

lélek éltető erejének „hivatali”, jogi vagy bármilyen korlátokat szabni?

Kétségtelen, s itt nagyon ébereknek kell lennünk, — folytatta Goddiijn —, hogy bizonyos olcsó zsurnalizmus a legnemesebb aktivitást, a hit ébredését vagy erősödését is képes devalváltni. Mi hollandok itt különösen szomorú tapasztalatokat szerezhettünk. A világsajtó hasábjain olykor „szenzációként” írnak arról, ami egy hívő és összeforrott szeretet-közösség életének részben spontánul feltörő, részben tudatos módon Isten felé törekvő velejárója. Az ilyen „sajtószolgálat” nem jó szolgálat. Az ilyen „érdekesség-éhség” vagy az ilyen „tálatás” sokakat megzavar, sokak lelkében rombol. Az szinte természetes, hogy a holland katolikus élet megújulásának vannak bizonyos kinövései is. Hogy bizonyos „tavaszi mámor” jelentkezik a lelkekben. De hát mindez — ha kinövés is — nem épp a fejlődő életre utal? Nem reményt ébreszt az emberben? A holnap felé mutató reményt?

Igen nagy mértéktartással és tapintattal nyilatkozott Goddiijn az ún. konzervatívokról. Megjegyzéseiből kettőt emelhetnék ki: egyrészt a bírálat szavát, mely megállapította, hogy a folyamatos ismétlés, a „passzív őrzés” feltétlenül kevesebb munkát, feladatvállalást, gondolkodást igényel. Nem kétséges, hogy minden életszerű, azaz a több és jobb életre törekvő újítás, útkeresés egyben több munkát, súlyos felelősséget helyez az ember vállára. Másrészt — ez eléggé köztudott — a holland „szervezett” konzervatívokat (a katolikusoknak viszonylag csak kis százalékát lehet ezek közé számítani), e csoport sajtóját (egy lap) — mint Goddiijn mondotta — bizonyos „csatornákon” két közismerten konzervatív német bíboros támogatja. Istennek hála — folytatta —, a holland katolikusok sok évszázados kisebbségi élet után megtanulták, hogy csak türelemmel, kitartással lehet eredményeket elérni. De azt is tudják, hogy a valódi problémákat nem lehet sem tekintélyi szóval agyonhalgattatni, sem ún. „lelki síkra” átvinni, vagy épp megkerülni.

Érdekes volt, amit Goddiijn számos „szakértő” és szakértői bizottság munkájáról mondott. A merőben teória-embelek — s ilyenek jócskán akadnak — az élet porondján részben vagy teljes-séggel csődöt mondanak. Néhány római és más helyen működő ún. szakbizottság még ma is ott tart — hasonlattal élve — hogy alapos elméleti részlettanulmányokat tesz közzé egy gépkocsi fékbe-

rendezéséről, annak működéséről, a kormánysszerkezetről, stb. — s mindezt úgy, hogy még máig sem vette tudomásul: már milliányi autó fut a világon. Nem a szakbizottságok szerepe fölösleges, hanem a munkamódszert, annak életszerűségét kell korrigálni. Semmiféle, bármily precíz megfogalmazott „részdefiníció” nem alkalmas arra, hogy azokat mintegy összerakva, egyben az életet, a keresztény életet határozzuk meg. Az ilyen munka — bármennyi energiát is pazaroljanak rá — csupán teljes eredménytelenséghez vezethet. S mire egy-egy paragrafus, egy-egy definíció elkészült, újra kezdek a munkát. Az élet már rég túlhaladta az elméletet.

A beszélgetés előtti napokban látott napvilágot Suenens bíboros nyilatkozata az egyház belső dialógusáról. Ezzel kapcsolatban is feltett valaki egy kérdést, s Goddiijn megjegyezte: való igaz, hogy szebbnél szebb hivatalos megállapítások jelentek már meg az egyházban igényelt és szükséges ún. belső dialógusról. A valóság azonban az — a tények ezt igazolják —, hogy e dialógust *de facto* nem engedték még kibontakozni. Aki egyházunkban ma nyíltan vet fel kényes kérdéseket (melyekről egyébként már a nem katolikus kommunikációs eszközök rég tárgyalnak), azt nem egyszer „engedetlennek”, sőt „lázádonak”, gyanúsnek bélyegzik. Valljuk meg, a belső dialógust fékezik, sőt félnek tőle. S úgy vélik tán, hogy e „fékezéssel” megszüntették vagy épp meg is oldották az akut problémákat?

Szóba került, hogy Hollandiában világegyházi viszonylatban — sok a gyakorló katolikus. Goddiijn itt bizonyos elégedetlenségének adott kifejezést. Igen, sok, de még nem elég. Nagy munka előtt állunk még otthon. Mert egy holland püspök, de a világegyház feje vagy bármelyik püspök sem érezheti magát nyugodtnak addig, amíg a „gyakorló hívők” megtöltik székesegyházukat. Ez mindössze pár százalék. S hol marad a többi? Hány ezek közül csupán az érdeklődő turista, vagy épp a zenét hallgató széplélek? A katolikus életet, az egyházi életet, annak intenzitását ma nem lehet a templomlátogatók „százalékarányával” kifejezni. Hol marad „hívő kapcsolatunk” az élet hús-vér realitásával, a szaktudományokkal, azok eredményeivel (pl. demográfia, biológia, szociológia, stb.). Azokkal az emberekkel, akiket ezek a tudományok, ezeknek eredményei nevelnek, vezetnek a teljesebb, eredményesebb földi élet felé? Ha valahol, hát itt nincs helye önelégült-

ségnek, nyugalomnak, triumfalizmusnak. Itt még sokat kell tanulnunk, hogy híveink élete — igen, élete — keresztény élet legyen. Akkor is, ha még nem, de akkor is, ha már megismerték a modern tudományos eredményeket, azok életformáló hatását.

Hogy van-e krízis vagy épp veszély Hollandiában, vagy éppen ígéretes jövő előtt áll-e a holland katolicizmus? Bármily furcsán is hangzik, de ezzel a problémával, mint „problémával” inkább Rómában foglalkoznak, mint odahaza, Hollandiában — mondotta Goddijn. A legtöbb holland katolikus meg van róla győződve, hogy a régi életstílust és formákat nem önmaguktól fogják a korszerűek felváltani. Szükség van ezért az új, a megújult és megújuló életet biztosító kísérletekre is. S az csak természetes, hogy az „ígéret földje” felé való menetelésnél, mint azt a bibliában olvassuk, egyes „kémeknek”, az útkeresőknek már előbb át kell lépniük a Jordán vizét, hogy lássák: milyen lehetőségek várnak a népre az új földön. Ezeknek az útkeresőknek élete teli van veszéllyel, problémával, de mégis ők azok, akik megmutatják az új világ felé vezető utat.

A holland egyház számára a II. vatikáni zsinat valóban megújulást, friss levegőt hozott. Ezt a megújulást a holland katolikusok az egyetemes egyháznak, a páisztoók és hívók közösségének köszönik. S az egyetemes egyháznak akarnak szolgálatot tenni azzal is, ha „kísérleteznek”. Ehhez természetesen Isten egész népének imáit, megértését, segítségét is kéri. A gyanakvás szel-leme, a szertelen kritika mindenkit — őket is — fájdalmasan érint. Magam tettem fel itt a kérdést: mindazt, ami a holland egyház életében ma újszerű és hatásos, vajon a saját ügyüknek te-kintik-e, vagy pedig mintegy „modell” kívánnak állítani az egyetemes egyház számára? Goddijn válaszában a II. vatikáni zsinat által is nyomatékozott rész-egyházak szerepét, jelentőségét, emelte ki. A cseppben valamiképp a tenger is jelen van. Ez a megállapítás

— több évvel a zsinat után — már természetesen is hat. Mégis, semmiképp sem akarnak akár egy ország, akár egy földrészt vagy épp a világegyház számára „receptet” nyújtani. A holland katolikus egyház s annak jelenlegi élete saját múltja, története nélkül, helyi adottságainak figyelembevétele nélkül, „kívülről” aligha érthető. Ezért is fájdalmas olykor számukra, hogy „távolról” intézik és olykor ítélik el ügyüket.

Eddig páter Goddijn gondolatai. E sorok írója, elgondolkozva a hallottakon, önmaga számára is tett egy-két megállapítást. Mindenekelőtt tán azt, hogy csak örülni lehet a ténynek: Hollandiában, de a világ számos helyén is akadnak katolikus hívők, akik a stafétabotot átveszik keresztény elődeiktől és nem kevesebb erőlködéssel, „futva” viszik tovább, hogy majd tovább adhassák. Komoly, felelősen gondolkodó emberek, akik már látják a holnap „ígéret föld-jét” s azt is tudják, hogy oda csak a meg nem értők, a lázongók lecsendesítésével és kemény munka árán lehet be-lépni. Akik érzik, hogy a közép-szerűség, a konzerváló „langyosság” sterilításra ítélő magatartása ma veszedelmesebb mint az olykor ugyancsak hibát vétő, de az új, az ígéretebb élet felé vezető „útkeresés”.

Eszembe jutott még valami. VI. Pál pápánk, mint egykor a Népek Apostola, csodálatra méltó apostoli buzgósággal járja ma a technika modern eszközeivel a világot. Hol itt, hol ott jelenik meg a megértésre, szeretetre éhezők között, hogy Krisztus szeretetét vigye hívei számára. Hogy „vesszővel-e vagy szeretettel és szelíd lélekkel” (1 Kor 4,21) menjen-e a holland testvérek közé — mi-ként egykor Szent Pál korintusi hívei-hez — azt ő tudja csak eldönteni. De szeretnők remélni, hogy a személyes és testvéri szóban való találkozás a hol-land katolikusokat megerősítené abban az útkereső s egyben tanúságtevő hit-vallásban, melyet — minden probléma s olykor jogos kritika mellett és el-lenére — Krisztusért vállalnak.

SZENNAY ANDRÁS

#### *Borman imája az úrhajóban:*

*Add nekünk, Urunk, hogy belássuk, mennyire teli van a világ szeretetteddel bűneink ellenére. Növeld bennünk a hitet, a reménykedést és a szívósságot annak ellenére, hogy tudatlanok és gyengék vagyunk. Engedd felismernünk, hogyan nyissuk meg feléd szívünket még jobban imáinkban, és mutasd meg nekünk amit cseleked-nünk kell, hogy békesség töltse be az egész világot.*

# A TEOLÓGIAI OKTATÁS REFORMJA HOLLANDIÁBAN

1964 óta a teológiai oktatás új típusát dolgozták ki Hollandiában. Ez az oktatási reform természetesen összefügg a többi hollandiai egyházi reformmal, a II. vatikáni zsinat megújulási programjával és egyéb hollandiai eseményekkel. A teológiai oktatás új rendjének kidolgozásában és kipróbálásában különösen a nijmegeni és tilburgi professzorok jeleskedtek. Ez utóbbiak közé tartozik Luchsius A. H. Smits professzor, kapucinus, az egyik legnevezebb holland teológus, aki a témára vonatkozó tanulmányát kéziratban megküldte a Vigiliának. Ezt ismertetjük az alábbiakban, kommentár nélkül, néhol kivonatossan. (Ez az ismertető tanulmány időközben megjelent a Wort und Wahrheit című folyóirat 1970 májusi-júniusi számában is).

## I. A szemináriumok összevonása

Ahogy a hollandiai egyházi események nagy része, úgy az oktatási reform is a holland egyház emancipációjával van kapcsolatban. A holland egyház önállósodásában és fejlődésében ugyanis nagy szerepük volt a nagyszemináriumoknak (felsőfokú papnevelő intézeteknek).

1. A hagyományos szisztéma vége. 1964-ben 32 nagyszeminárium, s ezekben 32 filozófiai és 30 teológiai tanfolyam (kurzus) működött Hollandiában. A papnövendékek először két éven át filozófiát tanultak, majd három vagy négy év alatt elvégezték a teológiai tanulmányokat. 1964-ben közel 2000 papnövendék tanult a nagyszemináriumokban, s őket közel 400 professzor és előadó tanította.

1964-ben nyílt meg Nijmegenben a nagyszemináriumot végzetek számára a felsőbb, speciális teológiai tanfolyam, s az egyetem világiak számára is megadta a lehetőséget a teológiai tanulmányok végzésére. Ugyanebben az évben megkezdődött a nagyszemináriumok összevonása. Először hét, majd öt teológiai fakultást alakítottak a nagyszemináriumok helyett. Ez az öt fakultás: Amsterdam, Utrecht, Nijmegen, Tilburg és Heerlen városokban talált otthonra. Az átcsoportosítás munkája 1969-ig tartott.

2. A teológiai fakultások kialakítása. Először a szomszédos szemináriumok oktató személyzetét és tanuló növendé-

keit vonták össze egy-egy kijelölt helyen. Később a világi és szerzetes papokat olyan városokba irányították, ahol az oktatás egyetemi szinten vált lehetővé. A tanulók lakhattak konviktusban, de magánházban is.

Közben az oktatás rendje is átalakult. Hat évről öt évre csökkentették az alaptanulmányi időt. Aki azonban egyházi szolgálatba lépett, az még egy vagy két évi külön lelképásztori kiképzésben részesült Amsterdamban, Tilburgban vagy Heerlenben. A filozófiai és teológiai képzés közti éles különbség megszűnt, kezdettől fogva együtt szerepeltek a filozófiai és teológiai tanulmányok.

3. Az ökumenikus fakultások felé. A szemináriumok összevonása után újabb fejlődési fokozatot jelentett a törekvés: együttműködni az amsterdami és utrechti teológiákon más fakultásokkal, esetleg ökumenikus fakultásokat alapítani. Erre legalkalmasabbnak látszott az utrechti királyi egyetem holland református teológiai fakultása. Ez késznek mutatkozott arra, hogy a katolikus főiskolával összhangban ökumenikus fakultássá épüljön ki.

Amsterdamban is kedvező légkör alakult ki az ökumenikus össz munka számára. Ott a református egyház szolgálai (ez az egyház a holland református egyházból vált ki a múlt században) a saját alapítású ún. „Szabad Egyetemen” tanultak, a holland református egyház pedig Amsterdam város egyetemén képezte hallgatóit, — ez a tény alkalmasnak látszott arra, hogy az Amsterdamban összpontosított katolikus főiskolával együttműködve hármas ökumenikus képző helyet létesítsenek. S amikor aztán Amsterdamban kineveztek egy rabbist rendkívüli professzorrá, megkezdődhetett a dialógus a zsidó közösséggel is.

4. Központi „kritikai” interfakultás? A protestáns fakultások korábban erősen filológiai és történeti beállítottságúak voltak, a katolikusok viszont inkább a filozófiát és az ún. „embertudományokat” (hollandul: mens-wetenschap) művelték. Ha pedig a jövőben a hangsúly ez utóbbiakra és a társadalmi elkötelezettségre helyeződik, a teológiának az akadémiai képzés „széleiről” szintén a központi jelentőségű tudományágak felé kell tájékozódnia, s ilyenformán egy kritikai interfakultás új feladatokat jelölhetne meg a teológia számára.

## II. Számbeli visszaesés

Az utóbbi években erősen csökkent az érdeklődés a teológiai stúdiumok iránt Hollandiában. Ennek több oka van:

1. Az általános érdeklődés csökkenése. Az első világháború óta az 1950/51-es tanév jelentette a csúcspontot. 673 teológus kezdte meg tanulmányait az iskoláév elején. 1957/58-ban már csak 416 szentelés volt, s 1969/70. tanévben csak 118 jelentkező volt az első évre.

2. A küsszemináriumok bezárása. A jelentkezések csökkenésének egyik fő oka a küsszemináriumi oktatás megszűntetése. Ezekből az iskolákból kerültek ki legtöbbször a nagyszemináriumok növendékei. Pedagógiai szempontból azonban az internátusi oktatás és belterjes nevelés megbukott, a küsszemináriumok felett is eljárt az idő. A figyelem a normál katolikus gimnáziumokra terelődött. Ezekből viszont — más okok miatt is — nem lépnek „automatikusan” papi pályára a tanulók. Sokak távolmaradásának oka a cölibátus is.

3. A kilépők negatív hatása. A papi hivatást elhagyók számának növekedése igen káros hatással van az új hivatások keletkezésére. A papi hivatás viharba került, vita tárgya lett, s ez a tény nemcsak a jelentkezőkben kelt bizalmatlanságot és bizonytalanságot a papi hivatás iránt, hanem a szülőikben és a jól képzett, kiváló lelkipásztorokban is, úgyhogy azok nem egyszer tartózkodnak a papi hivatás ajánlásától.

1968-ban a papságból kilépők száma (196) meghaladta a szenteltek számát (145). Sok esetben a kilépéseknél nem a cölibátus a fő probléma. A papi hivatás értékelésének általános válsága a legnagyobb nehézség — ezt bizonyítja a protestáns kilépésekkel való összehasonlítás is.

4. A papságban megmaradók negatív hatása. Vannak papok, akik (súlyos problémáik ellenére) megmaradnak ugyan hivatásukban, de az ifjúságra semmi inspiráló hatással nincsenek. Sőt, riasztólag hat egyesek avult gondolkodásmódja, régi életformája, másokat meg nem értő magatartása, fejlődésképtelensége. Sokszor már az sem segít a helyzeten, ha látják a fiatalok, hogy új struktúrák születnek, új pasztorális lehetőségek támadnak.

5. A hívek közösségének krízise. Ez a legmélyebb oka a jelentkezők elmáradásának. A szekularizáció legjobban a papi hivatást érinti, mert ilyen kérdések támadnak: mi értelme van a szekularizált világban az „Isten, Krisztus,

Egyház, eszkatológia” szavaknak? Mi értelme van a teológiai stúdiumoknak? Szüksége van a társadalomnak reám? Ha a régi teológiai képzésre gondolunk, annak bizony kevés jelentősége van a mai világban. Új teológiai tanulmányokra és új paptípusra van szükség.

6. A „saját” nagyszemináriumok elvesztése. A nagyszemináriumok összevonása nem történhet nehézségek nélkül. A nagyszemináriumok egy-egy egyházmegye vagy szerzetesrend számára neveltek, kialakítottak bizonyos kolostori atmoszférát, többnyire jó közösségi életet, ahol a cölibátus nem jelentett nagy problémát. Meg lehet-e tartani ezt az életstílust nagyszemináriumok nélkül? Nem vesz-e el az a vonzóerő, amelyet egy-egy lelki centrum jelentett 30—50 kilométeres körzetben? Nem veszti-e el az egyházmegye vagy a szerzetesrend legjobb tudományos kádereit a központosítás által?

Megoldás: országos méretekben gondolkodjunk. Az intézményeket gondosan, az egész országban elosztva kell elhelyeznünk. A lelkipásztorkodás differenciálódása és a képzési szint felemelése következtében több magannyire azt is káderre van szükség. Az ifjúság vonzódik a csoport-munkához, s látja azt is, hogy a valódi papi életközösségekben a cölibátus pozitívan ható tényező.

## III. Az átcsoportosítások közvetlen előnyei

A központosítás gondolata kényszerből született meg, és rövidesen kiderült, hogy önmagában és eredményeiben is van értelme. Egyes jó eredmények máris mutatkoznak, s valamennyire azt is meg lehet ítélni, milyen hatással lesz a jövőben az ifjúság életére.

1. Előnyök a tanárok számára. 1964-ben nem kevesebb, mint hatvanan tanítottak dogmatikát Hollandiában, s közülük csak nagyon kevesen tudták magukat továbbképezni és szaktudományuk fejlődését nyomon követni. Nem csoda, hogy a kutató munka megállt. Abban a pillanatban viszont, ahogy a tudományos stábok kialakultak (összevonás útján), megszületett a munkamegosztás és a társas együttműködés lehetősége.

2. Előnyök a tanulók számára. 1964-ig az élet- és munkaterület egybeesett a tanulók számára. A központosítással lehetővé vált az élet- és munkakörülmények szétválasztása. Mint többi „kortársa”, a tanuló reggel elhagyja a hazai miliót, hogy a társadalomban végzendő

feladatait teljesítse. Hozzájárul ehhez a felelősségtudat, ha neki magának kell — egyedül vagy csoportban — saját életét megteremtenie. Jó példa erre Tilburgban az afrikai misszionáriusok konviktusa, amelyet maguk a tanulók vezetnek.

Jellemző, hogy majdnem minden nagyobb konviktus kiürült, és a tanulók csak kis életközösségekben laknak, ott, ahol a korábbi névtelenség és magánosság véglegesen megszűnik. Ha valaki nem ezekben a „fraternitásokban” vagy „kommunákban” él, azonnal fellép a cölibátus-kérdés.

3. Előnyök a szerzetesek és világi papok összmunkája számára. 1920 és 1940 között Hollandiában egyedülálló helyzet keletkezett a szerzetesek és világi papok között: két szerzetespap állt egy világi pappal szemben, s az előbbieket egyike misszionárius. Mindegyik közösség többé-kevésbé a saját életét élte. A papszentelések számbeli visszaesése és az a követelmény, hogy a számbeli hiányokat minőséggel pótolják, oda vezetett, hogy a szerzetesek egyre jobban részt vesznek az egyházmegyéik pasztorális munkájában. Továbbá: a szerzetes intézmények mindinkább arra törekednek, hogy kis életközösségeket alakítsanak ki, amelyeknek tagjai egyenként vagy csoportosan dolgoznak. Az egyöntetű kiképzés segíti a pasztorális munkában nélkülözhetetlen kölcsönös bizalmat is. A régi ellentétek így elsimultak.

4. Előnyök a fakultások ellátásában. 1964-ig minden háznak külön könyvtára, olvasóterme, saját vezetősége stb. volt. Minden könyvtár csak a legszükségesebbekre szorítkozhatott: mindenütt ugyanazokat a sorozatokat, folyóiratokat stb. lehetett megtalálni. A központosítással lehetővé vált, hogy a szakirodalmat specializálják, és sikerült Hollandiában néhány olyan könyvtárat kiépíteni, ahol ki-ki a saját kutatási területén ritkaságokat is megtalál. Különböző műveket eredeti nyelveken is meg lehet kapni.

#### IV. A modern teológiai tanuló és oktatás jövője

Hollandiában a teológiai fakultásokon pillanatnyilag új fajta teológiai stúdium van kialakulóban, s ez természetesen a teológiai hallgatók új életstílusát is jelenti. Az újdonság vonatkozik elsősorban a tartalomra, de a struktúrát és a didaktikát is érinti.

1. Társadalmilag elkötelezett teológia. A régi és az új program megértésének a kulcsa: a hermeneutika. Biztos pél-

dául, hogy az újszövetségi írásokból megtudom, mit jelent Jézus Krisztus egyénisége (egzisztenciája), de azt a jelentést már nem, hogy mit jelentett Jézus Krisztus az apostolok számára és mit számunkra. Én magam sem ugyanazt jelentem két ember számára. A teológia feladata nemcsak az, hogy megállapítsa, milyen jelentése és jelentősége volt Jézus Krisztusnak kortársai számára, hanem azt is meg kell állapítania, mit jelent Ő a mai világ, a mai hívő közösség és a mai társadalom számára. Jézus Krisztus jelentősége a modern világban: kutatás tárgya. S e tekintetben a teológia területén két különböző kutatási irány létezik: az egyik retrospektív, történelmi-filológiai irányulása, a másik prospektív, az ember-tudományokra épített és pasztorálisan orientálódó kutatás. Az előbbinél a korábbi filozófia ismerete és az ősi nyelvek nélkülözhetetlenek. Az utóbbiban pedig a modern filozófia, a pszichológia, a szociológia és a modern tömegkommunikációs eszközök ismerete.

1964-ig a teológiai tudományok főként történelmi-filológiai irányban mozogtak, a protestáns teológusok sem tudtak más orientációt kimunkálni. De vajon a teológus a mai irányulás szerint írástudó marad-e még? Miként lehet valaki írástudó az ősi nyelvek alapos ismerete nélkül? Nem rosszul magyarázzuk-e Isten igéjét, ha csak a mai jelentését keressük? Szeretnénk megnyerni protestáns kollégáinkat is a kettős irányú kiképzés számára. Az előbb említett kutatás a szövegből és a kifejezésekből indul ki, a második pedig a mai hitéletből, az ember bensejében és kívül az egyházban zajló eseményekből.

2. Strukturális következmények. A kettős irányú teológiai kiképzés további következményekkel jár a program struktúrájára vonatkozólag. A régi felosztás — két év filozófia és négy év teológia — nagyrészt értelmét veszítette. Ehelyett párhuzamos kiképzést irányoztak elő, amely egyrészt a múlt kutatását követeli, másrészt a mai idők megértésére törekszik. 1970. január 15–17-ig ülésezett a teológiai oktatás strukturális bizottsága és az akadémia tanács teológiai részlege. Az összes protestáns és katolikus fakultások (most először) együtt dolgoztak a kettős irányú program vázlatán. Ami a tanulmányi idő tartamát illeti, három évi alapképzés mellett döntöttek, úgy, hogy a második vagy inkább a harmadik évben egyik vagy másik irány kapjon hangsúlyt. Azután következik két (esetleg több) évi speci-

alizálódás. Megtervezték a különleges szakosodások lehetőségét is.

3. Didaktikai következmények. Minden oktatásnál, de különösen a jelennek elkötelezett teológiánál felmerül a gondolat, hogy az elmélet próbája a gyakorlat. A tanulóknak tehát azzal a világgal, amelyben élnek, kezdettől fogva a praktikus megkülönböztetés (választás, assortiment) által kritikailag kell megismerkedniük. Ezért az első szemeszterben például a saját vizsgálgák: miért így vagy úgy reagálnak egyesek a vallásos eseményekre. Mi a jellemző magatartás oka? Egyes újságokkal kapcsolatban más álláspontot kell képviselniük a munkacsoport kritikai megfigyelése szerint, ahol a tanulók hetenként összejönnek és dolgoznak. A teológiai gyakorlatok technikáját már több év óta nagy eredménnyel használják a pasztorális képző intézetekben. Nem volna-e itt az ideje, hogy az eredményeket az alapoktatásban integrálják? A hétnek csak egy részét foglalják el a gyakorlatok, ezek azonban minden év számára meg vannak határozva és változnak a tervezet szerint: a tömegkommunikációs eszközökre, a hitoktatásra, a liturgiára, igehirdetésre, a közösségszervező (organizáló) munkára stb. vonatkoznak.

Sohasem törődhet eléggé egy fakultás azzal, hogy a történelem kutatói a jelen-kutatók eredményeit lássák és hogy a jelen kutatói nem kevésbé ismerjék a történelmi vizsgálódások eredményeit is. Csak így módon állhat elő a minden teológiai kutatás számára szükséges hermeneutikai feszültség, és csak így tud a teológiai fejlődés harmonikusan kialakulni. Az információs szolgálat keretében kezd a számítógépek használatának haszna is jelentkezni, ahogyan néhány teológiai fakultáson már kitapasztalták.

4. A teológiát hallgatók új típusa. A jövőben megismerkedünk majd nemcsak a múlt felé fordult teológia hallgatóival, hanem azokkal is, akik a modern társadalom életszemléleti háttérének feltárására specializálják magukat. S lassanként ezek fogják a többséget alkotni. Új típust látunk tehát, amely tud szólni a mai ifjúság nyelvén — ahogy ezt már néhol tapasztalni lehet. Ez a típus könnyebben megtalálja helyét a társadalomban.

## V. A pasztorális intézetek

Az újfajta teológiai képzés szükségessé tette pasztorális intézetek létreho-

zását is. Ezek az intézetek feltételezik az előzetes öt évi kiképzést valamelyik teológiai fakultáson.

1. Egyes egyházmegyek pasztorális intézetei. A négy legfontosabb pasztorális intézet Amsterdamban, Nijmegenben, Tilburgban és Roermondban működik. Ezek nem annyira a teológiai kiképzés során szerzett ismereteket akarták alkalmazni, hanem a lelkipásztorkodás különböző területein akarnak tapasztalatokat nyújtani.

A pasztorális képzés két útja: a gyakorlat (praktikum) és a „felügyelet” („supervision”). A pasztorális intézetek gyakorlata (praktikum) egészen más, mint az alapkiképzés gyakorlata (praktika). Ez nem annyira „megfigyelési”, hanem inkább „tevékeny” gyakorlat, amelyben a tanuló részt vesz a lelkipásztorkodásban, és megtapasztalja, mit jelent a felelősségvállalás a hittársakért. Ezek a gyakorlatok: lelkipásztori megbeszélések, az egyházi közösség szervezése, egyesületi munka, hitoktatás, igehirdetés, liturgia, tömegkommunikációs eszközök használata stb. Az első évben a hallgató ezeket a gyakorlatokat kéthavonként váltogatja. A későbbi csoportmunka számára szükséges, hogy a közösség minden tagja, a lelkipásztorkodás minden területén otthonos legyen. A második évben elmélyülés és szakosodás történik, s ezáltal csoportjában mindenki kialakítja saját területét.

A felügyelet a gyakorlatok ideje alatti tevékenységekre vonatkozik. Minden csoport hetenként két napon át megtárgyalja egy „felügyelő” (supervisor) vezetésével azokat az értesüléseket, amelyeket minden résztvevő írásban közöl a többiekkel. Ilyenkor nemcsak a csoportmunkát vizsgálják felül, hanem minden egyes résztvevő munkáját és az egész intézet tevékenységét is. Ez a háromszoros felülvizsgálás, amelyet minden esetben különböző szakemberek folytatnak, döntő jelentőségű a tapasztalatszerzésben. Így tehát a módszer nem a felülről irányítás: csak így tudják a hallgatók a modern pasztorális magatartást elsajátítani.

A pasztorális munkának tehát az eddigtiől különböző, új típusát alakították ki, amelyben az egyház többé nem légvédelmi óvóhely akar lenni, hanem az esperesi kerület lelkipásztori munkacsoportjai által szinte házhoz megy.

Csak a pasztorális évek befejezése után következik a papszentelés.

2. Intézetek a lelkipásztorok teológiai és pasztorális továbbképzésére és

tájékozódására. A teológiai fakultásokon és a pasztorális intézetekben folyó kiképzés máris sok értékes következtetéshez vezetett. Ezek a következtetések a lelkipásztorkodás terén még eléggé kidolgozatlanok. Szükség lenne egy tervezetre, amely rövid időn belül eredményt hozna. Ha ugyanis a lelkipásztorok nem kapnak szakszerű és gyakorlati teológiai tájékoztatást, rendkívül nagy a veszélye, hogy „katechetikai hézag” (catechetical Gap) keletkezik, mint például a svédeknél, ahol már egy generáció alatt a luteránus egyház teljesen elidegenedett híveitől.

Manapság majd minden teológiai fakultás azon fáradozik, hogy előadásokat és tanfolyamatokat rendezzen a lelkipásztorok számára. Ezek kezdetben túl rövidnek vagy túl „ideológiai” beállítottságúak voltak, vagyis inkább elméleti, mint gyakorlati síkon mozogtak. De Tilburgban már két féleven át minden hétfőn délelőtt és este öt előadást tartanak. 1968-tól Nijmegenben a Bekkers-központ a lelkipásztori gyakorlat számára teológiai és pasztorális elmélyülést tesz lehetővé egy szemeszteren át. Ezek a szakszerű kezdeményezések tovább fejlődnek.

Közlő CSANÁD BÉLA

## KONZERVATÍV KATOLIKUSOK „MARCIA SU ROMA”-JA

Ezzel a címmel ad hírt több külföldi lap — köztük a *Croix* és a *Corriere Della Sera* — mintegy ezer, főként francia és német katolikus római tüntetéséről. A június 28-án, vasárnap lezajlott „menetelés”-t Coache páter, Montjavoult ex-plébánosa és Elisabeth Gertsner, az Európai Katolikus Mozgalom kölni szekciójának igazgatósági tagja vezették, követelve a latin nyelvű szertartások ismételt bevezetését és általánossá tételét V. Szent Pius előírásai szerint.

A „marcia su Roma” résztvevői felvonultak V. Szent Pius, X. Szent Pius és Szent Péter szobrához, ahol a latin *Credo* elnéklése után francia nyelven mondtak könyörgést, hogy „az Egyház végre megtisztuljon”, „válsága” véget érjen, az apostolok fedelme pedig nyissa fel mai utódjának, VI. Pálnak a szemét. Vasárnap délelőtt latin nyelvű misét mutattak be a Colosseumban, s mivel a pápa nem fogadta őket, a hétfőre virradó éjszakát a Szent Péter téren töltötték, azért imádkozva, hogy „VI. Pál mielőbb a hit védelmezője legyen”. Gertsner asszony, szenvedélytől elvakítva, azt kiáltozta, „a Montini mise eretnokség”, majd többször is megismételte, hogy „ha kell, titokban, mint a katakombák keresztényei, de hallgatni fogjuk az igaz, latin nyelven mondott misét”, „s ha a pápát mi lázadónak tartjuk, az nem a mi hibánk, hanem az övé”. Kijelentette, hogy VI. Pál feltételezhető „fényűzésének kiadásai” arra készítetik a német katolikusokat, ne támogassák többé egyházukat, mert az „pénzeli a felforgatást”.

A Szentatya vasárnap délben a Szent Péter téren összegyűlt tömeghez intézve szavait, közvetve utalt a konzervatívok Colosseumban tartott miséjére. „A hit szilárdsága azt követeli tőlünk — mondotta —, hogy a hiteles római hagyományt megőrizve, számoljunk a hit fejlődése folyamán jelentkező változásokkal és helyesen ötvözzük a múlt örökségét a jelen történeti mozgásának megnyilvánulásaival, mindazt felhasználva és továbbfejlesztve ebből az örökségből, ami élő és emberi benne.”

Megfigyelők szerint a tüntetők átlagos életkora meghaladta a hatvan évet, de ez — jegyzi meg a *Corriere Della Sera* — mit sem változtat azon, hogy „agresszivitásuk semmivel sem maradt el a katolikus kontestálók másik szélsőséges csoportjától”. „Az egyházban — fűzi hozzá az *Informations Catholiques Internationales* tudósítója — természetesen helye van annak is, hogy latinul imádkozzunk, de ez a zarándoklat bizonyossá tette számunkra: a múlt ma már visszavonhatatlanul a múlté.”

## MR. KNOCKOUT ÚTI JEGYZETEIBŐL

### A FECSKÉK

Mr. Knockout az 19.-os évet egy kis olasz villában töltötte, szépalakú szőlőhegyek között. A vöröstéglás ház közvetlenül a Perugiából Assisibe ki-  
gyózó országút mentén állt, egy órányira Perugiától, és négy ablakával az  
utra nézett, mely a Sobborgo St. Antonio városkapujához vitt. Elöl a kert  
keskeny sávja választotta el a házat a kívülrekedt forgalmas világtól, hátul,  
ahol a tekintet egy szelíd völgybe ereszkedett alá, rózs- és leánderfáit gyön-  
gében a piros teglafalnak tamasztva, két kitárt karjával mintha az egész  
völgyet magához akarná ölelni.

A tél kemény volt. Két hónapig csaknem szakadatlanul esett, a szobákba  
beszorult a füst szaga, amelyet — mint mindent, ami fölfelé tört — a sűrű  
felhők visszanyomtak a földre. A jókedv és a humor összelapítva hevert  
a csüggedtség vizében, mint két renyhe mélytengeri hal. A kerek magnólia  
a hálószoba ablaka előtt nedvesen csillogott, mint egy hatalmas zöld üveg-  
golyó, mely olykor éjszaka azzal fenyegette a nyugtalanul alvó Mr. Knockou-  
tot, hogy begurul álmai közé.

A tavasz úgy kezdődött, hogy az erkély alatt a glicinia váratlanul iz-  
zani kezdett, és kedves halványlila tűznyeivei lángba borították a balkont.  
Egy vagy két napig fulladtan izzott, mint egy lefojtott tűzfészék, majd hir-  
telen fényesen fellobogott s a kert valószínűtlenül csillogni kezdett. Ugyanaz-  
nap megjelentek a fecskék.

Több mint százan telepedtek meg az eresz alatt. Mr. Knockout kilencven-  
nyolc fészket számlált meg; dallamos gyöngysorként övezték a ház homlokát,  
szorosan egymás mellett, ügyesen felsorakozva az erős gerendán, mely a fer-  
dén leereszkedő tetőzet alatt körülvette a házat. Hirtelen és tagadhatatlanul  
tavasz lett. Forrón sütött a nap, nagy, fehér umbriai ökrök nyikorgó paraszt-  
szekereket vontattak el a ház előtt, a hirtelen porossá vált országúton. A pa-  
rasztok piros napernyők alatt szunnyadoztak a bakon, vagy a Violettát füttyül-  
ték, mely nemrég érkezve Párizsból, egy szempillantás alatt nemzeti csapássá  
vált; esténként már szabad ég alatt játszották a morrát. A gépkocsiforgalom  
és a benzinbűz sűrűbb, a babérsövény porosabb, a tej zizesebb lett, a pa-  
rasztlányok kipirultak. Ragyogó virágkelyhek pattantak fel mindenütt, estén-  
ként olyan fényesen sütött a hold, hogy az ablaknál petróleumlámpa nélkül  
is lehetett olvasni; az olajfaligetekben szerelmespárok bolyongtak. A levegő  
pedig, a levegő besűrűsödött a fecskéktől.

Betöltötték a teret. Reggel négy felé, amikor még csak derengett, már  
kizúdultak fészkeikből és tébolyultan az életörömtől villámsebesen föl-le sur-  
rogtak Mr. Knockout ablakai előtt, apró, örjögő árnyakat vetve a hálószoba  
fehérre meszelt falaira; csicsérgésük egy tiszta forrás vastag sugaraként  
fröccsent be az ablakon. Alvásról szó sem lehetett. Szakadatlanul foglalkoz-  
tatták a szemet, a fület s az értelmet, mely sehogysem bírta felfogni, ho-  
gyan változtathatják meg a világot olyan lények, melyek csak tollból és  
életkedvből állnak.

A fecske anyaggá vált szél. Teste testtelen, formába fogott lebegés. Kön-  
nyű és erőteljes, édes és játékos, megközelíthetetlen és soha meg nem sze-  
lídíthető, mint a vágy. De ha százak sereglenek össze, akkor a vágy halk szele  
a szenvedély viharává tömörül.

Hetekbe telt, amíg Mr. Knockout megszokta új lakóársait. Egy szempil-  
lantás alatt nyár lett, de a tavasz és a nyár együttesen is kurtábbnak tet-

szett, mint a három hónapig tartó téli eső. Az ember napkeltétől napnyugtáig fecskék társaságában élt, bevilámlottak a nyitott ablakon, eleven koszorúként köröztek a ház körül, bármerre fordult is a szem, fecskéket látott, vagy nem sokkal könnyebb árnyékukat. Reggeiente füttyel ébresztették az embert, nappal minduntalan bekiabáltak az ablakon, este halkan elhaló, fájdalmas csipogással búcsúztak nagy, csöndes lakótársuktól. Ejjelente, ha felkelt a telihoid, tévedésből néha barátságosan rácsicseregtek s ha végül észrevették a különbséget, jókedvűen, sokáig társalogtak tévedésükről. Földi nyomaikkal is mindenütt találkozott az ember, főként a lilan izzó erkélyen; ennek használatáról Mr. Knockout rövidesen bevonulásuk után le is mondott — mit tehetett volna egyebet?

Egyébként is csakhamar kiderült, hogy lírai életük nem makulátlan. Minél gyorsabban fejlődött fel a nyár, annál nyilvánvalóbban szaporodtak a kis, de nyomatékos földi tragédiák jelei. Ha az ember a kertből fölkel a fészkek felé, mindenütt tágranyilt, világossárga csőrű fiókákat látott, amelyek egyelőre még az iramlás, a könnyűség s a boldogság féktelen, de világos ígéreteinek látszottak; de Mr. Knockout már ősz elején egy csipogó ügyetlenül szökdécselő toll-labdát talált egy bokor tövében, amely magas szférájából a földre bukva, többé nem bírt visszavergődni. Mr. Knockout egy létra segítségével, amelyet a balkonon állított fel, visszahelyezte a kétségbeesetten csipogó fiókát az egyik fészekbe, de már másnap reggel ismét egy bokor alatt talált rá, egy másikkal együtt, amelyik esés közben kitérte a nyakát. Alig múlt el nap, hogy ne igyekezett volna jogaikba visszahelyezni az anyai türelmetlenség vagy düh áldozatait, többnyire eredménytelenül. A vágy könnyed jelképe kemény volt, mint a kő, a formába fogott lebegés gyilkolt. De ha Mr. Knockout valamelyikük fészkéhez közeledett, azonnyomban egy sereg felnőtt fecske rajzott fel körülötte, aggódó szárnycsapásokkal, ivadékaik védelmében, melyeket saját belátásuk szerint óhajtottak ápolni vagy megölni.

Telt-múlt az idő, a szárnyrakelt fiókákat mind sűrűbben köröztek a kert fölött. Valamelyik reggel egy kis csapat látható izgalommal megszállta a szemben lévő ház tetejét, majd hirtelen a magasba röppent és megkezdte őszi útját dél felé. Néhány napos időközökben újabb és újabb rajok követték. Már csak tizenöt vagy húsz szülőpár maradt vissza fiókaival, a leggyöngébbekkel s fejletlenebbekkel, amikor Mr. Knockout egy reggel egy már felcseperedett fiatal fecskére talált, amely tört szárnyal, gyámoltalanul szökdécselt egy virágág körül. Mr. Knockout bevitte a lakásba.

Három napig tartó barátságuk során bebizonyosodott, hogy a fecskék épp olyan esendők és törékenyek, mint az emberek. Mr. Knockout tudta, hogy fogságban nem fogadnak el táplálékot, mégis harcba indult a sors ellen. Néha sikerült egy-egy legyet a makacskodó csőrbe tömnie, vagy egy csöpp vizet beleöntenie, de a szeretetet, amelyet az állat az első naptól kezdve tanúsított iránta, nem a hála szülte. Ha Mr. Knockout belépett a szobába, a fecske azonnal kiugrott vattával bélelt kartondobozából, hol mindaddig mozdulatlanul gubbasztott, és feléje szökdécselt; ha a férfi töprengve fel-alá sétált a szobában, a fecske ugrándozva egyik faltól a másikig kísért, egy pillanatra sem tágitva mellőle; ha pedig leült, ép szárnyával addig ütögette a cipőjét, míg föl nem vette és ölébe nem ültette. Szeretetre szomjasan, törpén és nyomorultul a szél szép jelképe hirtelen elnehezedett és földivé tőpörödött, megtelve mindazzal a fájdalommal, kinnal és örömmel, melyre a léleknek szüksége van, hogy önnön tudatára ébredjen. A harmadik napon meghalt, csaknem ugyanabban az órában, amikor az utolsó raj kirepült fészkeből.

(Perugia, 1926)

EÖRSI ISTVÁN fordítása

# MISSA CRIOLLA

## RÉSZLETEK ARGENTÍNAI ÚTINAPLÓMBÓL

Írta IGNACZ RÓZSA

Argentínában, Latin-Amerikának ebben a száznál több nemzetiségből keveredett hatalmas országában huszonhárom millió ember él. Statisztikájuk szerint ebből 72% római katolikus. Kreolnak vagy ahogyan ők mondják kriollónak (ejtsd: kasztezsánó-spanyolosan kriozsónak) ma már nemcsak a XVII. századi előkelő spanyol betelepdedettek leszármazottjait tartják. De nem is csak az argentin pampák szegénylegényeinek, a gauchoknak ivadékait. A „gaucho” az indián quichua szóból ered. Egy egész egykor itt élt indio-törzs neve volt valaha. Argentín etnológusok szerint jelent a szó árvát is. Az első gaucho a XVI. századi Európából ide behatolt conquistadoroknak, spanyol felfedező társaságok hajólegénységének, a megerőszkolt, foglyul ejtett, olykor balkezi élettársul is fogadott indio asszonyokkal nemzett ivadécai. Argentín krónikák szerint a conquistadorok legénysége csak kis számban maradt itt a Rio de la Plata menti nagy pampán. Többségük meggazdagodva, magának kincseket rabolva, vagy az indiákkal folytatott csatározásokba belerokkanva, betegesen hazatért Spanyolországba. A pampán az apátlan, csak anyát ismerő gaucho ivadékok maradtak. És a végtelen legelőkre betelepített andalúziai lovak, melyek a bőven tápláló, alfalfás síkságokon pompás félvadállatokká váltak, óriási mértékben elszaporodtak.

Argentínába a XVI. század derekán, mikorra ott a spanyol alkirályság megdőlt és a szabadságharcok során az ország függetlenné vált, újabb spanyolok özönlöttek. Majd olaszok, írek, baszkok, angolok, welshek, franciák, lengyelek, galíciiaiak, orosz zsidók, görögök, németek, libanoniak, arabok, — sorolni sok, — se-rege özönlött ide. Argentínai nemzetiségi kimutatások ma itt élő magyarokról is megemlékeznek és számukat mintegy ötvenezerre becsülik.

Argentín legenda szerint néger rabszolgákat Las Casas nevű Missiones tartománybeli jezsuita atya tanácsára hoztak volna be az országba a XVIII. század folyamán, „hogy a kipusztult indián munkaerőt velük pótolják és a megmaradtak nyomorán ezáltal enyhítsenek”. Hoztak négereket Mozambiquetól Algírrig számos afrikai országból.

Mint az argentin történelemkönyvek önérzetesen hirdetik, ők a négereket már 1830-ban felszabadították, évtizedekkel megelőzve ebben az észak-amerikaiakat. Argentína ma nagyjában — fehér. Statisztikájuk szerint a lakosság 97%-a eurázsiai származék. A 3% egyéb mesztizálódott indio, vagy morenónak nevezett mulattnál fakóbbá fehéredett néger eredetet is sejtet. „A fékezhetetlen, a vad pampa-indiánokat, — tanítja a 1968/69-es történelemkönyvük — még 1879-ben is szervezett hadjárattal kellett irtani”. Mivel azok „nem álltak a perui inkák civilizációs szintjén: nem hódoltak meg és civilizálhatatlanoknak bizonyultak.”

A négerek felszabadulásuk után két évtizedig „boldogan éltek” Argentínában. Belőlük lettek a főváros első patkolókovácsai, szarugyűjtői, kis fazekasgyárosok, ők szervezték az első zenekarokat. Üzletek nem lévén ebben az időben a városban, néger vándorkereskedők hordtak a házakhoz minden elképzelhető árut, élelmiszertől kezdve ruhaneműig és tejig. Ilyen minőségükben Rosas, Argentína s majd-hogynem az egész föld eleddig „legnagyobb” diktátora, — az ország egységének tüzzel-vassal megvalósítója, — a maga politikai kémszervezete tagjaivá szervezte be a négereket; a minden házba bejáratos vándorkereskedők erre alkalmasnak bizonyultak. Rosas bukása után aztán az egykor kémszolgálatra szorított néger férfiakat ezresével végezték ki a Rosast követő ellenpártok diktátorai. A néger nőkkel apácakolostorokat töltöttek meg. Egyedül Rosarióban három néger női zárda létesült, s ezeknek a fekete apácáknak természetesen nem lehettek utódai. Azok a négerek, akik a tömeges kivégzések elől el tudtak bújni, menekülni, beolvadtak,

felszívódtak. Gyakorlatilag ma Argentínában nincsenek. Az argentinnek még századunk negyvenes éveiben is büszkén mondták, írták, hogy országuk „a tengerentúli Európa”, hogy Argentína nem indián, Argentína fehér. Ma azt mondják magukról, hogy nem európaiak, hanem százféle nemzetiségből jól összeötvözött egységes argentin nemzet. Hogy ki ma a criollo? Lassanként mindenki, aki legalább az első világháború előtt telepedett oda és akármilyen származású, de már régebben ott élővel összeházasodott. Ha van az új criollokban némi criollo-vér is, annál jobb és előkelőbb. A „legigazibb” criollo az, aki egy kis spanyol eredetet tud kimutatni.

## A VÁROSROL

Buenos Aires, azaz a „jó szelek” városa az ország derekán, a Rio de la Plata szélesült Parana folyam deltájánál, a nagy füves síkság, a pampa felé félkört formálva terül el. Az ország összlakosságának egyharmada, több mint hét millió ember él itt. A város utcáit minden oldalukon százméteres háztömbök osztják fel; ez a quaderrendszerű építkezés a várost óriási sakktáblához teszi hasonlatossá. Rövidebb utcái négy, hat, a hosszabbak tíz, tizenkét kilométer hosszúak.

Ha végigmegyek a hat kilométeres Calle Paraguayon, mintha Nyíregyházáról indultam volna el, hogy tíz perc múltán Granadában, tizenöt múlva Párizsban, közben néhány percre észak-amerikai módon felhúzott üzleti kisvárosban, majd hirtelen egy törpébb Chicagóban érezzem magamat, hogy végül a San Martin terecskére jussak, ahol a nagy felszabadítónak, a „világ leghősibb és legbecsületesebb tábornokának, San Martinnak” szobra áll. San Martinról utcák, terek, avenidák, kerületek, város, község, iskolák, egyesületek, színházak vannak elnevezve. Arcképe minden állami iskola dísztermének falán látható. „San Martin az Andokon azért kelt át lovas-hadseregével, hogy Chilét, Perut, Bolíviát felszabadítsa; San Martin nem zsákmányolta ki a dicsőségét, melyet népe felszabadításával aratott, visszavonulva, szegényen halt meg” — tanulja mellettem a Julian Alvarez utcai lakásom kertjében, a kis kerti asztalkánál, házigazdám leánykája, Anarosa.

San Martin teteit a katedrális, az a neoklasszikus, oszlopsoros templom őrzi, melyben, mint nemzeti Pantheonban, misét leginkább argentin nemzeti ünnepeken celebrálnak. A katedrális homlokzatán éjjel-nappal tartóba tűzött fáklva ég San Martinnak, Argentína „nemzeti szentjének” emlékeztére és tisztelgetére. A katedrális tőszomszédságában üres telken: norhalom. kőtörmelék. Itt volt az érseki palota. 1955-ben, bukása előtt kevéssel. Perón, akkori diktátor romboltatta le azt és a városnak még hét legszebb, legrégibb barokk templomát. A világi épületek közül felevújtatta a Jockey Club épületét. Egyik rombolása helyén sem emeltek új épületet, sem templomot, sem mást azóta sem.

## A SZENT MÁRK

A mi utcánkhoz, a Julian Alvarezhez közel, a Guadelope téren épségben áll Szent Márk kéttornyos, szép, neoklasszikus stílusú temploma. A mi barriónk csendes külváros; egykor a város szíve. Ibolyalila, tölcseres virágot nyitó, hatalmas yacaranda-fák árnyékoliák kétoldalon. A Szent Márkban minden délben szól a harang: hozzánk hallatszik. Egész nap nyitva van. Látogatója alig. Még a vasárnap délelőtti misén is csak huszonhat embert számoltam meg a hatalmas, kongó templom oszlopsorai között.

## EGY ÖREG FERENCES

Hosszú ideig lakjék az ember Buenosban és sokat járja az utakat, hogy a toronyházak közé benyomott, eltörpülő templomokat, kápolnákat, melyek a rombolás dühe csillapodtával mégis csak megmaradtak, megtalálja. Nem messze a Plaza Mayotól, ettől a történelmi nevezetességét, a májusi forradalmat a nevében őrző térről, ahol, mint azt kísérfm, az öreg porteno (azaz régi bennszülött buenosi pol-

gár) mondja: „minden nevezetes történni szokott” — két késő barokk stílusú templom is van. A ferenceseké és a dominikánusoké. 1720-ban épült a régebbi, a ferenceseké. Kísérőm azt suttogja a fülembe, hogy: „behatoltak ám ebbe is a templombolász hétében a gyújtogatók, de egy éppen misézni készülő, akkor hetven éves pap (még ma is/él, a nevét ne kérdeje a senora), felragadta azt a hatalmas, quebrachóból (argentínai fafélé) faragott feszületet és azzal sújtott a gyújtogatni szándékozók felé, mire azok eliszkoltak.” — A portenók szeretnek meg nem írt történeteket suttogni idegen, új ismerőseiknek városuk életéről. De azt, hogy a legtöbb tüntetés, lövöldözés, utcai sztrájkgyűlés, a közelmúltban lezajlott rendszerváltozások közötti zavargások többnyire a kis Plaza Mayon „szoktak” zajlani, nem is suttogva, egészen nyíltan magyarázza. És önérzetesen hozzáteszi: — De ezeknek a kis forrongásoknak nyilvánvaló, számontartott halottjuk, akik például ezen a téren estek el igazán kevés. Még a Perón bukása idején történt zavargásnak is csak húsz utcai halottja volt.

### CRISTUS REDENTOR ARNYÉKÁBAN

Noha a „fékezhetetlen vad pampa-indiánokat, akik nem állottak a civilizáció magas fokán”, még Argentína legnagyobb kultúr-államférfijának, az író, iskolaalapító, vasútépítő, nagy Sarmientónak is „irtatnia kellett” a XIX. század utolsó harmadában, a nem pampa-indiánok, hanem az Andok nyúlványain élt, egykor guarani indiók áldásos kultúrája folytatásának köszöni jólétét, gazdagságát egy egész tartomány, Mendoza. Az Andok ezer színben pompázó, kopár kőrengetegének, a „chilei határon őrt álló sziklahadseregnek” tövében a szelídebb hegyhajlatokon sivatagi volna az élet (amint kietlen, sivatagi is odább, San Luis vidékén) — ha nem lett volna itt valaha Guaymallen nevű bölcs indián kacika, a fejedelem, s nem teremtette volna meg a maga sajátos öntözőrendszerét. Ma is az általa bevezetett csatornarendszer segítségével öntözik az egész Mendoza területét. Itt minden fa, minden bokor a rendszeres öntözés szülötte. És a szőlők! Mendoza franciák telepítette szőlőkultúrája Argentínát a világ negyedik legjobb bortermelő országává tette. Kötűnők, olcsók a miért, miért nem, csupa francia márkát viselő mendozai borok. A tartomány lakosságának hetven százaléka szőlősgazda.

A tartomány ugyancsak Mendoza nevű fővárosa a maga öntözött, ápolt parkjaival Argentína legkellemesebb vidékének tetszik az idegen látogató előtt, aki, ha szerencsés, napfelkeltekor hajtatni be a városba, a szőlőhegyek fölé, a lilán, tűzpirosan, zölden, szürkén, hóféhéren, az Andok megannyi színben szikrázó sziklaerdeinek látványától káprázó szemmel pillanthatja meg a chilei határon a megváltó Krisztus Cristus Redentor szoboróriását. A Krisztus alak kezében feltartott hatalmas kereszt. A Chilével kötött örökbéke jegyében emelték. A szelíd Mendoza a szőlőskertekkel ékes, a biblia minden gyümölcsével megáldott superoázisok világa. A Cristus Redentor tövéből odaféhérlik az Andoknak, az egész kontinensnek fenségességében is legzordabb hegygigása, az Aconcagua-csúcs. Van andista, aki a hegyen álló szobornál is nagyobb magaslatokra kúszik és azt állítja, hogy onnan Chiléig látva át, megpillanthatja a Csendes-óceánt.

### LUJAN

Mekkora lehet a lujani Dóm-tér? Nehéz lehet felmérni. A katedrális előtti nagy négyzetben nem járhat autó. Messzire parkoltunk a város terén. Buenosból másfél óra alatt értünk ki ide autóval. Míg a Dóm-téren gyalogosan a kéttornyú templom elé érkezünk, tizenöt perc is eltelik.

Tizenhat fokú, széles, vakítóan fehér márványlépcső vezet a neogótikus stílusú épület főbejáratához. A múlt század végén, (1887) kezdték építeni, 1932-re fejezték be. A gótikus stílus, a két torony, az hogy nagy síkság közepén mered az ég felé, a külső díszítő elemek alkalmazása, mind utánozni látszanak a Chartres-i

katedrális. Még a külső falon elhelyezett szoborcsoportok is. A lujanin nincsen kétezer belőlük, mint a Chartres-in, de a homlokzat fölötti falperemen a tizenkét apostol háromszoros embermagyságú szobra annál jobban érvényesül.

Maga Lujan búcsújáró hely, már a XVII. század közepe óta. A legenda szerint 1630-ban útra kelt Peruból két szentet ábrázoló szobor, hogy egy ottani nevenincs férfiú ajándékképpen Buenosba kerüljön. Az egyik volt az alig negyven centiméteres, Szűz Máriát ábrázoló terrakotta. A szobrokat feldíszített szekéren egy pár ökör vontatta a konvojban utazó szekerek között, és történt, hogy mikor a szobrokat vivő szekér Lujanba érkezett, az ökrök megállottak, mintha odacövekelték volna őket és nem volt emberi erő, mely meg tudta volna őket indítani. Ekkor egy fekete rab-szolgának, egy bizonyos Manuel nevű négernek látomása támadt. A szobor nem akar tovább menni, azért vált olyan súlyossá, hogy a szekér nem mozdul. Manuel mécsest gyújtott a szobor előtt, letérdelt, imádkozott, aztán remegő kézzel leemelte a szekérről a pehelykönnyű szobrocskát. A másik szoborral könnyedén tovább baktattak az ökrök. De a Mária ott maradt Lujanban, hogy ennek a helynek védője legyen. Manuel, gazdája engedelmeivel, szalmatetős kis fülkét épített a szobornak. Előtte éjjel nappal faggyúmécses égett. Az olvadt faggyút Manuel a szoborhoz zárandokoló betegek fájó tagjaira kente és azok abban a pillanatban meggyógyultak. A zárandoklat a csoda hírére nyomban megindult. Ezrével jöttek Lujanba. Még egy nagybeteg pap is. Meg is gyógyult nyomban, hálából ő lett a lujani Mária szalmatetős viskócskájának első káplánja. Majd kis fatemplomot építettek a szobornak, a zárandokok adakozásából. 1887-ben, mikor lujani Mária tiszteletére ezt a hatalmas bazilikát építeni kezdték, a szobrot XIII. Leó pápa nevében a lujani érsek megkoronázta. Akkorra már régen érsekség lett Lujanból.

Most a szobor a templombejáráttal szemközt a főoltár tetején áll, nem mindig látható. Mikor zárandokokkal telik meg a hatalmas templom, naponta kétszer, egy kis forgószerkezet a rejtett fülkéből előforogtatja. Ékkövekkel kirakott palástkájából csak két virágszirom keze emelkedik ki. Nagyon magas az oltár, abból a magasságból inkább csak sejteni, hogy a szobor igazából milyen is. Leginkább a kegy-szerárusok sátraiban vásárolható képeslevelezőlapokról lehet megtudni, hogy a szobor mélykék szemű, közepén választott éjfékete hajú, spanyol női szépséget ábrázol. Lábacskái elvesznek a széles palást alatt, amit egy aranyból való félhold ölel át.

A bazilika altemplomában tizenkét barlangot építettek. Minden egyes a Virgen utazásának és csodatevéseinek egy-egy jelenetét ábrázolja. Ott van a faggyú-mécsest gyújtó néger rabszolga szobra is.

Főnt, a nagytemplomban, a sajátosat kereső idegen látogatót az lepi meg, hogy a falakon nemcsak képek, hanem fegyverek is sorakoznak. Száz meg száz lovassági kard, a XIX. századi függetlenségi harc résztvevőinek, azok leszármazottainak lovagi felaiánlásai a hazát, a helyet patronáló Szűznek. Ott függ az egyik oldal-kápolna falán Belgranónak, a függetlenségi harc tábornokának díszkardja is. A templom látogatói ezúttal inkább bámészkodó, lábujjhegyen tipegő turisták, mint zárandokok. (Nők akár nadrágban, vagy ujjatlan ruhában is látogathatják a templomot.) Egyetlen fiatal asszonyt látok, aki hosszú szürke ruhában, fején haját beborító ezüstcsipke fáttyolban térdre erőlködött fel a tizenhat márványlépcsőn, és most imádkozva térdre kúszik előre a főoltár elé.

Kint a templom előtt, a márványlépcsős feljárt két oldalán kirakodó asztal kirakodó asztal mellett sorakozik. Mindegyiken kegytárgyak, szobormásolatok, szentképek serege. Turisták és zárandokok, noha a lujani Mária kegyhelyén vannak, kevésbé vásárolják a Szűzet ábrázoló tárgyakat. Ceferinót szokás ma Argentína szerte és még éppen Lujanban is venni.

## CEFERINO

Ceferino Manuele Namuncura (talán a legutolsó) szintiszta indio-gyerek volt. Allítólag leszármazottja az utolsó indián kacikának, Kufulkarának, aki a XIX. szá-

zadban, még egyszer utoljára Argentínában, indián császárság alapításával kísérletezett. Ceferino Argentínában született, ott jár középiskolába, tizennyolc évesen Rómába került, ahol kispap lett és rövidesen vészes tüdőbajban meghalt. Argentínában évek óta egyre növekvő igyekezete egy sereg fiatalnak, különösen tizennégy-tizenkilc éves fiúknak, hogy Ceferinót szentté avassák. Egyesületeket, kiscserkészek rajait nevezik el nevére; van Ceferino iskola is. 1968-ban boldoggá avatásra sincsen hivatalosan felterjesztve a kis indio. A kegyeszerárusok máris döntöttek ügyében. Bősséggel árulják a róla készített szobrocskákat és képeket.

Vajon honnan s miért indul el a vágy a fiatalokban, ki kezdi, ki propagálja, miért kapják fel, hogyan válik szenvedélyes divattá a kis indio Ceferino szentté avatásáért küzdeni?

— Nemzeti becsületből és elégtételként az indiánoknak, — nyilatkozta nemrégiben az egyik újságnak egy Melchor Giménez nevű, tizenöt éves fiú, a Ceferino nevét viselő cserkészbaj parancsnoka.

## VALLÁSOS NÉPÜNNEPÉLYEK

Népszokássá, folklórrá válik-e errefelé a legtöbb vallásos eredetű ünnepség? Vagy régi népszokások öltöttek vallásos köntöst? Esetleg ma is meglevő népszokás eredetű jelenetek telítődnek vallásos tartalommal?

A „Reyes” ma inkább vallásos tartalmát veszített népszokásnak látszik. Ez a háromkirályok napja, a mi Vízkereszt ünnepünk. Ekkor ér itt véget a karácsonyi ünnepségsorozat, és mert a betlehemi háromkirály egykor ajándékot vitt a gyermek Jézusnak, ajándékozni ezen a napon szokás, nem szentestén. Reyeskor az üzletek — és Buenos Aires áruval zsúfolt üzletek ezreinek a tömkelege, — egész éjjel nyitva vannak. A járdák szélére sátrakat telepítenek, az utcán hőmpölyög a nép, az is aki vesz, az is aki kap, az is aki csak nézi, milyen ajándékot volna jó kapnia, ha volna kitől. Csupa jól öltözött, jól táplált polgár vásárol. A villa miseriák rongyos peonjai nem ünneplik a Reyest; a jól öltözött tömegben legalábbis nem láthatók.

## A CONCEPTION IMMACULATA ÜNNEPE

December 8-án tartják. A hozzá fűzött népszokás babonássága ellenére is szép, megható ünnepség. Villa Gesellben láthattam a homokdűnés Atlanti-óceánparti, családias nyaralótelep egyik egyházközségének híveit, ahogyan vitték a hófehér kameákból font óriási koszorút a tengerpartra, vidám zsolozsmázás közben. A menet élén a pap, utána a sekrestyés vitte két kézzel a feje fölé emelve a koszorút. Őket egy csapat fehérruhás gyerek követte. Éppen fordult az árapály. Befelé kezdtek rohanni a hullámok. A pap a parton térdelve imádkozott, megáldotta a koszorút, mire a sekrestyés a befelé haladó hullámokra vetette. „Áldozatból” Szűz Anyának azzal a kéréssel, hogy ezen a szent napon imádkozzék gyerekeiért, hogy a következő évben senkit se ragadjon el e telep hívei közül a tenger. A hiedelem szerint, ha a koszorút messzi viszi a hullám és nem veti vissza a partra: a Szűzanya elfogadta az áldozatot. A kameák imbolyogtak a hullámtarajokon. A gyerekek lesték a virágok útját; nem löködött vissza, eltűnt. Egy nagy hullám messze vitte. Tapsvihar tört ki. A pap is tapsolt, a sekrestyés is. Ritmikusán verték össze a tenyerüket. Majd csak úgy egyenként, nem összefogózva, táncolni kezdtek a gyerekek a süppedő, nedves homokon, fejük felett csatoltatva össze a tenyerüket.

## A CHACARITA KÖZTEMETŐBEN

Az előkelők a Recoletába temetkeznek, európai módon kriptákba, mauzóleumokba. A Chacarita ma köztemető. Dombos sírhant alig található benne. Mintha a város magasépítészetének negatívját akarták volna megcsinálni, földbe ásott tor-

nyokban fekszenek a halottak egymás alatt. Van tizenhat emeletes földbe ásott halottak tornya is. Szűken, egymás alá, ketrecekbe rakott lezárt koporsók. Mellettük a mélybe levezető keskeny létra vaskorláttal.

Van azonban itt a Chacaritában is néhány földbe temetettnek kerített sírhelye is. Nem éppen díszsírhely, de annál különlegesebb. Például a curadera sírja.

#### A CURADERA

Maria Ermina. Így hívták. Javasasszony volt. Nyolcvan esztendőskorában szenderült el, mondják, betegség és fájdalom nélkül múlt ki, jutalmául sok, eredményes gyógyításának. Nem megszabott árért adta a gyógyfűveket a betegeknek, csak annyiért, amennyit az Isten nevében adott érte. Orvosolt kézzrátétellel. Tudott „szelelmi feltés” ellen a pacienségnek jelmondatokat tanítani, melyeknek gyakori mondogatása elcsitította a gyötrelmes szerelmi kínt. Pszichologizált a tenyér vonalaiból. Díszsírhelyét hívei közadakozásból vásárolták. Fölébe márványoszlopot emeltek, de ennek csak a legteteje látszik ki, mivel mind mostanig (1968 december) naponta hordják a sírjára hívei a nem hervadó művirágot. Tűznek fémből készült, ezüstözött rózsaszálat a sírjára, aggatnak aranyozott lemezeket az oszlopra. Ezüst kanálkákat szűrnak le a földből, a sír tövébe. Csillogó láncot akasztanak az oszlopfőre. Nevenapján rózsaoajjal locsolják meg a síron a művirágokat. Valaki a saját fényképét is ráteszi a sírra abbéli babonás elképzelésében, hogy a halott javasasszonytól a földön túlról is segítséget nyerhet. Mint valami pogány istenasszonyt, úgy tisztelik az öreg vajákos asszonyságot. Halottak napján olyan tolongás van a sírja körül, hogy életveszélyes megközelíteni. Barátnőm, aki ide elkísért, azt állítja, hogy egy templomi perselyt hamarabb feltörnek és kirabolnak, mint-hogy innen emelnének el valamit is. A sírokra tett ajándékokat az a babonás hiedelem őrzi, hogy „aki lopással sértené Maria Ermina emlékezetét, az minden betegséget megkap, amiből ő hosszú élete folyamán annyi embert kigyógyított”.

#### PATAGÓNIÁBAN

Patagóniában az Alpoknál fenségesebb zord Andok — a Bariloche üdülőhelynek a svájci tavaknál pompásabb vidéke, — a Valdés félsziget egyedülálló fokarezervációja (kisebb autóbusz méretű fókák), — az oda kereken száz éve települt walesiek kis köztársasága s még oly sok, a patagon meztárra (félszáz, fennsíki pampára) jellegzetes sajátosság megismerésére indultunk el. Egy magyar származású, félindio feleséges kataszteri mérnök meghívott vendégeiként (Argentínában most kezdik felmérni, telekkönyvezni a szegesdróttal kerített kétszáz-háromszáz hektáros kis, — és a tízezer holdastól két millió holdig terjedő nagybirtokokat).

#### A TŰZES DON BOSCO

Patagónia védszentjének, Don Bosconak ünnepére érkezünk oda. A monda szerint ez az egykori férfiú, úr létére heves, „tűzes” pártolója volt a szegényeknek, különösen az indioknak. Ellenségei vízbe fojtották. Temetésén Patagónia akkori „főfejese” azt mondotta volna: „Era necasaria tanta agua para apagar tanto fuego.” (Ekkora tüzet ennyi vízzel kellett eloltani.) Terlewben, Rawsonban, Közép-Patagónia tengerparti városaiban éppen Don Bosco népünnepélyt tartanak. Szerreg kosztümes kisiskolás vonult fel a templom előtti térre, argentin „népi tánc”-kal ünneplik Don Boscot. Meglepő népi tánc. A kilenc és tíz éves fiúk és lányok XIX. századi tornűrös ruhás senoráknak és frakkos úrficskáknak vannak öltözködve és páronként általuk népi táncnak nevezett XIX. századi menüettet lejtenek Don Bosco szobra előtt.

## A CHOBUT FOLYÓ PARTJÁN

A Chobut folyó partján: magyar szó. Magyar ének, Buenos Aires-i magyar cserkészlányok huszonhat főnyi csapata táborozik itt. A száraz patagón mezei táján erre a tájára az ide települt welshek ültették az első fákat. Most azoknak hűsében táboroznak a leányok. Kodály-dalokat énekelnek. A legfiatalabb tizenkét éves, huszonnégy a rajparancsnokuk. A kis csapatot a Magyarországról ideszármazott Erzsébet mater kísérté el erre a táborozásra.

## PLATANOSON

Másfél óra helyérdekű vonattal Buenos Airestől a platanfa ligetekkel, mester-séges úszómedencékkel, szerény villalakások során túl falusias munkásházakkal beépített Platanos nevű helység. Mártabuzgalmú, kertészkedő, konyhát vezető, magányos agg nőket ápoló, betegeket istápoló telepe van itt a Magyarországról származott Angol Kisasszonyoknak.

## AKIK „FELVETTÉK” DÉL KERESZTJÉT

Itt decemberben kezdődik a nyár. A platanosi apácák kertjében kivirultak már a piros ceibo bokrok, fürtösek a lila virágú yacaranda fák. Itt decemberben távolabbiknak tűnnek, apróbbaknak látszanak éjjelente a csillagok. Göncöl szekere nem látható. Helyette a Dél Keresztje csillagkép jelzi az égi táj irányait.

A telep kolostorrészlegének tudós máterei végzett tanárnők. Szorgalommal összegyűjtött, megdolgozott pénzecskéjükön már Argentínában született, magyar szülőktől származó apróságokat tanítanak hitelveik ismeretére, erkölcsre, ember-ségre — magyarul. Kis tanítványaik, kiket fáradságos utánjárással maguk keres-nek fel és gyűjtenek össze, többnyire hat éven aluli, magyar vezetéknévű Graci-elák, Fernandók, Feliciák, Rodriguezek. Míg nem kell az általános iskola spanyol nyelvű első osztályába beíratkozniuk, míg a máterek foglalkozhatnak velük, tudogatnak is a kicsinyek magyarul. A Bodolay máter vezette egyik játékorájukon a decemberi argentin nyár hevétől fűtött szobában huszonegy kislgyerekkel énekel-hettük egyszerre: „Jézus ágyán nincsen paplan.”

Bodolay máter sugárzó arccal mondja, hogy ők, argentinai magyar apácák, azok a boldogok, akik „felvették Dél Keresztjét.”

## A MISSA CRIOLLA

Raminéz spanyol eredetű argentin zeneszerző alkotta a Missa Criollát. Ő is hangszerelte, a zenekart, kórust 6 vezényli. Templomi előadáson nem hallhattam és ismerőseim között sem akadt, aki istentiszteleten hallhatta volna. De a lemezt, melyről a kreol mise szól, a főváros megannyi hanglemezárusító, hanglemezjátszó üzletében hallottam többször is. Hallgattam argentinai magyarok, egy ottani an-gol eredetű orvos, a szomszédban lakó olasz cipész otthonából is zengeni. A turis-ták a hanglemezárusító üzletekben sorban állnak érte, hogy meghallgassák és megvehessék. A zeneköltő belekomponálta a spanyol-argentin néphallada hang-jait; a férfiszóló wagneri hőstenor erejével zendül. A paraguayi indiók zeneszer-száma, a charenga is megszólal benne. Ez egy argentinai ősalatnak, a páncélos-örvös állatának, a tatunak a páncéljából készült. Kobzos-pengetős hangjai kí-sérlik a női kórusnak indián népdal-elemekből szerzett halleluiáját. Mennyire érté-kelte volna, ha ismerhette volna ezt a misét Kodály. A Psalmus Hungaricus első hangjai szólnak ilyen megremegtető erővel, ahogy ez a Missa indul.

Mintha ez a megrendítően szép zenemű ötvözné magába az annyiféle nemze-tiségből keveredett argentin ember jobbik lelkiségét.

# MIELŐTT MEGSZÓLAL A HARANG

Írta GERLEI JÓZSEF

Kopogtattak.

— Tessék — mondta Végh doktor. Éppen bekanalazta vasárnapi levesét. Ismerte a kipirult arcból, a kapkodó szavakból ezt az esetet — súlyos beteghez hívták.

— Meghoyták, doktor úr, Lajos bátyámat a kórházból. Tessék jönni!

— A kórházból? — csodálkozott Végh, aztán gyorsan kapcsolt. — Persze, persze, megyek.

Ledobta az asztalra szalvétáját. Tudta, hogy ez a mozdulat milyen fontos. Ha nem ezt tenné, azt hinnék, nem törődik eléggé a betegekkel.

Egy szőke lány állt előtte, kipirult arccal, kék szemmel. Nem volt több tizenöt évesnél. Szerette volna megfogni a kezét, vagy részvéteből megsimogatni a karját, de belátta, hogy semmi értelme — a lány Hites Lajosnak csak távoli rokona. De nézni nézhette, s ebben a pillanatban ez is olyan volt, mint ha arcát tavaszi záporba tartaná.

— Várj, együtt megyünk — mondta. — Told elő a kerékpáromat!

Főlvette zakóját, ellenőrizte orvosi táskáját, s beszólt a konyhába:

— Borbála, beteghez hívnak! Tegye félre az ebédem.

— Már megint... Megvárják azok a betegek.

Borbála kicsiny volt és hajlott hátú, de szája olyan édesen ejtette a szavakat, mintha cukorkát szopogatna. Végh néha így tréfált vele:

— Maga az oka, Borbála, hogy nem nőszölök meg.

— Hagyja el, doktor úr, úgyse hiszem — nevetett Borbála, mert ez a megjegyzés a főztjének szólt. — Akkor hunynám le nyugodtan a szemem, ha magát az oltár előtt látnám.

— Az oltár előtt akkor sem látna.

— Bánom is én, de már harminckilenc éves — mondta Borbála. — Mit akar? Csúf agglegény már, látom én, ha nem mondom is.

A lány a kapunál állt, egyik keze saját kerékpárján, a másikkal Véghét tartotta.

— Hogy hívnak? — kérdezte tőle Végh.

— Szobor Erzsi. — S mivel látta, hogy az orvos nem tudja, hova tegye: — Ott a kis malom mellett.

— Jól van, Szobor Erzsi — mondta Végh, s feltűnt neki, hogy a lány orra oldalról mintha egy kissé bele volna nyomva az arcába. — Hányadikba jársz?

Összel megyek másodikba.

Egymás mellett kerekettek. A két első kerék surrogása olyan volt, mintha halkán susognának valamit egymásnak. Végh csaknem véletlenül a lány térdén föllebenő szoknyát nézte, s azt a kis aranyláncot, mely erős kis csuklóján libegett.

— Szóval gimnáziumba jársz — mondta. — S az eredmény?

— Négyegész nvolc — mosolygott vissza Erzsi, s szeme várta a dicséretet. — Csak énekből és tornából rontottam.

— Ilyen jó mozgású, csinos kislány nem szeret tornászni? — nézte végig Végh. Azt akarta, hogy a lány észrevegye, elismerése mást is jelent. — Fogadni mernék, hogy szép hangod van.

Ez a fogadni mernék olyan volt, akár az előlegezett bizalom. Erzsi elpirult, felhúzta kicsit a vállát, s nevetett.

— Pedig nincs — mondta. — Már itt is vagyunk. Tessék vigyázni a kutyára!... Mész hátra, Zsivány!

— Várj meg — mondta újra Végh, s kikerülte a kutyát.

— Jó, megvárom — mondta Erzsi, s elvette kezéből a kormányt. Egyszerre úgy rémlett, valamilyen megállapodás született köztük; talán csak az, ami másutt az egy munkakörben dolgozók közt mindennapos, de talán más is. Végh legalábbis erre gondolt.

Ostobaság! — ő és egy tizenöt éves gyerek? S hízelgett is a gondolat neki. meg átkozta is magát érte.

Az ajtón túl elfelejtett mindent. Várta a fülledt szoba, a részvétre szomjas szomszédok. A beteg tehetetlenül hánykolódott, verte a hideg verejték. Ez az utolsó óra.

— Doktor úr, leszakad a szívem — kiáltotta feléje. — Mentzen meg!

Az élénk, acélszürke szem meglepetéssel azt, amit a hallócső és az érverés mondott. Nehéz volt nem hinni ennek a szemnek. Mégsem lehetett hinni neki. Öt hete utalta be Végh a kórházba — a hazaszállítás a véget jelentette.

— Ma hozták haza? — kérdezte, mintha csak az időpontra gyanakodnék.

— Szombat este, doktor úr — szólalt meg mellette egy csontos, sovány asszony. — Mi lesz a férjemmel? Mentse meg, doktor úr!

Végh rábámult. — Aranyosom... nyugodjon meg! — S rátette kezét az asszony hideg vállára, majd gyorsan visszahúzta, mintha ujjai egy másik vállra emlékeznének. Pedig nem tudott arról, hogy Erzsi vállát valaha is megérintette volna.

Körülnézett.

— Gyere ide, Erzsike — mondta. — És tartsd jól.

Kifeszítette a beteg karját, gumicsővel elszorította, s a csövet Erzsi kezébe adta. Közben világosan tudta, hogy most mondta ki első ízben mindenki előtt ezt a szót: Erzsike. Iszonyú szomjúság fogta el, hogy ezt a nevet kettesben is kimondja egyszer.

Észrevette, hogy izzad. Szempillájára páracseppek ültek, pislognia kellett, hogy lásson. Az izzadást hol a gyöngeség, hol az öregedés jelének tartotta, s hogy itt tört rá, annyira megdöbbsent, mintha elárulta volna magát.

— Egy perc... és mindjárt... rendben leszünk — mondta hangosan, ahogy szokta. S arra gondolt: micsoda sivár varázsszavak! S micsoda szer-tartás az injekciós tű előkészítése, a novokain kupakjának reszelése, pattanása, a magasra tartott fecskendő, s ez a mormogás a véna fölött...

Úgy tűnt föl neki, hogy minden mozdulattal hazudik. Hazudja a gyógyítást, az egészséget, az életet. De adhat ennél többet ember az embernek utolsó vigaszul? Ilyenkor minden jó, minden, ami áztat. A pap is...

— Hess innen, halálmadár! — mondta kedélyesen, mert háta mögött dicsegtessékezték az emberek. — Szervusz, mindjárt végzek.

— Csak nyugodtan, kérlek — mondta a pap, s bátorítón a betegre mosolygott. — Mi ráérünk, ugye, Lajos.

— Ti igen — egyenesedett föl Végh. — Ti mindig ráértetek. Minden nektek dolgozik... Az idő is, az élet is... Mert azt hiszitek...

— Mi nem azt hisszük, hanem hiszünk — nézett körül a pap mosolyogva a szobában.

Kezet fogtak, nevettek. Egykorúak voltak, de csak egy-egy beteg ágyánál futottak össze. Elnéző mosolyukban ilyenkor kölcsönösen ott volt: kár, hogy nem sikerült elkerülniük egymást.

— Délután még egyszer eljövök — mondta Végh, s mintha nem búcsúzna, csak ujjá hegyét nyújtotta a betegnek.

Erzsi kinn várta. Kezébe adta a kormányt, s fiatal arcán már nyoma sem volt annak, amit odabenn látott. Nem részvétlen volt, csak rugalmas. Igen, ez az élet, ez a rugalmasság, mely újra meg újra föltámasztja az embert.

— Jól van, Erzsike — mosolygott rá Végh. — Bátor kislány vagy.

— Pedig nem vagyok bátor — mondta a lány. — Félek a kutyától is... de legyőzöm, és az olyan jó.

— Ebédeltél már? — kérdezte Végh.

— Már el is felejtettem — mondta a lány. — Édesanyám olyan, hogy a déli harangszóra asztalra teszi a tálat.

Végh nem tudta, miért komorodik el.

— Most más harangszóra várunk — mondta.

A lány arca olyan lett, mintha elrontottak volna rajta valamit. Orra elvörösödött, szeme úgy duzzogott, akár egy megsértett gyereké, s azt mondta: „Ezt igazán nem kellett volna mondania, doktor úr!”

Az elágazáshoz értek. Mondani kellett volna még valamit, ami helyrehozza ezt a baklövést, s megpecsételi azt, ami fél órája elkezdődött köztük.

— Szegény Lajos bátyám — mondta Erzsi.

Végh előtt újra megjelent a beteg hamuszín arca, az az elsötétülő kékes szín, amely bőre alá bújt már, s végül majd hatalmába keríti az egész testet. Karját és lábát a dunna fölött dobálta az élet végső, fuldokló melegében. Végh látta a sovány lábszárait, s eszébe jutott, hogy a pap most csinál valamit ezekkel a vétagokkal.

A megkenés, persze — az utolsó kenet... Végh úgy emlékezett erre a szóra, akár számtanból a sinus-tételre. Jelentésük kiürült, semmit sem mondtak már neki. Semmit, ami használható az életben. Hogyan kaparinthatná vissza az élet számára egy kenés azt, aminek természetes pusztulás a neve? Persze, a pap ezt örök életnek nevezi, feltámadásnak, de az is csalás — nem ér többet a novokain kupakjának pattanásánál.

Azon kapta magát, hogy fél lábbal a földön áll, s kormányára támaszkodik. Erzsi is ezt tette, s tisztelettudóan várt, mert látta, hogy az orvos akar még mondani valamit.

— Ráérsz délután? Eljöhetnél hozzám.

— Nem tudom — mondta a lány, s mintha eszébe jutna valami, elpirosvolt. — Édesanyám nem enged el.

Az anyjukba kapaszkodnak, ha valamit nem akarnak — gondolta Végh. De a lány pirulása s gyanakvó szeme zavarba hozta. Mit mondhatott róla az az asszony a lányának? Hat éve élt a faluban, s nem tudta, hogyan vélekednek róla, mit jelent egy falu életében, hogy orvosa még mindig nőtlen. Vajon mit hoz az ember magával utolsó állomáshelyéről? Nyilván — ha nem mondják is a szemébe — az egész múltját. A jót és a rosszat is.

— Lenne számodra egy kis munkám — mondta hűvösen. — Tudsz gépelni?

— Még nem — mondta Erzsi. — De tudom, hogy nem nehéz.

Áttetsző volt, mint a tiszta víz. S mint az ég kékje, ha egyetlen felhő sem szennyezi be. Végh nem tudott betelni ezekkel a gyerekes, kuncogó kis szavakkal és az ösztönösen szép mozdulatokkal, amikkel Erzsi a szavait kísérte.

— Ez igen — mondta. — Neked minden jól áll... — S erősen a lány szemébe nézett. — A gépelés is menni fog.

Mellét feszíteni kezdte az öröm: ez az igazi feltámadás, ami ennek a tizenöt éves lánynak testében, izzó, fiatal szöveteiben lüktet... Az anyag csodája, az emberiség örök feltámadása... S ha feljön hozzá...

— De nem ígérhetem — mondta Erzsi komolyan, s ellökte magát a földről. — Kezét csókolom.

Végh ott maradt, egyedül a kezét csókolommal. A lány bokája, térdhajlata, dereka és tarkója — ez volt az a négy pont, amiben ebben a pillanatban a világ minden szépsége és édessége, akár egy dallam, összetalálkozott. S mindez mégis, úgy tetszett, távolodik tőle.

Levertség fogta el. Erzsi összecsuppott, gyanakvó szeme már csak egy dologra emlékeztette: az öregségre. Igen, a fiatalság kegyetlen; öntudatlanul az öregek közé löki őt is. „Kezét csókolom...” Hiába, harminckilenc év mögül már nem lehet egy tizenöt éves lányra úgy tekinteni, hogy ne hasonlít-

son a vásott vénék leselkedéséhez. Mennyi is a haldokló? Negyvennyolc. Kilenc év — nem hitte ugyan, hogy kilenc év múlva követi, de a párhuzam mégis megállította. Végére is, nem kötött rá szerződést senkivel.

— Borbála, jöhet a folytatás — kiáltott be menet közben a konyhába. — Melegvizet is kérek.

Alaposan kezét mosott, hogy letisztítsa magáról a haldokló nyirkos érintését. De emlékezetét nem tudta kiöblíteni. Orra tele volt a szoba savanyú szagával, a beteg bomló leheletével. Nyelvén is ott ült ez az ízzé vált sós szag. Nem volt finnyás természet — most az egyszer azonban túl közel volt még minden.

Nem volt még ilyen rossz ebédje.

— Nem evett semmit — mondta Borbála sértődötten, de nem kapott választ. — Vagy meghalt a beteg, mire odaért?

— Dehogy. El még, él — emelte föl a hangját Végh. — De most hagyjon, Borbála, van egy kis dolgom.

— Magának mindig van egy kis dolga. — S az edénnyel az ajtóban visszafordult. — Olyan, akár a magányos farkas. Mindenkit elver magától...

— Magát nem.

— Mert etetem. — S kifordult a folyosóra. — De megnézheti magát, ha én is itthagynom.

Ez csak úgy volt igaz, hogy Végh lustasága a házvezetés kérdésében tombolta ki magát. Minden másban pontos volt, s ha szakmájában nem fejlődött is, önfegyelme megtartotta a jó átlag színvonalán. S a nősülés? — gyerekfejjel valamikor elkomolytalankodta, később pedig évekig lekötötte egy viszony. Aztán semmi. Most ébredt rá, hogy légüres térbe ért. Ez a lebegés nem azt jelenti, hogy soha sem tudja lábat megvetni a földön?...

Ledőlt az ágyra. Várta azt a jóleső szendergést, ami ilyenkor el szokta fogni. Nem jött.

— Túlságosan felizgattam magam.

Bosszúsan forgolódott, de indulata mélyén ott lapult az a másik bosszúság is, hogy nem tudta, mi izgatta fel ennyire. Azaz, hogy mégis...

— Majd elmúlik. Egy, kettő, három, négy ... — Még mindig nem múlt el. — Hát akkor lássuk: Kocsis mosolya a brazil mérkőzés előtt... aztán az a két fejese... az a győztes gól, mikor Czibor pontos beadására... Kocsis felhőfeje, le a bal sarokba...

Ettől minden alkalommal elaludt. Most mégsem ment. Máskor a gólról már nem emlékezett; most hiába hallotta a gól után a svájciak bömbölését, hiába jelentek meg szeme előtt a világlapok öklömnyi címei: „A labda magyar művészei”, „Kocsis arany feje” és a többi, minden kevés volt ahhoz, hogy elaludjon.

Egyszeriben kítátotta rá torkát az a valami, az a semmi, amit nem ismert. Olyan közeli volt, annyira idegen mégis, hogy válaszolnia kellett rá, ha mással nem, legalább egy elveszett, ferde mosollyal.

— Hm, legföljebb befekszel te is a tepsibe!

Már nem is a lány bántotta, bár minden idegszálával várta. Rögeszmésen mondogatta magának, ha eljön, nyert ügye van.

De nem jön, mert ha itt lenne is, csak megmutatná fiatalságát, átadni nem tudja senki. A következő óra a közönyé lenne és a csalódásé. Mert Erzsiben sem támad fel semmi és senki. S ha feltámad is, ez a feltámadás ítélet lesz — önző, föllebbezhetetlen ítélet, aminek ő is áldozatul esik.

— Tessék! — kiáltotta, s felugrott.

De csak Bleki kaparta lábával az ajtót. Beengedte, legalább nem volt egyedül. A kutya az ágy lábához lapult, s most már ketten törték a fejüket valamin.

Végh az ablakhoz állt, végiglátott az úton. Már félt, hogy a lány mégis el talál jönni. Félt a kezét csókolomtól s azoktól az apróságoktól, amik kun-

cogást váltanak ki ezekből a csitrikből: ernyedő hasizmaiktól (többet kell ezután tornásznia), táskásodó szemétől, kényelmes járásától és attól, hogy izzad.

Cigaretára gyújtott, keze remégett. Most már tudta, hogy szerelmes. Eddig nem ismerte ezt az érzést. Rágondolni valakire és beleremegni? De kit szeret, egy lányt, vagy magát az életet? Orvosi gyakorlatából ismerte az aggastyánok reszkető szerelmét, ennek az utolsó remegésnek nyomorúságos következményeit.

— Hát ide jutottam én is?...

Visszadőlt az ágyra. Lábszára izzadt, hátát sütötte a pléd. Lerúgta papucsát, s nézegetni kezdte tömpe lábujjait. Miért van, hogy az embert szégyen fogja el, ha lábujjaira néz? Úgy rémlett, hogy a lábujjak csak emlékeztető jelei azoknak a csökevényeknek, amikkel tele van az ember élete.

Most már orvosként kezdte nézni magát, s hangosan beszélt.

— Mert mit tudok én a tudóm kialakulásáról? És arról, hogy hol vesztetem el az uszonyaimat? — Mereven a mennyezetet nézte, hogy a vakolat repedéseinek rajzában valami célszerűséget fedezzen föl. — És hová tűntek elcsökevényesedett képességeim, amikről már nem is tehetek?... Jó irányba fejlődtem?... Merre megy az ember?

Dobálni kezdte magát. Meztelen lábfeje, a levegőben ide-oda kaszáló karja ebben a percben nagyon hasonlított a haldokló lábához és kezéhez. Legalább már befejezte volna, s hallani lehetne a lélekharangot.

De nincs még vége. S ki tudja, mikor jön el az az óra?...

Kísérteties volt itt azokat a mozdulatokat végeznie, amikkel pár házzal arrébb a haldokló viaskodott. Egy-egy pillanatra győzött a józanság, az orvosi gyakorlat, de aztán kezdődött minden előlről.

Újra felugrott, eszébe villant valami.

— Vagy mégis van út a feltámadás felé?...

Aztán elszégyelte magát.

— Marha, te marha!...

S ha mégis?... Nem hagyta nyugodni a gondolat. Ha az anyag csodája nemcsak a tizenöt éves lányokban folytatódik?... Ha a fejlődés — éppen mert olyan mélyből indult — nem áll meg az embernél, annál, amit ma az emberről tudunk?... Ha az anyag tovább fényesedik bennünk, s nem áll meg addig, míg meg nem látja magában a tiszta fényt?...

— Hülyeség! — mondta, s nagyon dühös volt, mint mikor az embert nyugalmából zavarják fel.

Az ablak alatt elment két asszony. Az egyik jócskán túl volt az ötvenen, a másik harmincötnek látszott. Végh a bokájukat, a térdhajlatukat, a derekukat és a tarkójukat nézte — sehol sem találta meg bennük Erzsi mozdulatait. Elnyűttek voltak, lomposak, s mintha az évek izületeiket is kifecimítoták volna. De ők legalább nem csapták be a szemet, nem hitegettek édességgel és szépséggel.

Végh szeme úgy pihent meg rajtuk, mint az igazságon. Mégis — el kellene tüntetni ezeket az elhasznált tagokat, kitágult ereket és bűtyköket, hogy örülni tudjon az ember. De nem lehet. S a többi sem, amik a rendelőben olyan esendően tárulnak fel szeme előtt. S velük az örökös bizonytalanság, mely az embert minden nap a megsemmisülés peremére állítja.

— Holnap, igen, mindig holnap — mondta maga elé.

S arra gondolt, hogy a holnapban vár rá is az, ami elkerülhetetlen.

Vajon tudja-e már Hites Lajos (született: 1921. ápr. 2-án, meghalt: 1969. júl. 10-én, élt 48 évet), hogy a halál már bekerítette? Persze, hogy tudja, mert hiába mondják — az a kenés többé nem hagy már kétséget az emberben.

— Megyek — mondta. — Megnézem újra.

De nem mozdult. Ha elmegy, nem az életet keresi majd az ágynál, hanem azt a percet, amely visszaadja az embert magának.

Tétován mozgatni kezdte lábujjait, mintha azt latolgatná hitetlenül, nőnek-e rajta majd szárnyak. Szárnyak vagy uszonyok, nem mindegy?... Elnézte érzékeny, kékeres lábafejét. Lesz-e része egyszer abban a kenésben, mely ezeknek az embereknek a feltámadás ígérete? A boldog feltámadásé természetesen... Halála után Borbála — miért Borbála? lehet majd Margit vagy Sári is — azt tehet vele, amit akar. De az a kenés még valahol innen van a halálón.

— Addig alszunk még néhányat...

Nem bánta volna, ha valaki leveszi válláról a választás terhét.

Kinézett az ajtón, pedig sem lépteket, sem kopogást nem hallott. Erzszi hiánya most vált benne véglegessé.

— Hát ez a feltámadás elmaradt — nevetett föl az orrán át, s öltözni kezdett.

Mikor bokafixét felhúzta, egy szempillantásra úgy rémlett, látja kezén és lábán azokat az olajjal kent fénylő kereszteket. Csak annyi volt az egész, mint valami gyerekes kívánság — kapaszkodás, kíváncsiság és álom, melyet — annyiszor megtanulta már — nem szokott követni semmi.

Ekkor megszólalt kinn a lélekharang.

## BORSOS MARGIT VERSEI

### IRGALOM

— megkönyörülök a városon, —  
mondta az Úr,

— ha létezik tíz igaz ember, —  
mondta az Úr,  
s az emberek megteltek félelemmel,  
mert vajon létezik-e  
tíz igaz ember?

mindegyik a másikat nézte  
és így kiáltott:

— óh, milyen rosszak az emberek,  
bűnösök, önzők, vakok,  
a jó útján egyedül vagyok!

de  
tíz ember így szólt önmagához:

— milyen bűnös vagyok! milyen bűnös vagyok!  
s a város felett az Úr irgalma ragyog.

### JÁKOB LÉTRÁJA

a gyengeség verméből  
az erőfeszítések létráján  
kapaszkodtam föl  
az égre néztem és  
a földön álltam  
a földön éltem és  
az égbe láttam.

## NÉHÁNY SZÓ FEKETE ISTVÁNROL

Ne higgye senki, hogy nekrológot írok Fekete Istvánról. Órála nekrológot, akit úgy szerettem? Szerettem az író, az embert, a természetet benne. Én csak sírok, hogy többé nem láthatom viszont.

Az a sok-sok ezer ember, aki a könyveit olvasta és olvassa el nem képzelheti, milyen volt élő valóságában. Hogy amnyira egy volt a könyveivel. Hogy azért adatott neki az a kegyelem, mellyel átélte az állatok, a madarak, a tárgyak, az egyszerű lények belső életét, mert valóban egy volt velük, egy közös materiából és szellemiségből gyúrták az örök műhelyben őket.

Ne mondjak mást: a kis rókaft, Vuk jutott most eszembe. A róka általában nem rokonszenves az embereknek. Ravasz, mondják. Vérszomjas, mondják. És aki közelébe kerül, az a szagát is erősen átallja. Szóval nem tartozott a közkedvelt állatok közé. És ő, Fekete István, kezébe veszi a kis rókaft, és átadja neki saját bűbáját, eszességét, tehetségét és szeretetreméltóságát — anélkül, hogy a róka alapvető vonásait megvonná tőle. És az olvasó, mire végére ér a kis regénynek, valósággal szerelmes lesz Vuk úrfiba. Nekem, legalábbis hetekig olvasnom kellett ezt a nem terjedelmes könyvet.

Egyszer azt mondtam Fekete Istvánnak:

— Tudja, ha rossz napom volt, amit többnyire emberek szereznek nekem, akkor este előveszem egyik könyvét, Pista, és olvasom. Olvasom, és minden feloldódik bennem, könnyebb leszek tőle, megnyugszom. Átveszem a maga nagy nyugalmát, a maga megnyugvását a természetben. Mert ezt sugározza minden könyve.

Fekete István arcán, amely talán mindig is komoly volt, öröm suhant át. Szerette, hogy könyveinek ilyen a hatása az emberre. Ő azzal, hogy az állatot fogadta be az embervilágba, az embert szerette elsősorban, őt ajándékozta meg, mert neki hegedült, neki nótázta el szépséges vigasz-nótáit.

Látni kellett Fekete István mindenkori szobáját. Otthon és alkotóházban, és bárhol is tartózkodott — évekre vagy napokra — megtette szobáját olyaná, amilyen neki való volt. Az a helyiség kicsi lett, mintha szorosra markolta volna, és szerény lett, amilyennek őt ismertük meg, és bensőséges, amilyen saját lénye volt. A falakra tűzte-ragasztotta emlékeit, azokat, amelyekről nem vált meg soha. Az övéi egy-egy régi, megkopott fényképét, valamely különös falevelet, amelyet leprévelt, bizonyos színt és formát, ami csak őt emlékeztette Isten tudja milyen élményre. Ez a mindenkori Fekete István-szoba volt minden kastély ellentéte, egy kicsit Tüskevár, ahová egy-egy valakit csak nagy ritkán engedett be. Én Göllét megtaláltam benne, az ő szülőfaluját, a patakot, ahová suhanc pajtásaival el-eljárt, és édesapja körvonalát, aki a falu népiskolájának igazgatója volt, kis István fiúnak kemény, igazságos és örök életet élő nevelője.

Hadd szóljak még legszeretettebb barátjáról, Bogáncs kutyáról. Nem arról, akiről könyvét írta, mert azt az öröklét rég elvitte. De mit tudom én, hány Bogáncsot ismertem meg házában, hiszen mindig volt, újra meg újra Bogáncs kutyája. Nos, a jelenkori Bogáncs is alacsony lábú, koromfekete, magyar pulikutya, hosszú rojtokban csüng le róla földig a sok és dús fekete szőr, nem látszik tőle a szeme, a szája, és ott gördült mindig gazdája nyomában. Ő, igen, féltékenyen őrizte gazdáját. Úgy, ahogy ősei valamikor dühödt éberséggel őrizték a nyáját. Amikor megérkeztünk mi, vendégek a házba, és gazdája elének jött, kétségbeesetten ugatott. Dühös vakkantás volt: — Mit jönnek ezek az idegenek, hogy zavarjanak bennünket?! — Alig lehetett lecsillapítani. De amikor felálltunk, hogy a háziaktól elköszönjünk, akkor Bogáncs duhaj és boldog csaholásba tört ki: — Hál' Istennek, elkoródnak az idegenek!

Vajon mit szól most a hűséges barát, Bogáncs kutya, hogy nincs többé, akit őrizzen?

DÉNES ZSÓFIA

A lelkeket szavunkkal tanítjuk, de szenvedéseinkkel váltjuk meg.

P. Chevrier

## AZ OLVASÓ NAPLÓJA

Minden ember életében van egy képletes „ókút”, a betemetett gyerekkor. A Szabó Magdáék debreceni kertjében volt egy valóságos is, tilalmakkal és aggodalmakkal övezve, nehogy egy óvatlan pillanatban besüppedjen a meggon-dolatlanul kalandozó, vadóc kislány alatt.\*

De hiába aggodalmak és tilalmak, szü-lői és egyéb óvintézkedések: aki író, művész, az alatt egyszer óhatatlanul megnyílik ez a betemetett ókút. Később-ben vagy korábban, egy alkotó pálya delén vagy alkonyán — egy Kassák még negyven éves sincs, amikor aláme-rül mélyeibe és fölhozza az *Egy em-ber élete* első könyveit, egy Goethe éle-te végén, valamiféle visszamenőleges summázás kísérletével ereszkedik le a maga ókútjába, a számadás izgalmát holmi nem létező, kitalált baráti bizta-tásokkal palástolva — de többnyire el-jön a pillanat, amikor a művész szűk-ségét érzi, hogy megkeresse a saját gyökereit, az igaziakat, a legrej-tettebbeket, és megállapítsa abban, aki-vé lett és amit csinált és amit még eset-leg eztán csinálni akar, *Dichtung* és *Wahrheit* mértékét és arányát.

De persze az effajta fölédzés is mű-alkotás, s akármennyire valóság, mégis-csak költészet. „Hogy a gyermekkorom rendkívüli, hogy boldogabb vagyok másoknál, többet kapok, nemcsak kul-turális, de emberi, s ha ismertem volna már ezt a szót, művészi tekintetben is másoknál, már akkor, egészen kisgyerek-ként is, világos volt előttem” — írja Szabó Magda. Valóban olyan rendkívüli volt ez a gyerekkor, amilyennek ábrá-zolja, vagy csak ő stilizálja ilyenre? Végeredményben mindegy; ott és akkor is jó, mert művészileg jól van meg-alakotva, ahol nyilvánvaló benne a kisebb-nagyobb — és talán el sem kerülhető — stilizálás. Mert hiszen a gyermeki múltat, akármilyen újraátélt valóság, mégis a felnőtt tudat tükrözi; a gyerek-kor felidézett fuvalmaiban a felnőtt fa lombjai remegnek és zizegnek; és ho-gyan tagadhatná le egy felnőtt fa az év-gyűrűt? Aztán meg: az „ókutak” mélyé-nek világa sajátos kettős fénytörésben dereng, a múltból elősugárzó világossá-got keresztezi a jelenből visszafelé ára-dó, legyen az akár az élmény tüzéé, akár egy tudós önvizsgálat kutatólám-pájáé. Egyszóval: ha egyszer abszolútan

objektív igazság úgyszincs, úgysem lehet, fogadjuk el helyette a szükségszerűen relatívat. Hogy az apa egyfelől az az ember, aki „sosem viszi sokra”, mert el-játssza, elbarkácsolja, a maga módján elművészkeddi az életét, másfelől vi-szont az a született, csak éppen kifelé nem revelálódott művész („két író há-zasságából születtem”), az a csodálatos tapintatú pedagógus és talpig ember, akinek az *Ókút* ábrázolja, és akinek a kislány látta? — és hogy mármost ho-gyan illik össze ez a kettő, és hol van az igazság? Itt is, ott is; ki milyen szemmel és szempontból nézi. Egy nyárs-polgárnak élehetetlen bohém, aki név-napi ajándékuul legalábbis Tihanyt adja a kislányának; a kislánynak mélyen sze-retett barát, rajongott példa, hiteles mű-vész és védelem a világtól; — az olva-sónak pedig, akinek végtére ez a fontos, kitűnően megteremtett, élő és igaz alakja egy legendának vagy regénynek vagy emlékezésnek (vagy néha tündérajáték-nak), de alapjában ez is mindegy: hogy milyen „műfaji” nevet adunk a könyv-nek. S a maga módján ugyanezt mond-hatjuk az *Ókút* másik „hőséről”, az anyá-ról is.

Ha a gyerekkor rendkívüli volt, rend-kívüli volt a gyermek is; nyilván azért tűnik a gyerekkor ilyen rendkívülinek, mert rendkívüli gyermek élte át, rend-kívüli adottságokkal és érzékenységek-vel. Egy gyermek, akiből író lesz, aki embrionálisan máris író, „őse” a későbbi regényírónak, költőnek, színműírónak; már most annak számára végez előgya-korlatokat, annak gyűjt anyagot, él-ményt, tapasztalatot. Valóban így volt? Mindenesetre így van; mert az író bő-ven fölhasználja, amit gyermek elődjé-től kapott: az ő anyagából teremt, hol részleteket, hol egészet. „Ahogy eszmél-ni kezdtem — olvassuk az *Ókút*ban a mai Szabó Magda „értékelését” a haj-dani kis Dolnáról — apróra megfigyel-tem mindenkit, mintha sejtettem volna, szükségem lesz arcokra, hangokra, moz-dulatokra, egykor majd embert, embe-reket, indulatokat kell ábrázolnom, s az a nyersanyag, amivel én dolgozom, ké-nyes. Esetleges rokonszenveimnél, ria-dalmaimnál is mindig intenzívebb volt bennem az állandó érdeklődés: barátai-mat ízlésem szerint válogattam, de érint-kezni voltaképpen mindenkivel szeret-tem, mert mindenki nyújthatott vala-

\* Szabó Magda: *Ókút*. Magvető, Budapest, 1970.

mi újat, meglepőt, addig nem látottat, titokzatost.”

„Mintha sejtettem volna” — ez a tapintatos „mintha” olyan, mint egy tapintatosan elrejtett figyelmeztetés arra a bizonyos kettős fénytörésre. Minden olyan ebben a gyerekkorban, „mintha” — a visszatekintő, „visszaélő” felnőtt szemében. De ugyanakkor annak, ami olyan, „mintha”, mégiscsak lennie kell és birtokolnia kell azokat a tulajdonságokat, akármennyire csírában is, amelyek folytán olyan lehet, a visszatekintésben olyanná lesz, „mintha”... S ezért aztán néhány szempontból magyarázó és fölvilágosító értéke is van. Néhány szempontból magyarázza és értelmezi az író. Ismerjük — néha talán túlságosan is — legkedveltebb írói eljárását, a „belső monológot”. Tudjuk, hogyan kezdődött ez a modern irodalomban, Eduard Dujardinnal, majd Prousttal, s hogyan harapódzott el, hogyan devalválódott a végén. Szabó Magdánál ez a belső monológ és belső tükrözés olybá tűnhett világirodalmi jártasságú olvasók szemében, mint az európai regény egy modern divatjának — némileg megkésett — utánzata. Nos, nem egészen így van. Az *Ökút* föltárja ennek a Szabó Magdára oly jellegzetes szemléletnek a genezisé, személyes eredetét — és így visszamenőleges hitelesítő erejét is — azokban a gyerekkori játékokban, amelyekben a kislány, magányosan vagy legkedvesebb barátjával, „Agancsossal” kettesben nem is annyira játszott, mint inkább élt: egész (dialogizált vagy monologizált) regényeket, drámákat.

Így igazol visszamenőleg sok mindent az *Ökút*; így magyaráz legalábbis sok mindent. Még azt a fajta regénybeli (át-tételes) önszemléletet is, amely itt-ott váratlan, cukorhabos ellágyulásokra képes ennél az alapjában inkább kemény

és keserű írónál: alighanem az az „író-család” viszonylagos üvegházában növekedett kislány kísért itt vissza, aki a Guriga bandájában átélt kalandok és a Kuci pincejelenete ellenére is otthon mégiscsak dédelgetett szemefénye a két nem-író írónak, anyának és apának, s állandó szereplője az elragadó költészettel ábrázolt állandó családi színjátszásoknak. Ami a valóságban azért sokkal kevésbé lehetett felhőtlen azokban a háború utáni înséges években, amikor az anya játékbabák varrásával próbálja megpótolni a szűkös jövedelmet. Nehéz évek lehettek, és nem könnyű küzdelmek; hogy ebből a keserű tengerből a visszatekintő író ilyen hamvas tündérszárnyakkal emeli ki ezt a két embert, az nemcsak az ő szülői szeretetüknek, oltalmuknak a legszebb dicsérete, hanem az emlékező hálájának legszebb lerovása is. Hogyan lehetne hálásabb egy író, mint azzal, hogy múlhatatlanul élővé teremti azokat, akik visszahozhatatlanul eltávoztak?

Beszélgünk még végül Szabó Magda imponáló, minden hangsúly, minden inverzió értékét ismerő és mérlegelő mesterségtudásáról (erről a — sajnos — ritkuló erényről)? Beszélgünk a könyv mögött megbúvó, de érezhetőleg jelenlévő okos és értő pedagógusról, a gyermeki lélek és lélektan ismerőjéről, aki ajkán félig bölcs, félig ironikus mosollyal szemléli hajdani önmaga viselt dolgait? Hozzuk föl, milyen élő képet rajzol a régi Debrecenről? Vagy hívjuk föl a figyelmet egyik emlékeztetés és elragadó bravúrára, Arany V. *Lászlójának* „gyermek-szinten” végzett „verselemzésére”?

Fejezzük be ennyivel: szép könyv, jó könyv — és annak, aki Szabó Magda művészetét mélyebben meg akarja ismerni, nélkülözhetetlen könyv — az *Ökút*.

RÓNAY GYÖRGY

## SZÍNHÁZI KRÓNIKA

Lehet-e olyan közösségnek színházat teremteni, mely mitológiailag meghatározhatatlan? Vagyis lehet-e úgy igazi (katartikus) színházi élményt létrehozni, ha a közönség közösségi tudatából hiányzik az egységes mítosz, ami azt is jelenti, hogy nincsenek többé olyan alapvető vétségek és erények, melyek erkölcsi megtélésében az egész közösség eredendően egyetért? — Olyan kérdés

ez, mely a modern színházművészet alkotói számára sok töprengést okoz. Hisz a színház nagy, klasszikus virágzó korszakai mind ilyen — mitológiailag egységes — közegben jöttek létre: az ősi kultikus színházi kultúráktól a görög színházművészetten át egész Shakespeare-ig.

Az „*Adáshiba*”, Szakonyi Károly új darabja, melyet a múlt évad végén mutatott be a Pesti Színház, mintha csak

e kérdés írói elemzéséből született volna. Szakonyi a modern társadalom struktúrájának vizsgálatából indul el: egyrészt van a „kispolgár” (és ezt most értjük a lehető legtagabban: mindazok, akik televízióval — de nem is csak televízióval, bármivel — kabátják magukat), másrészt vannak a „hippi” (és ezt is értjük a legtagabban: a nyugtalan, protestáló, lázadó ifjúság, és nem is csak az ifjúság). A „kispolgár” először a televízióban látja a „hippi”, de szinte észre sem veszi, mintha a „hippi” is csak azért lenne, hogy legyen mit néznie a televízióban. Ezek után a „hippi” bejelentkezik albertlőnek a „kispolgárhoz”. Még mindig nem történik semmi. És ekkor támad az íróban a nagy ötlet: a „kispolgár” és a „hippi” konfliktusában megpillantja a régi nagy konfliktust: a proféta és a profétái szóra süket társadalom örök konfliktusát. Már kínálkozik is a kitűnő drámai szituáció: a „hippiről” kiderül, hogy ő tulajdonképpen Jézus Krisztus (a nyugati világ hippiejei ugyanis szeretnek Jézusra hivatkozni), bejön hát a színpadra, hogy megváltsa a „kispolgárt”. De a „kispolgár”, mivelje bár e hippi-Krisztus a legelképesztőbb csodákat, oda se figyel rá, s a „hippi” aludni megy. Ismét nem történt semmi.

Csak hogy ez a „nem történt semmi” a felfokozott drámai szituációban már negatív dráma — ha úgy tetszik, anti-dráma —, a nagy klasszikus drámák tragikomikus ellenképe. Szakonyi nem is akar tovább menni e vigjátéki helyzetnél, s így — a szellemes diagnózis mellett — nincs is mit hozzáfűznie az alapkérdéshez. Talán úgy gondolja, mint Dürrenmatt, hogy a mai világ képtelen a nagy, katartikus erejű tragédiák megteremtésére, tehát ma csak komédiát lehet írni. Vagyis diagnózist arról, miért nem születhet tragédia. Ez pedig így mindenképp megállás a fele úton.

Ennek ellenére kitűnő ötletnek ígérkezett Szakonyi Károly témája: a játékos csúcspontján a tragikomikus szituációban behozni a „mitoszt” a színházba — ebben, a középkori „parodia sacra” mintájára, lett volna megrázó és felrázó erő, ha nem is adott volna olyan mély élményt a mai, differenciált tudatú nézőtérnek, mint a közepkorinak. Csak hogy Várkonyi Zoltán, aki kitűnő érzékkel rendezte meg a darabot a szórakoztató színház szintjén, ezzel az írói ötlettel nem tudott mit kezdeni. Tahi Tóth Lászlót, aki Emberfi-Krisztosz szerepét játssza, olyan „hippi”-kosztümbe öltözteti és olyan dicsfényvel véteti körül, hogy az írói áttételesség egy-

szerűen elvész: a színész úgy pózol e lehetetlen szituációban, mint egy rossz pap a szószéken, és végül se azt nem hisszük el neki, hogy hippi, se azt, hogy Krisztus; a közönség viszont ugyanolyan hangulatban hagyja el a színházat, mint amilyenben Szakonyi „kispolgárjai” a televíziót nézik. Az író is úgy jár tehát, mint darabja elején a „hippi”: minden „meghökkenése” és „felrázása” csak arra jó, hogy a „kispolgár” jól szórakozzék.

Ettől az alapvető visszasságtól eltekintve, kitűnő vigjátékot láttunk a Pesti Színházban: Páger Antal, Bulla Elma és Halász Jutka olyan karaktert rajzol, ami csupa élet és igazi komédia. S hogy az évad talán legnagyobb közönség sikere lett az „Adáshiba”, az nem utolsósorban Várkonyi Zoltán rendezésének is köszönhető, akinek ragyogó mesterségbeli fogásai vannak a színpadi atmoszféra fokozására és a feszültség hevítésére, különösen az est első felében.

A Körszínház idei nyári bemutatója már kevesebb erőnnyel dicsekedhet, bár az igazi színház teremtésére nagy lehetőség ígérkezett ebben a produkcióban. Az „Isteni színjáték” és a „Kalevala” dramatizálásával beindított sorozatot Kazimír Károly ezúttal Milton „Elveszett paradicsom”-ának színrevitelével folytatta. De Kazimír láthatóan fel sem vette azt a kérdést, mely az „Adáshiba”-t ihlette; Kazimírt nem a „mitosz” vonzotta a világirodalom e klasszikus remekében, hanem az irodalmi-színházi ismeretterjesztés programja. Az egész előadást így nem annyira a színházteremtés igénye, inkább az illusztrálás jellemzi.

Milton a bukott polgári forradalom után írta művét, s az Atya ellen fellázadó Sátán alakjában a forradalmat dicsóítja, mely ugyanakkor — Milton keserű pesszimizmusa szerint — eleve halálra ítéltetett, hisz az Isten ellen lázad. Ez a Sátánt dicsóító mű így végül mégis Isten dicsőségéről szól, bár nem kis rezignált megadással. E drámai szituáció kelthetett volna olyan korszerű, mai asszociációkat a rendezőben, melyekből izgalmas, mai színház születhetett volna, mely — Milton segítségével — a mai témájú daraboknál általánosabb érvényű és mélyebben szólhatott volna korunk kérdéseiről. És meggyőződésem, hogy ez esetben Miltonból is több jutott volna a nézőnek.

Kazimír erőfeszítése ugyanis, hogy Miltont interpretálja, szép rész megoldásokat eredményezhetett, de egészében elvesztette Milton: Kazimír nem azo-

nosul Miltonnal (ez lehetetlen), de fogalmunk sincs, mi a véleménye Miltonról. Márpedig a színház az egyértelmű állásfoglalás helye: ha nem tudjuk Kazimir véleményét Miltonról, egyre kevésbé értjük, Milton mit miért mond. Amit csak tovább zavar az, hogy számtalan „modern” és kevésbé modern ötlet keveredik a színpadi látványba. Az Atyából angol nagypolgár-presbiter lesz, az ördögökből „hippik” (úgy látszik, a hippit a divat színházainkban), a Sátán a leginkább a XIX. század romantikus forradalmár lázadója, az Atya rendőrangyalainak (akiket ugyanakkor színésznők játszanak!) világító gumibotjuk van. Ebben a több évszázados eltulodásokkal ábrázolt Atya-Sátán konfliktusban végül egyetlen összecsapást sem érzünk valóságosnak: nem értjük, mi közük van a „hippiknek” saját romantikus vezérükhöz, nem értjük, hol a megütközési pont az aktákat szorgalmasan alakformáló presbiter-Atya és az indokolatlanul örfjörgő „hippik” közt.

Az első emberpár története Miltonnál nem játszik központi szerepet, Kazimir — „Az ember tragédiája” mintájára — ezt felerősíti, ami ismét dramaturgiai vétség az Atya és a Sátán konfliktusa ellen, de mégis nagyszerű képsorral ajándékoz meg. Kozák András Ádámja az utóbbi évek egyik legszebb, legtu-

datosabb színészi alakítása: ez a meseszé-  
rűen ártatlan Ádám egy percre sem lesz papírizú, Kozáknak mindig van hangja, gesztusa, akciója, hogy egy izgalmasan intellektuális játékba vonjon. be, mely épp az antiintellektualitás, az idealizált érzelmi lét drámájáról szól. Venczel Vera mint Éva csak a bűnbeesés után tud méltó partnerre válni ebben a játékban. Bitskey Tibor (Sátán) szépen mozog és jól beszél, csak éppen a drámai indokoltág hiányzik ördögi arcaiból és gesztusaiból. Balázs Samu (az Atya) hűvös és fenséges, Esztergályos Cecília viszont életet és színt visz Rafael alakjába.

De hogy még „Az ember tragédiája”-nál maradjunk: Kazimir — a filológiai párhuzam kedvéért — a játék fináléjába beleidézi „Az ember tragédiája” képsorát, ami kétségtől a legbántóbb pont ebben a Milton-dramatizálásban, s amit, ha a Thália Színház ez évben is átveszi a kőrszínházi produkciót, föltétlen ki kellene iktatni. Végül pedig ami nagyon tetszett: a paradicsomi miliő, melyben Láng Rudolf jelmezei ugyanolyan kitűnőek voltak, mint a gyermekvadállatok játékos szerepeltetése. Dicséret illeti még Blum Tamás jó érzékkel összeállított zenéjét és Barkóczy Sándor pontos koreográfiáját.

PÁLYI ANDRÁS

## KÉPZŐMŰVÉSZET

**Kiállítási jegyzetek.** A nyári hónapokban a Nemzeti Galéria látogatóit az 1945 és 1970 közötti műtárgy szerzeményekből rendezett szép kiállítás fogadta. A bemutatott művek sora arról tanúskodott, hogy az elmúlt negyedszázad folyamán a XIX. és XX. századi magyar képzőművészet igen sok kiváló alkotása (köztük jó pár chef d'oeuvre) került — magángyűjtőknek, a művészeknek vagy a művészek örököseinek kezéből — a Galéria tulajdonába. A magyar festészet, szobrászat és grafikai művészet reprezentatív alkotásainak gyűjtésére hivatott Nemzeti Galéria átlományának tetemes gyarapodásáért egyrészt az állami szervek áldozatkészségét, másrészt Solymár Istvánnak, Szij Bélának, Molnár Zsuzsának s a Galéria más tudományos munkatársainak hozzáértését, egyszerűségét illeti a dicséret.

A múlt századi mesterek alkotásai közül az egyik legértékesebb szerzemény

Székely Bertalan „Pihenő táncosnő” című festményének vázlata; az ülő nő figura közvetlen testtartása, az előadás frissesége, a táncosnő szoknyájának a nagy francia impresszionistákkal vetekező könnyed és nagyvonalú megfestése azt bizonyítja, hogy Székely nem befejezett történelmi tablóiban („Dobozi Mihály és hitvese” stb.) — e hideg, akadémikus művekben — alkotta a legmaradandóbbat, hanem skicceiben, tanulmányjellegű munkáiban. Ezeket a kortársak nem becsülték sokra, maga a mester sem, — mai szemmel azonban úgy látjuk, hogy Székely művészetének e „meléktermékek” a csúcspontjai...

Székely „Pihenő táncosnő”-jéhez hasonló magas kvalitást képvisel Paál Lászlónak, a barbizoni erdőrészetek korán elhunyt mesterének „Tájkép juhakkal” című festménye és Szinyei Merse Pál „Ruhaszárítás”-a (1869), e száz év óta nem csökkenő fényű, színpom-

pás remekmű, — a „Majális”-hoz (1872) vezető út egyik fontos állomása.

A XIX. század kisebb festőitől is vásárolt néhány emlékezetes darabot a Galéria, — így *Kisfaludy Károly*, a hányatott életű költő és drámaíró „Hajótöröttek” című töményen romantikus képét, a Párizst-járt (s ott Victor Hugo-val is kapcsolatot tartott) *Kozina Sándor* „Szemere Bertalanné arcma” című munkáját és Munkácsy mentorának: *Szamosy Elek*nek „A művész felesége” című portréját. Genthon István — „Az új magyar festőművészet története” című kitűnő könyvében (1935) — Szamosyról mint „jelentéktelen” festőről beszél; a Nemzeti Galéria tulajdonába került finom kép előtt állva túl szigorúnak (s revízióra szorulóknak) tűnik Genthon minősítése.

A századforduló alkotásai közül is több kiemelkedő műre sikerült szert tennie a Nemzeti Galériának. Ezek közé tartozik *Ferenczy Károly* 1903-ból való „Október”-e (amely tájkép, figurális mű és asztali csendélet egyszerre, s ami a lényegesebb: a nagybányai plein-air festészet egyik legértékesebb, legartisztikusabb terméke), *Rippl-Rónai József* Henri Matisse által is megcsodált pointillista korszakának egyik darabja („Lajos öcsém arcképe”), a Krúdy Gyula által „a csavargók bárójá”-nak nevezett *Mednyánszky László*nak „Fiatal leány”-e és *Kosztka József* viharzó temperamentummal megfestett, indulatos koloritú „Tanya”-ja, amelynek láttán a lenyűgözött szemlélőben felvetődik a kérdés: Fényes Adolf, Nagy István, Rudnay Gyula s más alföldi festők emlékkiállítása után mikor kerül sor Kosztka szenvedélyektől feszülő, nagyszerű műveinek egybegyűjtésére?

A két háború közötti időszakot is több jelentős mű képviseli a kiállításon. Mindenekelőtt *Szőnyi „Zebegényi temetés”*-ére gondolunk, azután *Berényi Róbert* „Csellón játszó nő”-jére (amelyre a dekorativitás és az életteljesség gyönyörű szintézise a jellemző), *Derkovits* klasszikus rangú kései kompozícióira („Végzés”, „Kenyérért!”, „Hidépítők”) és Egyr légies, átszellemült „Aranykapu”-jára. Talán éppen ez a mű inspirálta Weörest Egyr-verse megírására:

*A vájt égből zuhatagban  
piros-sárga szilánk pattan;  
a táj tarka teknőjébe  
dől a sugár szakadatlan.*

Sajnálatos azonban, hogy egyetlen Kassák Lajos- és Vajda Lajos-művel sem találkoztunk az új szerzemények

— egyébként sok örömet nyújtó — kiállításán. Kassák is, Vajda is centrális alakjai a magyar képzőművészetnek; munkáik gyűjtése — úgy véljük — a Galéria halaszthatatlan kötelességei közé tartozik.

A Múcsarnok a közelmúltban *Schaár Erzsébet*, majd *Vilt Tibor* szobrászművészek *kiállítását* rendezte meg. Viltől — „A magyar művészet a XIX. és a XX. században” című könyvecskéje (1968) oldalain — joggal írja Kampis Antal, hogy „formálásának bonyolult útjai új és egyéni színekkel járulnak hozzá a kortársi magyar szobrászat összképéhez; mindig kereső és mindig újuló művészetének plasztikai gazdagság, merész kompozíció, már-már a szürrealitás határán járó látomás a jellemzői.” E szavak: Vilt mai munkásságára is érvényesek, s élettársának, az ugyancsak eminens képességekkel megáldott Schaár Erzsébetnek plasztikáira is.

Kár azonban, hogy mindkét művész gyakran eltekint az időtálló anyagok (elsősorban a bronz) igénybevételétől; munkáik egy része ilymódon szükségképpen rövidéletű.

Vilt tárlatán a mesterkelt rendezői trükkök is zavaróak voltak; például aligha lehet szerencsés ötletnek nevezni egy hatalmas, kiszáradt fának a Múcsarnok nagytermébe való beállítását. (E fa kopár ágai alatt azután egy bronz kisplasztika kapott helyet.) Igaz, a művészettörténeti annáleszek feljegyzései szerint az egyik századvégi tárlaton a „Majális” rájáának alsó léccére gyeptéglákat tettetett Szinyei Merse, hogy a korában meghökkentően merésznek tartott festményt a közönség kedvezőbben fogadja. Ma azonban — amikor a közönség esztétikailag már nem kiskorú (legalábbis a modern művészek kiállításait látogató publikum nem az...) — indokolatlanok az ilyen fogások.

Kétségtelen: Vilt kiállításán több elsőrangú mű is szerepelt („Tűkörképek”, „Katedrális”, „Ketrec” stb.), — e szobrok és reliefek azonban jobban érvényesültek volna szerényebb, puritánabb, izlésesebb rendezés esetén.

*Kovács Margit* „kiváló művész” diplomával kitüntetett Kossuth-díjas kerámikus *kiállítása*. (Múcsarnok) — mint várható is volt — hatalmas közönségsikerrel zárult. Ezrek és ezrek keresték fel a művészről tárlatát, hogy lássák népmesei, görög-római mitológiai és bibliai ihletésű munkáit. A rendezést azonban nem dicsérhetjük egyértelműen: Kovács Margit művészetében — an-

nak minden izessége és bája ellenére — van egy bizonyos monotonía, amelyet a művek *túlzsúfolt* még jobban napvilágra hozott. Szőnyi István szavainak igazsága ismét bebizonyosodott: „Egy jó kiállításon sosem lehet elég kevés mű...”

Július 25-én és 26-án a szentendrei tanácsháza dísztermét azok a festmények, rajzok és plakettek töltötték meg, amelyeket *az árvízkárosultak javára* ajánlottak fel „a festők városának” művészei. A kis kiállításra Czöbel Béla és Bálint Endre egy-egy olajfestményét, Kmetty János és Szántó Piroska egy-egy akvarelljét küldte el; Vaszkó Erzsébet egy nemes hangzatú pasztell csendéletet, Barcsay Jenő két tusrajzot ajánlott fel; Anna Margit, Korniss Dezső, Ilosvai Varga, Miháلتz Pál, Berki Viola, Vajda Júlia, Balogh László, Ligeti Erika munkái is ott szerepeltek a falakon, a posztamenseken. A rögtönzött tárlat majd mindegyik darabja elkelt, — a befolyt összeget teljes egészében a hajlékukat, vagyonukat veszített árvízújtotta családok kapták. Szentendre festői, szobrászai, ércművészei — a színfoltok, a vonalak, a szerkesztés mesterei — emberi szolidaritásból is jelesre vizsgáztak...

\* \* \*

**Maurice Denis** (1870-1943). 1870-ben — száz esztendővel ezelőtt — született Maurice Denis francia posztimpreszionista festő; 1890 körül ő alakította meg a „Nabi”-k („proféták”, „kiválasztottak”, „megvilágosodottak”) társaságát, amelyhez rövidesen Sérusier, Vuillard, Bonnard, Rippl-Rónai s más művészek is csatlakoztak.

A csoport legtöbb tagja — mint Körner Éva írja a Zádor-Genthon-féle Művészeti Lexikonban — „misztikus, spirituális és transzcendens eszméket” vallott; Rippl-Rónai is megjegyzi emlék-

irataiban Denis-ről, hogy francia barátja vonzódott a „vallásos motívumok”-hoz. Annnyira így van ez, hogy Maurice Denis számos freskót és pannót készített templomok és kápolnák számára (St. Germain-en-Laye, Le Vésinet), illusztrációkkal látta el Asszisi Szent Ferenc Fioretti-jét és — „Krisztus követése” címmel — fametszetsorozatát bocsátott közre. A századfordulón Denis volt az, aki a legtöbbet tette a szakrális művészet újjáélesztése érdekében, — 1919-ben ő és barátja: Georges Desvallières festő hozta létre az „Atelier d'Art Sacré”-t.

A mester nevét nem csupán egyházművészeti munkássága és egyéb képei (így a „Tiszteletadás Paul Cézanne-nak”, „A műszak”) és a budapesti Szépművészeti Múzeumban őrzött „Anyai boldogság”) fogják megőrizni, de elméleti írásai is. (Utolsó könyve az 1939-ben publikált „Histoire de l'art religieux.”) Maurice Dentistől — aki Genthon szerint „vakító világossággal volt képes megfogalmazni mondanivalóit” — származnak e híres, a modern művészeti mozgalomnak történetét tárgyaló kézikönyvekben szinte mindig citált mondatok is: „A festményen elsősorban ne csatolovat, meztelen női testet vagy valamilyen történetet keresünk, mert a kép lényege nem ez... A festmény mindenekelőtt sík felület, amelyet a művész átgondoltan, tervszerűen színekkel fed be.”

1943-ban, röviddel Franciaország felszabadulása előtt halt meg az impreszionizmus utáni és a Fauve-ok fellépése előtti francia festészet e jelentős egyénisége, akinek művészetét talán Bölöni György jellemezte legtömörebben és legtalálékabban a *Népszava* 1907. május 18-i számában megjelent cikkében: „Denis a zengő színek és az áhítatos kézzel vezetett dekoratív vonalak mestere.”

D. I.

## ZENEI JEGYZETEK

(FERENCSEK JÁNOS ÉS FISCHER ANNIE BEETHOVEN-HANGVERSENYE.)

Nem a legjobb előjelek kísérték két nagy művésznők és az Állami Hangversenyzenekar vállalkozását. Mert valóban „vállalkozásnak” kell éreznünk azt a nemes elhatározást, hogy az árvízkárosultak javára, az idény végén túl, kánikulai melegben hangversenyez-

nek legkitűnőbb előadóink. Ráadásul az Erkel Színházban, ahol a hatalmas tömeg szinte megrekesztette a kevés levegőt. És mégis: ez a Beethoven-est az év egyik legemlékezetesebb élményévé magasodott. Mintha mindenki tudása, tehetsége legjavát akarta volna áldozni a nemes ügyért. Fischer Annie talán sosem játszotta a c-moll zongoraversenyt ilyen

visszafogott lírával s mégis férfias erővel, Ferencsik János talán sosem vezényelt még olyan karakterisztikus szépséggel, mint az István király nyitányban, a Hangversenyzenekar pedig ritkán emelkedik a harmonikus összjáték olyan magaslátára, mint a VII. szimfónia kényes állásaiban. Elsősorban ezek a valóban kivételes pillanatok magyarázzák, hogy erről a június végi estről, elsősorban mint zenei élményről számolunk be, noha természetesen sokkal inkább kell méltányolnunk a nemes — és eredményes — emberi gesztust.

Sokan meglepve néztek egymásra az István király nyitány első taktusai után: milyen érdekes, színes zene ez! Persze vajmi ritkán hangzik fel hangversenyteremben, s valljuk meg, nem is a legremekőbb Beethoven művek közül való. Mintha a színpad közelsége megbénította volna ezt a hatalmas tehetséget. A Fideliot folytatást átátdolgozta, s még az utolsó változat után is elégedetlen volt önmagával. Kotzebue alkalmi darabjához írt kísérezője, amellyel Beethoven „szeretett magyar barátain” akart segíteni, végeredményben erősen másodlagos alkotás, melynek egyetlen érdekessége, ahogy a zenei szövegből előcsillantja, majd aprólékos műgonddal, szinte a dédelgetés gesztusával kidolgozza a verbunkos dallamait, amelyeket talán Bihari János előadásában hallott Beethoven budai utazásakor. De ahogy ezt a művet Ferencsik kidolgozta, ahogy megmutatta zenéjében a színpaddal azonosulni vágyó szerző tétováságát, amint felvillantotta a nyitány egy-egy markánsabb vonalát, az emlékezetesen nagy alakítás volt. Általános vélemény szerint az utóbbi években ért be igazán Ferencsik János, most lett világszínvonalon álló alkotó, aki mindig a művek legmélyére igyekszik hatolni, s azt a koncentrált gondolatot igyekszik onnan a felszínre hozni, amely a művészettől igazán emberi tartalmát, mondanivalóját adja. A nyitány előadása mindenesetre egy nagy művész önkifejezésének pillanata volt. S hogy a hangverseny hőfoka a későbbiekben tovább emelkedett, az annak köszönhető, hogy Fischer Annie és a kísérő művészek egészen kivételes szépséggel idézték fel a c-moll zongorakoncert partitúráját.

Kétségtelen — már csak hangneme okán is —, a c-moll versenymű Beethoven egyik legpoétikusabb alkotása, amelyben nem feszülnek még a későbbi művek iszonyú ellentétei, amelyben Beethoven nem hatolt még a lét és nemlét kérdéseinek mélysége fölé, hanem elsősorban a mozarti úton indulva a szenvedés egy

másik, megnyugróbb, patetikusabb képét villantotta fel. A későbbi zongoraversenyekben már ott érzik a heroikus gesztus, egy olyan ember és olyan művész mozdulata, aki vállalja a végzetel való szembeszállást. A c-moll versenyműben inkább a szubjektív elemek, az önvallomás reflexei kerülnek előtérbe — ugyanúgy, ahogy Mozart szinte izzóan drámai c-moll zongoraversenyében. Zaklatott és szenvedélyes alapállás ez is, de a zeneköltő végül is győzedelmeskedik az anyagon, s a legpoétikusabb, legszebb vallomást bontja ki belőle, fel-felfénylő dūr hangzatai pedig az élet szépségét és nagyszerűségét hirdetik. Hogyan, hiszen az a fiatalember, aki a versenymű partitúráját komponálta, ekkor, az 1800-as évek legelején még Bécs egyik kedvence, a főúri udvarok szívesen látott vendége, aki jóformán egy esztendővel később ébred rá elhivatottságára, amikor az első rettenetes csalódás és a süketség közeledő rémülete miatt önmagába zárkózik, s ezzel együtt már nem a kitárlkozás hagyományos hangjait hallatja, hanem a sorssal szembeszálló ember csatakiáltását. Így válik a c-moll versenymű egy nagy lírai korszak — s e korszakban ott lüktet Haydn és Mozart zenéje is — utolsó híradásává, s így lesznek a zenei szövegből felbukkanó szinte elementáris kitörések a zenei klasszicizmus lezáródásának híradásaivá, egy olyan stíluseszmeny jelzései, amelyben az ember sokkal személyesebben jelenik meg alkotásaiban, s amelyet talán ezért is neveznek romantikának.

Felejthetetlenül szépen játszotta a versenyművet Fischer Annie. A sokféle gondolati elemet hibátlan egységbe foglalta. Közben még arra is maradt energiája, hogy a kádenciákban is felvillantson egy-egy szonáta-törredéket. Felesleges volna játékát jellemeznünk, hiszen a szavak elhalványulnak e kiváló interpretáció mellett, amely teljességgel idézte fel az egyik legnagyobb zeneköltő sorsdöntő nagy pillanatát, mely a zenetörténet elhatározó perce is volt.

A VII. szimfónia régóta úgy szerepel a köztudatban, mint Ferencsik egyik legnagyobb alakítása. Előadásával Bécsben is jelentős sikert aratott, s most ismét meggyőződött róla, hogy e démonikus izzású remekművet, amely valósággal ritmuspróbának érződik, kevesen tudják olyan lendülettel, dinamikával vezényelni, mint ő. Pedig Beethoven ugyancsak próbára teszi az előadókat partitúrájában. Új és új nehézségeket támasztva szinte élvezetét leli benne, amint az első hegedűsök lapozni sem érnek rá, a brácsa-

sok pedig megveszekedett tempóban húzák vonójukat, hogy valósággal porzik a húrokon. Ferencsik nagysága abban rejlik, hogy ebben az elsősorban ritmikus műben is meg tudja mutatni a lassú tétel elomló liráját, és éreztetni tudja azt a heroikus utat, amely a mélységből indul, de végül is a szemmel nem látható, csak alig érzékelhető magaslato felé vezet. Ezt a magaslato tártá fel a mbstani előadásban, s a szimfónia megszólaltatása után méltán zendült fel egetverő üdvrivalgás, amely nemcsak a nagyszerű emberi gesztust, hanem a kivételes zenei élményt is köszöntötte.

(LEMEZFIGYELŐ.) Mindenekelőtt egy kivételes kezdeményezésre szeretnénk felhívni a figyelmet. A Zene mindenkinnek sorozat ugyanis világviszonylatban szinte egyedülálló, hiszen értékes — régi — felvételeket vásárolhatnak meg a klasszikus zene rajongói, kitűnő előadásban. A Qualiton ezzel a sorozattal természetesen nem az ingyenc lemezgyűjtők vagy a ritkaságok kedvelőinek igényét akarta kielégíteni. Bár így is akadt néhány felvétel, amely bizonyára általános népszerűségnek örvend majd: Beethoven Hegedűversenye Kovács Dénessel és Ferencsikkel, az I. és VIII. szimfónia Ferencsik János vezényletével, egy remek lemez Händel és Bach művek felvételével (hallhatjuk rajta a Júdás Makkabeus Győzelmi kórusát és az Alleluját), Mozart-Haydn „egyveleg” a többi közt a Kis éji zenével, szép Liszt-lemez és Bartók A fából faragott királyfija Ferencsik János zenei irányításával. E lemezek természetesen nem a legmodernebb felvételi technikával készültek, bár minőségük ellen nem lehet különösebb kifogás. Az pedig minden gyűjtőt meggondolkoztathat, hogy „féláron” juthat kedvelt klasszikusaihoz. Sokat és sokszor beszélünk a zenei ismeretterjesztés útjairól-módjairól. Érzésünk szerint a Magyar Hang-lemezgyártó Vállalat a szavak helyett a példamutató és eredményes tettek útját választotta.

Pertis Péter annak a nemzedéknek tagja, amelyik viharos gyorsasággal tört fel a magyar előadóművészet élvonalába. Mint a legtöbb fiatal művész, ő is szívesen játszik romantikusokat, hiszen egy-egy Liszt műben, vagy a lemezen szereplő Egy kiállítás képeinek előadásakor a leglágyabb lírai pasztell színektől a legpregnánssabb, legélesebb kontúrokig mindent felvázolhat. Lemeze biztonsága szerint kontemplációra haj-

lamos alkat, aki képes a mű legbensőbb tartományáig hatolni (Qualiton LPX 11430).

A *Musica antiqua Polonica* sorozatban két nálunk ismeretlen ritkaság, Marcin Józef Zebrowski Magnificatja és Józef Kobierkowicz Ego Mater című szerzeménye jelent meg a Lengyel Kultúrájánál (Muza SXL 0496). A lengyel barokk e két gazdag alkotása mély spirituális ihletésről, a századok folyamán érintetlenül megőrzött lelkiségről vall. A lemez technikai kivitelezése rendkívül igényes, kitűnő előadó együtteseket ismerhetünk meg a Varsói Kamarazenekarban és a *Musicae Antiquae Collegium Varsoviense*-ben. Jerzy Dobrzanski pedig kitűnő, elsősorban a régi alkotások spirituális rétegét hívő tökéletességgel megszólaltató karmester.

Az új szovjet lemezek sorából mindenekelőtt David Ojsztrah Csajkovszkij-lemeze érdemel említést. A Patetikus szimfóniát vezényli abban a sorozatban, amely a kitűnő művész hatvanadik születésnapja alkalmával készült. Ojsztrah a legkitűnőbb karmesterek közé is tartozik. A zenének azt a rétegét is meg tudja szólaltatni, amely a szerző lelke legmélyén jelenhetett meg az alkotás folyamata közben. Karmestertársaival ellentétben elsősorban a művészi tökéletességre törekszik, ezért érezzük zenei felfogását hitelesnek, egyes vonatkozásaiban példamutatónak. A sok virtuóz felvétel mellett jóleső egy olyat hallani, amely nem a szélsőséges tempóváltásokkal és a bravúros zenei megoldásokkal kápszátat el, hanem az ismeretlen Csajkovszkijt igyekszik felidézni, aki „mondani” is akart valamit zenéjével, mégpedig nem a patetikus elemek túlzásával, hanem tiszta, emberhez szóló, a szívtől a szívig érő líraisággal.

Két kitűnő énekessel is megismerkedhetünk az új szovjet lemezek sorában. Rejzen a Boris Christofok és a Nyikolaj Gyaurovok méltó párja, gyönyörűen zengő hanggal, s egy nagyon komoly művészi tartással, hiszen nem a látványos áriákhoz vonzódik, hanem hazája zenéjét igyekszik szolgálni kultúrájával és tehetségével. *Nicolae Herlea* inkább a virtuóz művészek közé tartozik, az az internacionális típus, aki minden színpadon és minden helyzetben jelentős teljesítményre képes. Az ő lemeze változatosabb, zenei szempontból azonban az előbbi mögött marad.

RÓNAY LÁSZLÓ

## RÁDÍÓ MELLETT — KÉPERNYŐ ELŐTT

A televízió bemutatta Kodolányi János „Földindulás”-át — és a bemutatóval valóságos földindulás kerekedett: a feliraton nem jelent meg a szerző neve — mint utóbb kiderült, a család kívánságára —, a Rádió- és Televízióújság július 8-i számában válasz is napvilágot látott, a kritikák véleménye is eltérő volt. A lényeges — a Kodolányi-jogörökösök által feltüntetett kifogás —, hogy „a film nem apánk eredeti mondanivalóját tolmácsolja, az egykeellenes műből abortuszellenes filmet készített. Tiltakozunk apánk írói nyelvének elváltoztatása ellen is, mert meggyőződésünk, hogy az író a nyelv nélkül nem író. A film parasztjai nem ormánsági parasztok, s a szerencsétlenül tervezett kosztümök lehetetlenné teszik, hogy bármely vidékünk parasztjainak képzeljük őket”.

De vajon mindezek az érvek kizárják-e, hogy a film — kétségtelen hibái ellenére is — mint tv-film jó legyen és — továbbmenve — hamisítás-e az, ha egy örökértékű műből a rendező az örökérvényű — konkrétan az adott korhoz szóló (a feldolgozás adott korához szóló) — mondanivalót emeli ki? Mert — érzésünk szerint — jelen esetben ez történt: Marton Endre rendezése a mi jelenünknek, a mi jelenünk — sajnos meglévő — problémájának — az abortusznak — kérdéséhez is hozzászólt, anélkül, hogy az írói mondanivalót meghamisította volna. Kezdődik a képsor: egy kisfiú szalad a hóban, csúszkál a jégen, és erre beúszik a felirat: „Földindulás”: mindannak, amit láttunk — egy gyanútlan gyermek gyanútlan játszadozásának — szerepe lesz a későbbiek során (éspedig úgy, ahogyan a drámában van). Ami pedig az írói nyelv megváltoztatását illeti (a jehovita asszonyt döbbenetes drámaisággal, kitűnően alakító Kohut Magda — a tv-változat legélménytelőbb szereplője — tájszólásban beszélt, úgy, ahogyan azt az író megírta!) a tv-képernyőjén, „emberközbe”, „családközbe” hozva — bármennyire izes, jellegzetes is legyen az a tájszólás — zavarólag hatna. A film parasztjai nem ormánsági parasztok — de magyar parasztok — mint ahogyan az abortusz sem egy tájegység problémája, hanem — sajnos még mindig — közérdekű probléma. Azt pedig, hogy egy népviselet az ország melyik vidékére jellemző, legfeljebb az illetékes szakemberek tudják, a tv-nézők széles táborára aligha.

Az elmondottak persze nem azt jelentik, hogy a „Földindulás” — mint tv-film — minden hiba nélkül való. Szükségtelenül eltúloztottnak tűnt a jehováások szekta-összejövetele, a megszállottságnak és eszelősségnek egy olyan változatát bemutatva, ami sem a rendezői elképzelésnek, sem a filmnek nem használt, kirívóan teatrális volt. Megrázó — és a tv-képernyőjén mégis irreálisnak (főként az elnyújtottsága miatt) — az apa mulatása halott-gyermeke mellett. A képernyő összességében szűkíti a színpadi teret, a kevesebb itt is több lett volna. Az utolsó felvonást erősen meghúzták és a befejezés ezáltal az érzélgőség, (ismét csak a kirívó szó a legjobb jelző) oldalára tolta át azt, amit a színpadon a szerző egyetlen mondatból old meg: „Juli marad”. Itt mennek, mennek, szól a zene, belevesznek a tájba, s ezen az sem változtat, hogy a jehovita asszony szemrehányóan néz utánuk.

Helyes volt-e hát a tv-választása? Úgy érezzük, föltétlenül helyes: a ma 40-es és ettől fölfelé éveit számláló nemzedék fiatalabb éveinek nagy irodalmi-drámai élménye volt és marad s ezt az élményt még fokozza az 50-es évek végének vígszínházi felújítása is. Ezzel a tv-változat valóban nem egyenértékű. De mások az adottságok, lehetőségek, a képernyő követelményei. És ezeknek — ha nem is maradéktalanul — ez a változat megfelelt.

BALÁSSY LÁSZLÓ

Előbb-utóbb mindenki fölfogja, Uram, hogy más dolog az a felebaráti szeretetről beszélni és megint más ezt a szeretetet gyakorolni. Már tudniillik sajátkezüleg. Nem ígerek semmit, Uram. Hallgatók. Meg akarom próbálni, hogy egészen nyugodt legyek, hogy gondolkodni tudjak. Arról ugyanis, hogy jól beszéljek másokról! Nem arról, hogy nem beszéljek vagy gondolok róluk semmi rosszat, nem, arról, hogy mindenki előtt jókat mondok róluk. Olyan jókat, hogy közben én magam háttérbe szorulok. Erről akarok gondolkozni, Uram. De inkább semmit sem ígerek.

Kurtmartin Magiera

# DOKUMENTUM

## ALFRED ANCEL PÜSPÖK NYILATKOZATA A VIGILIÁNAK

A 73 éves Alfred Ancel lyoni segédpüspök személye rendkívül népszerű hazánkban. Közismert a francia munkáspasztorációban kifejtett tevékenysége, valamint a Prado elnevezésű világi papi mozgalom fellendüléseért folytatott küzdelme. Ez az érdeklődés és megkülönböztetett figyelem, mellyel működését hívők és nem hívők kísérik, bátorított fel bennünket arra, hogy nyilatkozatot kérjünk tőle a magyar katolikus értelmiség folyóirata, a Vigilia számára. Ancel püspök válaszelevelében a következőket írta: „Kedves Hegyi úr! Nagyon örülök az ön által feltett kérdéseknek, minden fenntartás nélkül, egészen egyszerűen fogok válaszolni rájuk. Szíveskedjék ebben testvéri szeretetemet jelét látni országának valamennyi püspöke és papja iránt. Biztosítom, hogy imáimban megemlékezem önökről, és kérem, fogadják őszinte nagyrabecsülésem kifejezését. Alfred Ancel”

— A II. vatikáni zsinat szelleme és szándéka az intézményes megújulás szabályozása felé fordult. Eszerint az egyház egységének és egyetemességének további erősítésével együtt kell, hogy járjon a nemzeti egyházak tudatának és szervezeteinek megújulása. Hogyan hatott a francia katolicizmusra — különösen a baloldali katolikus mozgalmakra — a II. vatikáni zsinat? Mik ennek gyakorlati eredményei?

— Ma Franciaországban szigorúan vett baloldali katolikus mozgalom nincs, de minden szociális, gazdasági és politikai szervezetben, beleértve a baloldaliakat is, jelen vannak a katolikusok.

Általában nagy örömet váltottak ki a II. vatikáni zsinat irányelvei, különösen azok, amelyek az ökumenizmusról és a világ felé való nyitottságról szóltak. Ugyanakkor egyesek annak a féltelmüknek adtak kifejezést, hogy a zsinati szövegek megmaradnak a jó szándékok síkján és nem kerülnek megvalósításra. Tény, hogy a II. vatikáni zsinat a francia katolicizmusban jelentős fejlődést indított meg. De kétségtelen az is, hogy bizonyos túlzottan konzervatív körök ellenállást tanúsítottak a szélsőségek és a félreértések miatt. Egészében véve azonban a II. vaticanium gyakorlati eredménye teljes mértékben pozitív.

— Sokfelé írnak (Henri Fesquet a *Monde-ban*, Suenens bíboros „Együttés felelősség a mai egyházban”, Wilfried Dalm „Haladó katolicizmus”, Laurentin „A szinodus tétje” című könyvében, stb.) egy küszöbönálló III. vatikáni zsinatról. Mit remélne, milyen problémák és megoldások felvetését várná esetleges összehívásától?

— Nem hinném, hogy ezek a felszólamlások egy rövidesen összehívandó zsinatot jeleznének. Én azt gondolom, hogy egy III. vatikáni zsinat létrejötte csak a távoli jövőben várható. Másrészt — és ez

számomra igen fontos — még nagyon messze vagyunk attól, hogy a II. vatikáni zsinat irányelveit a gyakorlatban megvalósítottuk volna. Ebben az állandóan változó világban nem remélhetjük, hogy hamarosan helyreáll az új egyensúly. Előre fel kell készülnünk a különböző válságokra és nehézségekre. A lényeg az, hogy Isten népe igyekezzék a zsinat tanításainak a mélyére hatolni, azzal a szándékkal, hogy valóra váltsa útmutatásait. Áll ez a püspökök és papok szintjén éppúgy, mint a szerzetesekén és a laikusokén. Meg kell mondanom, nem tudnék ma azokról a problémákról beszélni, melyeket egy új vatikáni zsinatnak kellene tanulmányoznia. Én teljes egészében a II. vaticaniumnak szentelem munkásságomat. Ez tűnik számomra a legrealistább magatartásnak.

— A zsinat kimondta: „a totális háború — bűntett”. Véleménye szerint milyen kérdések megválaszolása és gyakorlati tettele várat magára a békével kapcsolatban? Milyen javaslatok vannak egy béketeológia kidolgozására?

— Az ön békével kapcsolatos kérdése egyike a legfontosabbaknak, melyeket a zsinat tanulmányozott. Személyesen részt vettem a *Gaudium et spes* zsinati szövegének megfogalmazásában, és nagyon is jól emlékszem arra a törekvésünkre, hogy mindenfajta totális háborút elítéljünk. Ugyanakkor azonban tudomásul kell vennünk, mennyire távol van még a világ az igazi békétől. Valójában minden nép kívánja a békét, de fennáll annak a veszélye, hogy saját békeakaratainkat rákényszerítjük másokra. Kutatásaink során megértettük, hogy a békére nézve a legnagyobb veszélyt az imperialista törekvés jelenti, legyen bár politikai, gazdasági vagy ideológiai imperializmus. Állandóan rettegésben tartja a népeket. A népek ellenben nem fogadják el azt, amit rá-

juk akarnak erőltetni, és ha egy népet az imperializmus bármelyik formájának alávetik, nyomban felébred benne a szabadság utáni vágy. Az imperializmus minden formája konfliktusokat okoz.

Az igazi békeakarat azonban nem áll meg a kiáltványoknál, feltételezi, hogy minden szempontból minden nemzet autonómiáját tiszteletben tartják. A zsinaton felvetődött, mennyire hasznos volna egy igazi világkormányzat fokozatos létrehozása. Ennek a világkormányzatnak is tiszteletben kellene tartania a nemzetek függetlenségét és önrendelkezési jogát, de egyedül neki lennének meg a szükséges erői, amelyek megakadályozhatják, hogy az egyik nép megtámadja a másikat. Végül is be kell val-lanunk, hogy ettől az eszménytől még nagyon messze vagyunk, de nem felelkezhetünk meg azokról a feladatokról, amelyeknek megvalósítása már ma lehetséges. Igyekezzünk elmélyíteni a jó kapcsolatokat a különböző nemzetek között. Kérnünk kell a kormányokat, hogy csökkentsék a fegyverkezést. Próbáljuk elérni, hogy lemondjanak a 'totalis háború' eszközeiről, az atombombáról, a biológiai és vegyi fegyverekről, melyek alkalmasak bolygónk megsemmisítésére.

— „Azt kívánjuk — írja ön a *'Chevrier atya követése a papi hivatásban'* című könyvében —, építsük ki közösen az egymáshoz vezető utat, így érhetjük el igazán, hogy az emberek egymáshoz való viszonya, egymástól való függése az egyházban, lelki egymásra találása és egyesülése a közösen átélt hitben, az együttes tettekben megnyilvánuló egység olyan magaslatokra vigyen bennünket, ahonnan üdvösségünk titkai láthatók.” Egy interjú kapcsán pedig kijelentette: „Annak idején kértem, hogy a munkások között élhessek, mert szeretem és meg akarom érteni őket. Krisztusra gondoltam, aki életének harminc munkás éve után kezdett csak el aposztolkodni. Megértettem és erősen átéltem a munkásvilág valóságát, s egyformán fogékony voltam kultúrájuk, szabadságvágyuk és öntudatos emberi méltóságuk minden megnyilvánulása iránt. Sok szenvedéssel találkoztam közöttük, ami egyáltalán nem a munka keménységének természetéből fakadt, hanem abból, hogy nem bíztak felelősségvállalásukban. A munkásmozgalom nemcsak azért harcol, hogy jobb életkörülményeket teremtsen. Azt akarja, hogy a dolgozókat emberszámba vegyék.”

Milyen eredmények születtek az utóbbi néhány évben a francia munkáspapi

mozgalomban? Érezhető-e az aktivitás bizonyos fokú csökkenése, tétovaság a belső események és a nemzetközi élet változásai miatt? Lehet-e válságról beszélni? Ön, mint a francia munkáspasztoráció püspöki bizottságának elnöke, mit tesz a mozgalom fellendítésért?

— Ön bizonyára tudja, hogy a francia munkáspapok mozgalma a II. világháború után vette kezdetét, alapítója Suhard bíboros volt. El kell ismer-nünk, hogy első periódusa nagyon nehéznek bizonyult. A papok nem voltak felkészítve arra a szerepre, ami rájuk várt, amikor teljes mértékben részt vettek a munkások életében. Először 1953-ban, majd 1959-ben olyan döntések születtek, amelyek félbeszakították a mozgalom működését, és csak néhányan tudták folytatni tevékenységüket. Jőmagam, a Szentszék engedélyével, öt éven át, 1954 és 59 között személyesen is megosztottam életüket. Egy fájdalmas megszakítás után, 1965-ben mindent újrakezdhettünk.

Jelenleg úgy tűnik, a mérleg nagyon pozitív irányú, a munkáspapokat társai kedvező fogadtatásban részesítik, lett légyen bármi is a véleményük róluk. Másrészt a munkáspapoknak a többi papokhoz és a laikusokhoz fűződő kapcsolata lehetővé teszi annak megértését, hogy ők valóban az egyházat képviselik a munkások között. Nem „orvlövész-kedésről” van tehát itt szó, hanem az egyház jelenlétéről a munkásvilágban.

A munkásság is megértette, hogy az egyház nem „visszahódításukra” törekszik, hanem egyszerűen csak Krisztus üzenetét akarja hozzáférhetővé tenni számukra. A munkáspapok jelenléte megmutatja a munkásságnak, hogy az egyház felismerte a munkások törekvéseinek jogosságát és a munkásosztály azon akcióinak törvényességét, amik testvériesebb és igazságosabb rend létrehozását célozzák.

Ez idő szerint nem beszélhetünk válságról, bár akadtak legutóbb olyan papok, akik úgy vállaltak munkát, hogy közben nem tették magukévá a munkáspapság eszméjét. Ma még nem tudjuk le-mérni, hová fog fejlődni a kenyérkéréső munkában való részvételnek ez az új formája. A munkáspapi apostolkodás a püspökséghez kapcsolódik, mind egyházmegyei, mind nemzeti szinten, a munkásmissziók püspöki bizottságának közvetítésével.

— A Prado elnevezésű „papi lelki család” létrehozásának gondolata 1856 karácsonyán Chevrier káplánban fogalmazódott meg a lyoni Szent András plé-

bánián. Nevét egy hajdani mulatóról kapta, melyet Chevrier atya Lyon peremkerületében vett meg. Szentélyt létesített benne, és itt készítette fel a környék szegényeinek gyermekeit a szentáldozásra, bérmlásra, szervezte segélyakcióit s vállalt sorsközösséget az elesettekkel. Őn jelenleg a Prado generálisa. Van-e jövője ennek a mozgalomnak? Megoldhat-e jelentős kérdéseket a pap és a világ, a pap és a hívők viszonyában?

— A Prado püspökükkel szoros kapcsolatban élő világi papokból alakult társulás. Kezdetből fogva azt a célt tűzte maga elé, hogy segítse a papokat az evangélium tanításait megvalósítani egész lelki, apostoli és közösségi életükben. Úgy látszik, a papi magatartásnak ez a formája sokak várározásának megfelel, de nem válhat jogi kötelezettségé: a Prado csak önkéntes alapon működhet. A Prado-tag nem tartja magát különbnek másoknál, sőt továbbra is teljes egységben kíván élni többi világi paptestvérével. Mégis szükségét érzi, hogy szövetkezzen s ezáltal jobban tudjon az evangélium szellemében, a Jézus Krisztushoz való tökéletesebb odaadásban élni. A Prado nem azért alakult, hogy akár pasztorális, akár szociális problémákat megoldjon, hanem, hogy segítséget nyújtson a papoknak, s ők az evangélium szellemében fejtsék ki lelkipásztori és társadalmi tevékenységüket.

— Chevrier atya így foglalta össze a Prado papjainak céljait: „A szerzetesek az evangéliumi tanácsok útján követik Krisztust. Miért ne tudná ezt világi pap is megtenni, aki nem kolostorban rejtőzködve él, hanem kinn az emberek között, és itt kell Krisztus fényét sugározni? Miért ne vállalná az életet az emberekkel együtt, közösségben gondjakkal és szeretetükkel? A hitben, a hinni igyekevényben és az emberség őrzésében.” A katolikus teológiai erkölcsstan az erkölcsi felelősség és erkölcsi elkötelezettség kérdésében ma sem foglalhat másként állást. Minden teológia végéreményben „teológia viatorum”, azaz „úton lévő” teológia, „úton lévő” emberek számára. Napjainkban sok szó esik a teológia megújításáról. Szükség van új katolikus morálteológiára is?

— Valóban, a zsinat több alkalommal is hangoztatta, hogy az egyházban mindennek szüntelenül és gyökeresen meg kell újulnia az evangélium szellemében. Ez érvényes az egész egyházra és a morálteológiára is. De ez a morálteológiai megújulás nem jelenthet sem lazaságot, sem új jogi kötelezettségeket.

Mindenekelőtt lelki megújulásról van szó. Papoknak és hívőknek ismét és ismét szembe kell nézniük az evangélium összes követelményével, de főként azokkal, amelyek a hegyi beszédben vannak kifejtve. Különösen hasznos lesz ez az evangéliumi újjászületés az olyan morálteológia számára, amely túlságosan kazuisztikussá vált. Világosabban látjuk majd például a húsvét misztériumának jelentőségét. Minden keresztyén meghívást kap, hogy kilépjen önzéséből és mások szolgálatára szentelje magát. E megújulás révén rá fogunk ébredni, milyen szűkösen korlátozott az a morál, amely csaknem kizárólag az egyéni és családi kötelességeken alapult és nem volt eléggé nyitott az emberi élet társadalmi és politikai dimenziói felé. Ez az erkölcs nem adott társadalmi és politikai távlatokat az emberi élet minden területére. Krisztus szeretetének kell áthatnia mindent, hogy minden Krisztus szellemében újuljon meg.

— „Mi csak a kollektív meggazdagodást, az életszínvonal mindenkit érintő javulását tudjuk méltányolni. VI. Pál pápa *Populorum progressio* enciklikájában kimondta, hogy nem lehet elfogadni egy olyan gazdasági rendszert, amelynek a profit általános és alapvető mozgatója”. Az egyház elítélte a liberális kapitalizmust, mert az embert aláveti a termelésnek, de ugyanakkor elismerte a laikusok önállóságát és nem kényszeríti őket állásfoglalásra. A keresztyéneknek azonban egyénenként és közösen is szívet nélkül munkálkodniuk kell egy igazságosabb és testvéribb társadalomért” — mondotta egy rádiónyilatkozatában. Mit vár a hívők és nem hívők dialógusától? Bizik ennek tartós voltában?

— Úgy gondolom, hogy a hívők és nem hívők közti dialógus kölcsönösen nagy tiszteletet követel meg egymás iránt. A zsinat ezen a téren is egészen új szempontokat hozott a vallásszabadságról szóló dekrétumában. Valamikor — és ezt a zsinat is elismerte —, hajlotunk arra, hogy saját gondolkozásmodunkat másokra kényszerítsük. Ez persze megakadályozta a dialógust. Dialógus valójában csak a legteljesebb szabadság légkörében lehetséges. Ami engem illet, igen gyakran kerültem kapcsolatba nem keresztyénekkel, és mindig boldog voltam, ha párbeszédet folytathattam velük. Nemegyszer bátorító tanúságtételt tapasztaltam részükről. Úgy vélem, ez a dialógus olyan mértékben bontakozik ki, amilyen mértékben ugyanakkor megvalósul a szabadság

tisztelete, és az óhaj, hogy a másokkal való kapcsolat kölcsönösen gazdagítson minket.

— *Mit tud a magyar katolicizmusról?*

— Bevallom, e tekintetben sajnos nagyon tájékozatlan vagyok. A zsinaton több magyar püspökkel és pappal találkozhattam. Magyar papok látogatását fogadtuk a Pradóban, és engem is meghívtak már az önök országába. Miután nem tudtam elutazni, magam helyett egy Prado-tagot küldtem el képviselőül, aki utazásáról rendkívül érdekes beszámolót tartott. — *(Ancel püspök itt Simon Bastian strassbourgi plébánosra céloz, aki tavaly a nyírségi papok vendége volt.)* — Úgy értesültem, hogy a magyar katolicizmus eleven, de nyilván más megnyilvánulási formái vannak, mint amilyenek nálunk, Franciaországban. Én minden tölem telhetőt megteszek, hogy ápoljam jó kapcsolatainkat a magyar katolicizmussal.

— *Kíván-e üzeni lapunkon keresztül a hívők széles táborának?*

— Nincs külön üzeni valóm, egyszerűen csak emlékeztetni szeretném önöket Krisztus nagy üzenetére, a benne való hitre és az evangélium iránti hűségre. Minél hűségesebbek lesznek a magyar katolikusok az evangéliumhoz, annál inkább tanúságot tesznek Krisztusról. Ahhoz, hogy hűek legyünk az evangéliumhoz, elsősorban élni kell Jézus Krisztus hitét, és őbenne meg fogjuk találni a szükséges erőt és bátorságot, hogy mindenki velünk együtt dolgozzunk az ország közös javára, eltökélten vállaljuk az élet minden terhét, és reményünket soha ne veszítjük el. Különös nyomatékkal hívnám fel a figyelmet a keresztény élet legjellegzetesebb értékeire. A vallásos életelv és a vallás gyakorlása egyma-

gában nem elegendő. Amit a kereszténytől várnak, az az, hogy a hitét életével igazolja. Ezzel kapcsolatban idézem egy nem hívő mondását, aki így szólt hozzám: „Ha önök azt akarják hogy mi a lelkiekben higgyünk, akkor ezt az életükkel bizonyítsák számunkra.”

— *Úgy tudjuk, ön 18–20 évvel ezelőtt könyvet írt a „katolikus hazugságok”-ról. Mit számolt fel közülük a zsinat és mi maradt meg máig is?*

— Nem hiszem, hogy valaha is könyvet írtam volna egyenesen azzal a céllal, hogy a katolikus hazugságokat leleplezzem. De úgy érzem, alázatosan el kell ismernünk, állandóan vállaljuk a kockázatát annak, hogy hazugságba esünk. Méghozzá azért, hogy nem a hitünkkel összhangban élünk. Ezért nekünk állandóan számon kell kérnünk magunktól életünk igazságát.

Egy alkalommal keresztény társaságban valaki azt mondta: „Tegyük fel, hogy Isten létezik, és Isten olyan, amilyen. Mit kellene változtatnunk az életünkön?” Ez úgy hangzott, mint felhívás az általános megtérésre. De elmondhatnánk ugyanezt az emberek testvériségéről is: tegyük fel, hogy az emberek testvérek, és hogy Krisztus azt mondta nekünk — „Szeressétek egymást, ahogy én szeretlek titeket”. Mit kellene tennünk, hogy igazi testvériség legyen a különböző társadalmi csoportok, vagy a gazdag nemzetek és a fejlődésben levő országok között?

Ez az utolsó kérdés Szent János apostolra emlékeztet engem, aki elmondja, azért örül, mert a tanítványai az igazságban jártak.

Mindnyájan igyekezzünk tehát az igazságban járni, lerombolva minden hazugságot!

HEGYI BÉLA

## BÚCSÚ A „FŐTISZTELENDŐ”-TŐL

1970. január 2. és 5. között zajlott le a német nyelvű pasztorálteológusok VI. összkonferenciája az innsbrucki egyházmegyei szemináriumban.

Témája „Az egyházközség vezetése” volt, ezt teológiai, közösséglélektani és lelkipásztori szempontból világították meg az előadók.

Alábbi ismertetésünkben nem az előadások sorrendjét fogjuk követni, hanem az alapfogásokat szeretnénk összefoglalni. A legényegesebb kérdésekben ui. — bár különböző szempontokból — ugyanazt hangsúlyozták az előadók.

„A lelkipásztorkodás jövőjének mottója ugyanaz, amit J. O. Zöller — 1969-ben megjelent, és egy éven belül három kiadást megért — könyve címéül választott: Búcsú a „Főtisztelendő”-től” (Abschied von Hochwürden); H. Fischer előadásának e bevezető szavai jellemezték talán legösszefoglalóbban a konferencia szellemét és

nyíltságát. Magyar olvasó számára talán kegyeletsértőnek tűnik a cím. Pedig a gondolat ilyen „élesen” megfogalmazott formája sem új. Hiszen ha csak a német nyelvterületen legutóbb megjelent teológiai könyvek vagy cikkek jegyzékét futjuk is át, tucatsszámmra találunk hasonló címeket. Másrészt itt nem valami „tekintély elleni lázadásról” van szó, hanem ellenkezőleg, az egyház lényegének kifejezésre jutásáról. Arról, hogy az egyház nem „klérus-egyház”, melyben vezetők és alattvalók vannak, hanem Isten népének közössége. Hogy a „maga mértéke szerint” minden tag felelősséggel rendelkezik, csupán „a lelki adományok különbözőnek” (I. Kor 12,4).

E közös felelősségnek — hívek és papok közös munkájának — gyakorlati megvalósulási formáiról beszélt és rendelkezett például a német és francia püspöki kar, a holland lelkipásztori zsinat, vagy a bécsi egyházmegyei zsinat. S a közös felelősséggel szembenálló klerikalizmus leépítése felé akart egy kis lépést tenni az a rendelkezés is a trieri egyházmegyében, mely Zöllner idézett könyvének címadó gondolata lett. Ui, közli az egyházmegye papságával, hogy: „a főtisztelendő címet ezentúl nem használjuk!”

A kérdés dogmatikai, pszichológiai és a szociológiai szempontjait illetően az előadók tehát csupán a már világviszonylatban letárgyalt, és részben megvalósulás felé haladó gondolatokat összegezték, utalva természetesen a problémákra és kilátásokra. Lássuk mindennekelőtt a teológiai alapokat, melyeket elsősorban K. Lehmann — az ismert mainzi professzor — fejtett ki.

Az egyházzal szembeni zsinati rendelkezés előnyben részesítette az egyház „kollegiális” definícióját, mely szerint az egyház Isten népe. Az ószövetség és a múlt évezred egyház-képe túlnyomóan monarchikus-hierarchikus volt: úgy képzeltük el az egyházat, mint egy piramist, melynek csúcsa a pápa, alatta helyezkednek el a püspökök, papok, majd legalul a hívek. A zsinat ezzel a történelmi viszonyok hatását magánviselő szemlélettel szemben az eredeti újszövetségi egyházképhez nyúlt vissza, melynek alap gondolata, hogy Isten a Krisztus-hívőket egy néppé, egy közösséggé hívta össze. E közösségben a pap „nem hierarchikus főnök, hanem jó pásztor. Vezetése szolgálat.” Jézus azt mondja: „A világ hatalmasságai zsarnokoskodnak... Köztetek azonban ne így legyen, hanem a legnagyobb legyen olyan, mint a legkisebb, és az előjáró olyan mint a szolga... Én is úgy vagyok köztetek, mint a szolga.” (Lk. 22, 26-28). S a lábmosás után ismét figyelmezteti tanítványait a szolgálat szellemére: „Példát adtam nektek: Amint én tettem veletek, ti is úgy tegyetek” (Jn. 13,15). Nem kerülheti el figyelmünket, hogy Krisztusnak e szolgálatra való külön felhívásai épp az utolsó vacsorával kapcsolatosak, amelyen egy lényeges részét adta az ún. papi „hatalomnak”. Csak a szolgálat szellemében érthetőek meg a lelkipásztori levelek hierarchikus vonatkozásai is. Az újszövetségi közösség-, és hierarchia képe különben is fejlődik. (I. Kor — lelkipásztori levelek), s még további fejlődés tapasztalható az ősegyházban. A mai ember és társadalom helyzete pedig ismét lényegesen különbözik az előző állapotoktól. Az ember igényeivel: a személyiség nagykorúvá válásával és a felfogás demokratizálódásával ma éppúgy számolni kell, ahogy az apostolok vagy az ősegyház figyelembe vették koruk emberét és társadalmát. (Az itt adódó új lehetőségek kidolgozása már részben a szociológia és pszichológia feladata.)

Természetesen a hierarchia, vagy a papi küldetés létét senki nem vonja kétségbe. A történelem folyamán azonban a papság saját feladatain kívül magára vette és monopolizálta a feladatokat is, melyekkel Krisztus az egész kereszténységet megbízta. Ezzel párhuzamban a papság részéről kialakult az abszolút auktoritatív stílus, a hívek részéről pedig az egyház ügyei iránt való közömbösség. (A helyzet kialakulásának megmagyarázására kétségtelenül felhozhatók történelmi okok is, például az, hogy tudásánál fogva hosszú időn át valóban csak a papság volt képes vezetésre — ezek az okok azonban megszűntek.) A mai papi munkaköröket felül kell vizsgálni, s meg kell szüntetni a papság monopolhelyzetét a kereszténységért, Krisztus küldetésének teljesítéséért folyó munkában. A keresztények nem a hierarchia megbízásából felelősek az egyházért — és tölthetnek be

egy-egy ilyen jellegű állást —, hanem a kereszténység következtében, mint Isten népének tagjai.

A jövő útja teológiailag vagy szociológiailag szemlélve egyaránt a demokratizálás felé mutat. (H. Hoefnagel legújabban megjelent könyvének címe: Az egyházi tekintély demokratizálódása.) A demokratikus stílust kell kifejleszteni az egyházközség vezetésében is: a közös felelősség, a megbeszélés, a vita alapján — a kölcsönös bizalom légkörében. A pap feladata egyrészt az egyéni felelősség felkeltése, másrészt a közösség egységének munkálása.

A munkabizottságok ülésén komoly vitát váltottak ki Lehmann professzor befejező mondatai (bár hangsúlyozta, hogy csupán még kidolgozandó gondolatokat akar felvetni): „A papi és vezetői feladat nem feltétlenül ugyanaz. Sőt, szívesen lemondanék a „pap” elnevezésről is: az Újszövetség különböző megbízásokat ismer”. (Vö. I. Kor 12,6). Az előadás alapján azonban világos volt, hogy az utóbbi mondatot az előadó sem akarta szélsőségesen értelmezni, csupán a deformálódott papság-fogalomtól kívánt megszabadulni. Vagyis — Hirschmann professzor szavaival — természetesen az általános papság mellett van szentségi papság. Amint azonban H. Fischer későbbi előadásában hangsúlyozta: nem szerencsés az ilyen szembeállítás: pap és hívő, pap és laikus. Ez ui. a kettő közti különbségre helyezi a hangsúlyt, s nem a Krisztusban való közösségre, noha ez utóbbi sokkal fontosabb szempont. Ami pedig a „vezetői feladatot” illeti, végül is megegyeztek abban, hogy az egyházközség irányítója a pap, de az irányításnak kollegiális szellemben kell történnie. A kollegialitás pedig nem az anyagi ügyek megszavazásában nyilvánul meg, hanem az egész lelkipásztorkodás közös felelősségén alapuló megbeszélésen. Ezzel kapcsolatban ismételt hangsúlyozták, hogy mindazokat a feladatokat, melyek nem tartoznak a papság lényegéhez, át kell adni az arra alkalmas keresztényeknek, egyes területeket a diakonusoknak. Az is magától értetődő volt a résztvevők számára — hisz a gondolat náluk többséggel már megvalósult —, hogy az egyházközség vezetésében, a tanácsban nők is részt vesznek, valamint hogy a szakkérdésekben a megfelelő szakemberé a döntő szó.

A teológiai irányelvek mellett a témához tartoznak az egyházközségvezetés társadalomlélektani szempontjai (W. Schöpping előadásának címe is ez volt). E szempontokat a vezetésben, s ebből következően a vezetőképzésben is figyelembe kell venni.

A közösséglélektan a vezetés alapvető szempontjaira mutat rá. Mindenekelőtt aláhúzza azt, amit a zsinat mondott; hogy az egyház mindenkor óhajtott élő egységét a nagykorú és felelős kereszténység fogja létrehozni: egy embercsoport akkor válik anoním tömeggel közösséggé, ha azonos célok és tennivalók kapcsolják össze a tagokat. Az átlagos hívő sokáig ki volt zárva a „tennivalók”ból”. A jelen legfontosabb feladata a felelősségérzet felkeltése, s ennek alapján az öntevékenység megindítása. A cél, hogy Isten népe megmozduljon.” Egy közösség, mely nem vesz tudomást a társadalom és az ember változásáról, — mely változhatatlanságára hivatkozva nem hallgatja meg tagjainak változó igényeit, — nemcsak önmaga merevedik meg, de megbénítja tagjait is, már ti. azokat, akik ezt el bírják viselni, és már előzőleg nem szakadtak el tőle e merevség miatt. Vonatkozik ez az egyházra is. „Az egyháznak a történelem folyamán folytonosan át kell alakulnia, ha képes kíván maradni a világ átalakítására... Semmi alapja sincs annak az állításnak, hogy ami tegnap jó volt, annak holnap is jónak kell lennie.” (Itt merül fel a hagyomány és a szerves fejlődés kérdése, hiszen természetesen az sem állítható, hogy ami tegnap jó volt, az ma már semmiképp sem jó.) Ilyen szellemben kell nagyban — és ami témánkhoz tartozik — kicsiben, egyházközségi szinten is tudomásul venni az igényeket és kritikákat. Ezek ui. már az élet jelei.

A rugalmasság és a világgal való kapcsolat létrehozására szolgál mindenekelőtt az egyházközségi tanács, mely egyrészt informálja a papot és a közösséget a problémákról és feladatokról, másrészt aktivizálja a keresztényeket, mert részvételük által érzik, hogy saját felelősséggel — esetleg munkakörrel — rendelkeznek. E tanácsnak a közösségben megvalósuló nyílt párbeszéd jelképének kell len-

nie. Ki kell zárni minden „rákényszerítést” vagy manipulálást, mert ez buméráנגgá válik, mely nemcsak a munkát akadályozza meg, hanem lerombolja a közösség egységét, s mindenekelőtt a kezdeményező készséget. „Mozgásba kell hozni a közösséget, mégpedig úgy, hogy az képes legyen megváltoztatni magát és a világot.” Ennek útja pedig a megbeszélés, a megértetés: „a közös felelősség és közös döntés szellemében.” A közösségvezető feladata a koordinálás, az egységesítés és az irányadás.

Összefoglalva tehát: az Isten népének felelősségére alapozott kollegiális vezetés nemcsak az aktivitás megsokszorozója, hanem sokkal több ennél. Gondolkodásmódban azonosítja a tagokat az egyházzal, hiszen a közösen megbeszélte célok és eszközök, a közösen átkínálódott problémák által érzik, hogy az egyházat ők alkotják, hogy „ők az egyház”. A közös felelősség megszüli a tagok összetartozás tudatát és az egymás iránti felelősség érzését is. S ezután már magától értetődik, hogy megszűnik a morgolódás, — felváltja a felelős építő kritika, illetve hozzászólás.

A mondottakból következik, hogy a jövő pap- és nem pap közösségvezetőinek képzésében egyaránt különös súlyt kell vetni a szociológia és pszichológia tudományokra. Itt kell megemlíteni, hogy a lelkipásztori feladatok lényegükben gyakorlatiak. Aligha képzelhető el, hogy olyan valaki jól tanítsa az ún. gyakorlati tárgyakat (lelkipásztorokodástan, katehetika, pedagógia, pszichológia, s szociológia), aki maga gyakorlatban nem foglalkozik ezekkel. E tanároknak egyúttal — bár szűkített munkakörrel — a lelkipásztori gyakorlatban is dolgozniuk kell.

A kongresszus harmadik fő témája a társadalomlélektan, szociológia és lelkipásztorokodástan határkérdése: hogyan valósítható meg a kollegiális egyházközösségvezetés, illetve hogyan illeszkedik bele az ilyen egyházközösség az össz-egyházba. Bár a kérdésre minden előadó kitért, s volt olyan előadás (H. Fischeré), melynek ez volt egyetlen tárgya, mégis ez látszott a legbizonytalanabb területnek. Igaz, hogy ez természetes is, hiszen a gyakorlati megvalósulás a jelen és jövő nagy feladata. A cél éppen ennek kikísérletezése.

W. Schöpping előadása bevezetésében hangsúlyozta, hogy a kollegialitás, a vezetői stílus demokratizálódása értelmében az egyház egész szerkezetét át kell alakítani, a szubszidiaritás (önállóság) és a szolidaritás (kölcsonös segítség — összetartozás) elvei alapján. Egyházközösségi szinten ez azt jelenti a szubszidiaritás szempontjából, amit az előzőekben az egyéni felelősséggel kapcsolatban megállapítottunk: ti. hogy a kisebb közösségek is saját felelősséggel és hatókörrel rendelkezzenek.

A gyakorlati megvalósítás kérdésével kapcsolatban került szóba a munkaülésen a cölibátus valamint a diakonátus problémája. A kiindulópontot az a tény szolgáltatta, hogy vannak olyan közösségek, melyeknek nincs saját papjuk. A lelkipásztori gyakorlat vagy a közösséglelektan azonban egyaránt arról beszél, hogy vezetőre szükség van. Természetes volt tehát az a (elméleti) megállapítás: minden közösségnek legyen saját — bizonyos teológiai képzettséggel rendelkező — vezetője, aki el tudja látni a hitoktatást, az ige liturgiáját vagy az áldoztatást. Ez lehetne civil keresztény, de jobban megfelelne a felszentelt diakonus, aki fő hivatásként látná el a feladatokat. A komolyabb vitát az ezután következő javaslat váltotta ki, amely feltette az ismert kérdést: vajon nem lehetne-e a nők közösségvezetőket pappá szentelni. Két szempont is ezt javallaná. Egyrészt, mert így nem fosztjuk meg a közösséget a rendszeres szentmise és gyónás lehetőségétől. Másrészt — amint Klostermann professzor indirekt bizonyítással rávilágított —, ha a közösségvezetők nem misézhetnek, gyóntathatnak, stb., ez magában hordozza a veszélyt, hogy a pap egész életét a szentségek kiszolgáltatása fogja lefoglalni, s nem jut ideje az ige hirdetésre. Ez viszont ellentétben áll a papság lényegével. Szent Pál hangsúlyozza: „Krisztus nem azért küldött, hogy kereszteljek, hanem hogy az evangéliumot hirdessem” (I. Kór 1,17). A vita végén egy-

hangúan elismerték a helyesen megvalósított papi nőtlenség értékét és jelentőségét, de „célravezetőnek tartanák”, ha — a fenti elvek alapján — nős embereket is pappá lehetne szentelni.

Az egyik előadás azzal a gondolattal zárult, hogy a keresztény közösség már létében is jel: tanúságot kell tennie Krisztusban való szeretet-egységéről. A konferencia ennek — a mai körülmények közt legjobb — megvalósulási lehetőségeit kereste, a közös cél egységesítő légkörében. Így bizonyára önmagában is jel és felhívás volt.

TOMKA FERENC

## EGYHÁZ ÉS VALLÁS SPANYOLORSZÁGBAN

1960 június elején 352 baszk pap levelet írt a püspöki karnak: tiltakoztak a diktatúra ellen és az ellen, hogy az egyház nem hallatja szavát. „Mint a tanító egyház tagjai igényt tartunk arra a jogra, amely egyben kötelességünk is — írják —, hogy megbélyegezzük a népünk elleni támadásokat... Nem akarjuk, hogy hallgatásunkkal magunk is bűnösök legyünk... A spanyol alkotmány csak holt betű... A pusztta gyanúsítás elég arra, hogy a rendőrség, vagy a polgárőrség valakit megverjen, megkínózzon... Visszautasítjuk ezeket a tetteket s az egész totális rendszert, mert szemben állnak az emberi természettel és a kereszténységgel.” A négy illetékes püspöknek, a nunciának és a Szentseknek eljuttatott levélre és kritikára a püspöki kar azonnal válaszolt. A válasz a tényeket visszautasította, a szerzőket naivitással, felelőtlenességgel és inkorrektességgel vádolta, sőt kétségbevonta a levél hitelességét is. A hatalmi szó további erősítésére augusztusban a nuncius a Szentsek üzenetét tolmácsolta: „Az efféle kezdeményezéseket csak mélysegesen sajnálni lehet, mert nemcsak a püspökek szembeni tiszteletlenségéről tanúskodnak, hanem megbotránkoztatják a híveket, és az egyházat olyan kérdésekbe próbálják bevonni, amelyeknek a legcsekélyebb közük sincs annak missziójához.” A püspöki kar álláspontját — még egyértelműbben — a II. vatikáni zsinatra írt körlevél fejti ki. Eszerint „csak egy módon élhetünk Krisztussal, és pedig ha a pápából és a püspökökből álló hierarchiával összhangban élünk. Aki tőlük eltávolodik, Krisztustól távolodik el... Ha a püspök szól, minden saját véleménynek meg kell szünnie”.

Azóta nyilvánvaló, hogy a spanyol katolicizmust és egyházat nemcsak ez a krízis terheli. Egyre újabb rázkódtatások rengetik meg a katolikus állam és az

államkatolicizmus omladozó bástyáit. A hajszálrepedések döntő változások közeledtét jelzik.

Spanyolországban 503 492 km<sup>2</sup>-en 31 604 000 ember (1965) él, azaz 62,8 fő/km<sup>2</sup>. Az 1936—39-es polgárháború óta az ellenzéki pártok be vannak tiltva, Franco mint *caudillo* (vezér) a Falange-ra támaszkodva építette ki a fasiszta diktatúrát. Az országban élő közel 1 millió baszknak politikai jogai nincsenek, nyelvüket hivatalos ügyekben nem használhatják. A spanyolországi életszínvonal Nyugat-Európában — Portugália után — a legalacsonyabb. A katolikus vallás államvallás. Az ország színekatolikus, a protestánsok számát 1960-ban 16—18 000-re, a zsidókat 5000-re becsülték. Az egyház és az állam viszonyát az 1953. évi konkordátum rendezte, amely mindkét félnek messzeemenő beleszólási jogokat biztosít a másik ügyeibe.

A spanyol katolicizmus válsága az állammal, a feudális és a fasiszta struktúrákkal való összefonódásból ered. A „hatalmon lévő” egyház gyakran vak a bajokkal szemben, bár a vallási élet hosszú ideje hanyatlik. Az államvallás-jellegből következően az egyház aktív vagy passzív részese a totális diktatúra elnyomó politikájának, s így szembekeverül saját erkölcsi felfogásával és céljaival is. A krízis jól látható egyrészt vallásstatistikai adatokban, másrészt az egyház politikájának változásaiban; Róma és a spanyol hierarchia, valamint az állam és az egyház viszonyának alakulásában.

A vallási aktivitás két évszázada nagyjából állandó gyorsasággal csökken, noha az egyház élete iránti érdeklődés és a vallási tájékozottság változatlanul nagy. Jellemzőek a magasszintű vallási tájékozottság és a csökkenő vallásgyakorlat adatai. Egy 1964-es közvéleménykutatás szerint az egyetemi hallgatók kilencetizede hisz Istenben, nyolctizede

hisz Jézus isteni természetében, héttizede vallja a pápa tévedhetetlenségét (hit és erkölcs dolgában), nyolctizede legalább évente — fele havonta — gyónik stb. A diákok 20%-a olvasta a „Pacem in terris” enciklikát, az egyetemi hallgató lányok 65%-a, a fiúk 49%-a figyelemmel kísérte a zsinatot.

A formális hitvallás és a vallási kultúra magas színvonala azonban nem tükröződik a mindennapi életben. A vasárnapi misehallgatás, és a húsvéti gyónás-áldozás számadatai országgrészenként nagyon eltérnek, de egyes jellemző vonások általánosan érvényesek. Csak a nagyon szegény parasztok járnak rendszeresen templomba, gyónni, áldozni. A legelmaradottabb, legszegényebb — és nemzeti elnyomás alatt is szenvedő — területeken az 50-es években vasárnaponként a felnőtt lakosság 85–90%-a is elment misét hallgatni. Az országos átlag viszont már akkor sem érte el az 50%-ot. Különösen súlyos a helyzet a városokban, a munkásság körében. A Munkás Actio Catholica (HOAC) 1957-es adatai azt bizonyítják, hogy a munkásoknak csak 7,6%-a jár rendszeresen misére, s 28,5%-a megy el húsvét táján gyónni, áldozni. A gyermekeket ugyan legnagyobbreszt (89,1%-ban) megkereszteltetik, de ez nem változtat azon, hogy a munkások 41,3%-a tudatosan és következetesen vallásellenes, és további 57,7%-a azt vallja, hogy a vallás nem érdekli, nem érinti. A munkások 89,6%-a nyíltan antiklerikálisnak mondja magát. Ehhez még azt kell hozzátennünk, hogy Spanyolország csak a II. világháború után kezdett gyorsabban iparosodni. A munkásság száma és jelentősége egyre nő. 1950-ben az összes kereső 15,5%-a volt munkás, 1960-ra ez az arány 32%-ra emelkedett.

Rendelkezünk a papi hivatások csökkenését szemléltető adatokkal is. 1769-ben az ország akkori 9 369 000 főt számoló lakosságából 65 823 volt pap — azaz minden 141. személy. Száz évvel később, 1867-ben már csak minden 401. ember, 1957-ben pedig 1264 főre jutott egy pap. 1769-től 1951-ig folyamatosan csökkent a papok száma, 1769–1939 között a szeminaristák száma is évről-évre kisebb volt. Azóta némileg javult a helyzet. 1939 óta lassan emelkedik a papi hivatások száma, és ez 1951 óta azzal jár, hogy már több a szentelés, mint ahány pap évente meghal, azaz nő a papok száma is. Ugyanakkor azonban az ország népessége még gyorsabban szaporodik (1920: 21 millió; 1930: 23,4; 1940: 25,8; 1950: 27,9; 1960: 30,1 és 1965: 31,6

millió fő). A papok abszolút számának növekedése ellenére, a társadalomhoz viszonyított relatív száma tovább csökken. 1961-ben 24 910 világi és 8442 szerzetes pap, 8037 szeminarista és 78 223 apáca élt Spanyolországban. A 10 000 lakosra jutó hivatások száma nem éri el a hollandiai arány felét, vagy az angliai, svájci, belga arány kétharmadát sem (lásd: A holland katolicizmus. Vigilia 1970. május, 356–357. old.).

Az állam és az egyház közti viszony a másik terület, ahol a problémák leginkább nyomon követhetők. Az említett 1960-as összeütközés talán az utolsó eset volt, ahol a püspöki kar egységesen — és mereven — kiállt a Franco rendszer mellett, s ráadásul magatartásához Rómából kapott biztatást. Azóta a baszk papoknak és a társadalmi igazságtalanságok ellen tiltakozó sokezer társuknak a legfelső szinten is van fegyvertáruk, szószólójuk. A Franco-fasizmust gátlástalanul kiszolgáló püspökök száma csökken: kihalnak. A püspökök többsége mind élesebben tiltakozik a diktatúra politikája ellen, s ma már Róma is ezek mögött áll. Lássunk néhány példát!

Toledo érseke, Spanyolország akkori primása, *Enrique Pla y Deniel* kardinális már 1960 novemberében határozottan kikelt a Munkás Actio Catholicát ért sérelmek miatt. Levelében a konkordátum megsértésével vádolja a kormányt. 1968 első hónapjai óta azután állandó napi-rendi kérdéssé válik a konkordátum. Ennek értelmében ugyanis a püspököket az államfő nevezi ki, Róma csak jóváhagyja a kinevezést. Jelenleg 8 püspökség élén nincs püspök, mert a jelölteket a Szentsték nem tartja méltónak a tisztségre. További 12 megyéspüspök öreg, nagy részük benyújtotta lemondását.

1968 nyarán a baszk tartományokban forrongás kezdődik. A kormány válaszul válogatás nélkül fogat le politikusokat, értelmiségieket, papokat, tart házkutatást egyházi intézményekben stb. San Sebastian érseke pásztorlevélben tiltakozik a konkordátum megsértése ellen.

1969 januárjában a diáktüntetések és a feszült belpolitikai helyzet miatt a kormány rendkívüli állapotot hirdet ki; egy héttel azután, hogy egy baszk püspök tiltakozott az ottani rendkívüli állapot ellen.

1969 májusában számos papja után a bilbaói általános helynököt is letartóztatják.

*Cassia Just*, Montserrat-i apát a foglyokkal való bánásmódról így ír: „Szerényesen ismerek egy letartóztatottat,

akit három hónapig kínoztak. Megakadályozták, hogy aludjon. Összekötözték a lábait, fejével lefelé kiakasztották a börtön harmadik emeleti ablakából és azzal fenyegették, hogy elvágják a zsinórt."

A rendkívüli állapot és a fasizmus embertelenségei ellen 1968–69-ben több templomban üléssztrájkokkal tiltakoztak papok és hívek.

1969 májusa után papi csoportok ismételt többnapos éhséssztrájkokkal tiltakoztak az emberi jogok megsértése ellen Spanyolországban. Válaszul a sztrájkolók többségét börtönbe zárták.

A példákat még hosszan sorolhatnánk. A templomi üléssztrájkok azonban a püspöki karon belül is választóvízként hatottak. A fondorlattal a püspöki kar elnökévé választott madridi érsek, C. Morcillo Conzález még mindig Franco oldalán áll, s egyházi fenytékeket helyez kilátásba a templomok „méltatlan” használatát ellen, Morcillo mögött azonban már kevesen vannak. A püspökök zömének tiltakozását már csak állami cenzúrával, körlevelek elkobzásával lehet halkítani. Morcillo helyzetét az egyházon belül nem szabad túl erősnek tartanunk. Morcillo korábban azt remélte, hogy a pápa Spanyolország primásává nevezi ki, de nem kapta meg ezt a címet. Ehelyett minden politikai rangja és tevékenysége feladására szólította fel őt a pápa. Miután képviselői és koronatanácsági funkcióit feladta, mégsem őt, hanem a

volt Oviedo-i érseket, Vicente Enrique y Tarancón-t nevezte ki a pápa toledói érsekké és spanyol primássá. Annál figyelemreméltóbb, hogy a püspöki kar elnökének megválasztásakor Morcillo az öreg, részben már nem is tevékenykedő püspökök összehívásával és szavazataival elnyerte az elnöki tisztséget, nyilvánvalóan Róma szándéka ellenére.

Úgy tűnik, hogy bár a spanyol katolikus közvélemény nem tartja elég bátornak a püspöki kar állásfoglalásait, mégis a püspököknek csak egy kis csoportjával áll kifejezetten szemben. A beadványok, nyílt levelek elsősorban ezeknek szólnak. 1969 nyarának elején a barcelonai egyetem teológiai karának 41 professzora és 294 hallgatója részletes helyzetelemzést és vádiratot juttatott el a püspöki karhoz. Szent Tamás szavait idézik: „Tudnunk kell, hogy ott, ahol a hit van vesztélyben, az előjárókat alattvalóiknak nyilvánosan is figyelmeztetniök kell.” Figyelmeztetésben, egyéni tiltakozásban nincs is hiány. Csak közben a vallásosság mértéke egyre jobban csökken, s kérdés, hogy a spanyol egyháznak meglesz-e az ereje arra, hogy önállósítsa magát az államtól, hogy intézményesen hajtsa végre alapvető változtatásokat. Ez természetesen azzal is járma, hogy az egyház egész mívoltában kerülne szembe a fasiszta diktatúrával. A ma látható kezdeményezések alapján a kilátások még nagyon vegyesek.

F. T.

## ŐSZI PART

*A nyarat elfelejti egyszer a folyó,  
és gyermeki arcunkat széttöri a víz,  
S kiejt meleg tenyeréből a fény.  
Csak elárvult nyomainkat őrzi a hideg fővény.*

*S megismerjük majd az őszi folyó szomorúságát,  
Keserű füst kanyarog a mélyülő égre,  
És csönddé fagnak szerelmes szavaink  
Az üres part felett.*

*Csókunk törékeny hídja a semmibe zuhan,  
szánkat lepecsételi feltéphetetlenül a némaság,  
Mert akkorra már önmagunkat sem érhetnénk.  
Ami elmúlik, oly reménytelen.*

*A nyarat elfelejti egyszer a folyó,  
Igazi arcunkat elfelejti, akit szerettünk.  
Gyermeki arcunkat elejti a víz.  
Életünket kiejti meleg tenyeréből a szerelem.*

Simon Zoárd

# A Vigilia postájából

**FEKETE ISTVÁNT, a nemrég elhunyt népszerű író** 70. születésnapja alkalmából lapunk áprilisi számában köszöntöttük. Jókívánságainkra a következő sorai-  
val válaszolt:

Megemlékezések hetvenedik születésnapomról, hálával és szeretettel köszönöm. Van ezekben az évfordulóknak mindig egy kis szomorúság is — a hosszú út visszafelé és az egyre rövidülő út előre —, de ott van mindjárt a vigasztalás is, barátaink szeretetében és a végtelen út hitében.

Hát ebben a hitben köszönöm meg újra gratulációkat, és viszonzásul én is békés és boldog esztendőket kívánok valamennyiőtöknek s a Vigilia minden olvasójának.

Fekete István

\*

Együttérzéssel és a jelentőségéhez mérten nagy örömmel üdvözlöm Lukács professzor úr nézeteinek közlését a Vigiliában a Párbeszéd rovatban. A marxizmus szent öregje igazán kitett emberségből, tudományosságból és európaiságból is — amikor engedélyt adott — nézetei — hozzászára, közlésére. Lukács György akadémikus 85 éves léteére fiatalabb a 20 éves dogmatikusoknál. Felfogása, álláspontja friss, eleven és a valóságnak megfelelően — mindig hű szeretett munkásosztályához. Voltaképpen ő egy — durva képiséggel meghatározva — huszonegyedik-századbeli keresztény — liturgiai igény, liturgiai követelmények nélkül. Nagyon jól látja a marxizmus értékeit, ugyanakkor azokat a problémákat is ismeri, ami miatt az új típusú demokráciát létre kell hoznia — (az új világnézeteknek) és értesülése van a „más” világnézetek keletkezése, létezése fontosságáról is. Ha nem is nyilatkozik állítóan azokról.

Tisztelt Uram!

Ebben a szétszaggatott, vergődő Európában szívből köszöntöm bátorságukat. Szívből köszöntöm a katolikus megújodás e tiszta jelét, példáját. Ami, mondjuk meg bátran, a jövőt hordozza, segíti és irányt jelzővé válik, válhat — más népeknél is a sajátos problémák megoldásában.

A. J. tudományos kutató

\*

Örültem a Suenens-interjú közlésének, a Humanae Vitae közlésének és a vita közreadásának. Elsők között és mindig elolvasom az egezetikai tanulmányokat.

Ha rajtam múlna, sokkal több teret adnék a lapban mindannak, ami a mai világi értelmiségit (gondolom, az olvasók zöme ebből a rétegből kerül ki) érdekelteti. Gondolok a szentírástudományra, (őszövség! — Különös tekintettel a miseliturgiába történt fokozott belépésére) vallásszociológiára, az ökumenikus kapcsolatokra. Újra elővenném Rónay György úr húsz év előtti témáját az ige-hirdetésről — rengeteg a rossz, korszerűtlen, készületlen prédikáció. Az igehirdető pap vegye végre tudomásul, hogy nem a templomot megtöltő 60—70 évesekhez kell szólnia, mert tíz év múlva üresek lesznek a templomok. Tudomásul kell azt is vennie, hogy a világi hívő sok esetben nem „laikus” hit- és egyházi kérdésekben, és általános műveltsége folytán formai igényei is vannak a prédikációval szemben.

Üdvözléssel: H. T.

\*

Sajnálattal közlöm, hogy tekintettel koromra és anyagi körülményeimre, a lap előfizetését nem áll módomban megújítani.

Évek folyamán a lap nekem sok örömet okozott, az utolsó években már ez volt egyetlen szellemi olvasmányom, ebből táplálkoztam. De most már nem tudom magas szintű fejtegetéseiket figyelemmel kísérni. Eljárt az idő felettem.

Mikor a lap előfizetéséről lemondok, egyúttal hálás köszönetet mondok a sok hitbeli és szellemi táplálékért, a sok örömért, amit lapjukkal nekem nyújtottak. Isten áldását kérem további munkájukra.

Hálás tisztelőjük: özv. H. J.-né

\*

Szívesen küldöm az előfizetési díjat, mert a Vigiliát szeretem. Úgy találok, hogy nemcsak színvonalas — azzal a múltban sem volt baj —, de egyre érdekesebb, korszerűbb is és eléggé közérthető, olvasható.

K. K., Szombathely

---

Revue mensuelle — Rédacteur en chef: György Rónay — Rédaction et administration:  
Budapest V., Kossuth Lajos u. 1. — Abonnements pour un an 5,00 US dollars.

---

## S O M M A I R E

*József Udvardy*: Visage spirituel de Saint Gellért — *József Cserháti*: Le Concile Vatican I de cent ans — *László Rónay*: L'histoire d'une intention. La carrière de Gergely Alajos Tamás — *Tibor Déry*: Les hirondelles (nouvelle) — *József Gerlei*: Avant de sonner la cloche (nouvelle) — *Rózsa Ignácz*: Missa Criolla (notes de voyage) — Poèmes de Sándor Pusztai, Pál Toldalagi, Irma Barsy, Margit Borsos et Zsárd Simon.

QUESTIONS DE NOTRE TEMPS: Le catholicisme hollandais: danger ou promesse? (*András Szennay*), La réforme de la théologie d'enseignement en Hollande (*Béla Csanád*), Les traditionalistes européens de la „marche sur Rome”.

DOCUMENT: La déclaration de Mgr Alfred Ancel évêque auxiliaire de Lyon pour Vigilia (*Béla Hegyi*), Adieux au Révérend Père (*Ferenc Tomka*), Les catholiques en Espagne (F. T.)

Compte-rendus et critiques

## VISAGE SPIRITUEL DE SAINT GELLÉRT

par. Mgr. József Udvardy, administrateur apostolique de Csanád

Dans notre pays, nous fêtons le millénaire de la naissance du roi Saint István. De mémoire, nous faisons le pèlerinage en remontant les siècles du christianisme hongrois jusqu'à son début. C'est avec émotion que nous feuilletons les pages des chroniques, des documents et des légendes aux caractères pâlis par le temps; nous regardons pensivement les ruines croulantes et nous considérons pieusement les reliques: la Sainte Dextre à Buda et le bras de Saint Gellért à Szeged. Nous les regardons pieusement et nous prions. Nous parcourons par la pensée les décennies pendant lesquelles la foi et l'esprit du Saint Roi et de ses collaborateurs ont fondé un pays et organisé l'Eglise dans cette patrie... Les montagnes y dressaient leurs sommets, les rivières y suivaient — plus irrégulièrement — le même cours qu'aujourd'hui. Ce qui a été construit sur la terre, peint sur les murs, taillé dans la pierre, ou écrit sur des feuilles a été détruit par le temps et la rage des hommes, nous n'en conservons que les vestiges, mais le peuple est resté sur cette terre; l'esprit et la foi qui veillaient, s'enthousiasmaient et renaissaient toujours, sont devenus notre héritage inaltérable.

Qui ont donc allumé la torche de l'esprit et de la foi sur cette terre? Le premier d'entre eux fut Saint Gellért. Souvent, d'étranges hasards jalonnent la voie; des péripéties inattendues et des missions le poussent dans des situations des plus compliquées et des plus effrayantes. Qui penserait que c'est justement alors qu'il allume les flammes de l'esprit: il organise des écoles, il écrit des livres, au prix de nombreuses vicissitudes et de dangers, il poursuit sa mission évangélisatrice dans la région de la Maros et du Körös, en même temps, il correspond avec ses amis lointains. Les vagues de la passion politique agitées par l'absurde gouvernement de Péter et Samuel Aba s'amoncellent justement à son siège de Csanád, mais dans ce cas aussi, son bon sens a raison des excès, l'honneur et la justice lui donnent la parole qu'il scelle de son sang.

Rester fidèle à son idéal, à sa foi dans des conditions critiques, par des temps difficiles: c'est là le visage spirituel de Saint Gellért.

Cette carrière au destin si varié partit de Venise. C'est en effet, là que naquit Saint Gellért, vers 980. De bonne heure, il devint moine au couvent Saint György. C'est de là qu'il partit pour un long voyage d'études. L'un de ses voyages le conduisit en France, où il rencontra l'esprit ecclésiastique renouvelé qui émanait de Cluny. Il fit aussi connaissance d'un des disciples de Saint Odilon, abbé de Cluny, de Richard St Vannes de Verdun, propagateur enthousiaste de la réforme

et de son cercle. Il s'intéressait beaucoup à la vie scientifique. Il écrit lui-même que c'est là qu'il a lu pour la première fois les œuvres de Platon. Bien que les décennies voisines du millénaire furent une époque de marasme dans la théologie, les signes de la fermentation qui allait se déclencher se manifestaient déjà: l'antagonisme des dialecticiens et antidialecticiens, la discussion du rapport de la foi et de la philosophie. Gellért remarqua aussi autre chose: le mouvement d'hérésie cathare qui se propageait des Balkans surgissait par endroits en France et au nord de l'Italie.

En 1015, c'est déjà en qualité d'abbé du couvent qu'il se prépare à un voyage en terre sainte. Au XI<sup>e</sup> siècle, dans la chrétienté occidentale, l'intérêt se raviva envers la Terre sainte. C'était, à vrai dire, le résultat des croisades entreprises à la fin du siècle. Gellért, avec plusieurs compagnons se mit en route, non seulement en qualité de pèlerin, mais d'émigrant, car il avait l'intention de fonder un couvent à Betlehem et d'y rester. Ils voguaient en direction de la Dalmatie, mais la tempête les entraîna sur l'île Saint András, où ils trouvèrent asile dans le couvent du même nom. C'est là que Razin l'abbé du monastère Saint Márton attendait la fin de la tempête. Ce devait être un homme très pratique, car il ne cessa de persuader les nouveaux arrivants de venir évangéliser la Hongrie. Ces derniers n'acceptèrent pas, mais, découragés par les difficultés voyage par mer, ils décidèrent de traverser la Hongrie sur le Danube et de continuer leur route à terre jusqu'à Constantinople, puis Jérusalem. A travers la Croatie, ils arrivèrent à Pécs, où ils furent hébergés par l'évêque Bonipert. Le 15 août, ils se présentèrent devant Saint István à Székesfehérvár, afin de lui demander un bateau pour le voyage sur le Danube. Cette rencontre donna une nouvelle direction à la vie de Gellért: le saint roi le persuada de rester et d'être son aide dans l'évangélisation et l'organisation de l'Eglise.

Il y a un ouvrage de Saint Gellért intitulé: *Deliberatio supra hymnum trium puerorum*. Les guerres, les échecs, les dissidences ne l'ont pas découragé, mais il s'est efforcé de terminer l'œuvre qu'il écrivait sur la prière d'un de ses amis: Isingrim, qui avait vécu au couvent Saint Péter de Salzburg, et qui devint plus tard abbé d'Admont. C'est l'ouvrage littéraire le plus ancien qui ait été écrit en Hongrie. La forme employée par l'auteur pour s'exprimer est intéressante. Il part de l'explication allégorique des poèmes du prophète Daniel, auxquels il enchaîne successivement ses sujets. Son style est absolument individuel, ainsi que le choix des mots et la construction des phrases.

Dans ses explications, nous trouvons déjà des allusions à ce qui devint bientôt sujet de discussion: le rapport de la foi et de l'esprit, de la théologie et de la philosophie. Plusieurs des dialecticiens plaçaient le jugement de la raison au-dessus de la foi et voulaient expliquer de la sorte les vérités de la foi; les antidialecticiens tombaient dans l'excès contraire: ils niaient la valeur des principes de la logique dans la théologie. Il semble que Saint Gellért ait déjà été de l'avis qui s'est constitué plus tard à la suite des discussions, pour devenir général: la philosophie aide à l'approfondissement de la théologie. Un passage de la *Deliberatio* souligne que, ainsi que les juifs ont rapporté de l'Egypte païenne des vases d'or et d'argent, nous devons nous approprier, des œuvres des philosophes, tout ce qui nous aide à acquérir de justes connaissances. Les chercheurs déduisent d'une de ses déclarations qu'il avait déjà remarqué, dans l'ouvrage de Scotus Eriugena: De divisione nature „les erreurs rationalistes qui, beaucoup plus tard, furent condamnées au XIII<sup>e</sup> siècle par un concile de Paris.

Les chercheurs ont aussi remarqué que Saint Gellért avait largement puisé dans les écrits de Pseudo-Dionysius, le grand mystique de l'Eglise orientale, et dans les commentaires de l'évêque de Scutari, Maximus confessor, écrits au VII<sup>e</sup> siècle. Est-ce le lieu qui inspira l'usage de ces ouvrages à grande influence de l'Eglise orientale? Csanád, qui possédait un couvent grec et une bibliothèque où se déroulaient des entretiens avec les grecs? On peut le supposer.

Il semble que les explications théologiques de Saint Gellért, la tendance et le style qu'il représentait plaisaient aux contemporains. Insignim ne lui demanda pas seulement l'ouvrage *Deliberatio* que nous avons mentionné mais il avait déjà reçu plus tôt une conférence qu'un certain prêtre nommé Dodo lui avait portée. András, disciple de Richard de St Vannes avait aussi reçu de Gellért l'ouvrage intitulé: „De divino patrimonio”, demandait d'autres écrits, mais Gellért, faute de temps, ne put satisfaire ce désir. Il écrivit en outre un commentaire sur la lettre adressée aux Juifs. Actuellement, nous ne connaissons

que la Deliberatio; nous ne savons ce qu'est devenu le reste: tout s'est il égaré ou peut-être un jour les documents surgiront-ils de l'ombre où ils se cachent, inconnus?

C'est ainsi que Saint Gellért créa à Csanád le foyer de la foi et de l'esprit: sur les bancs de ses écoles, il n'y avait pas que des Hongrois, mais aussi des étrangers. On lisait ses écrits de la Marcs à Verdun, sur les bords de la Meuse, et la Hongrie chrétienne est demeurée sur la terre qu'il a arrosée de son sang.

\* \* \*

## INFORMATIONS

Le corps professoral de l'Académie de Théologie a procédé solennellement à la promotion au grade de docteur de neuf de ses étudiants. Au cours de la promotion qui s'est déroulée selon le cérémonial habituel, József Bálint et György hajnal, prêtres du diocèse d'Esztergom, Ellák Enzsöl et Imre Kovács, de celui de Vác, Pál Keresztes de celui de Pécs, István Katona et Antal Lotz, de celui de Csanád, László Telegdy, de celui de Székesfehérvár et József Galavits, du diocèse de Győr ont reçu le grade de docteur. Après la cérémonie de la promotion, l'abbé János Pfeifer, doyen de l'Académie a adressé un discours aux nouveaux docteurs.

Au cours de sa visite en Hongrie, M. Franz Jonas, président de l'Etat autrichien, accompagné de M. Rudolf Kirschlager, ministre des Affaires étrangères d'Autriche, ainsi que de M. Odön Kisházi, vice-président du Praesidium et István Sarlós, président du Comité exécutif du Conseil Municipal, s'est rendu à l'Eglise Mátyás dans le quartier du Château. Le curé János Fábán a accueilli les visiteurs et les a guidés tout le long de l'église et du musée.

Les fidèles de l'archidiocèse d'Eger ont recueilli 732 000 forints pour les sinistrés des inondations, les contrées du nord appartenant administrativement à Eger ont donné 230 000 forints et l'archidiocèse d'Esztergom a rassemblé la somme de 465 191 forints. Dans le diocèse de Szombathely, les quêtes organisées dans les églises au profit des sinistrés, les dons des prêtres et des fidèles ont donné un total de 282 228 forints. Les paroisses du diocèse de Vác ont envoyé une somme de 316 500 forints pour les sinistrés des inondations.

La Ve session de l'assemblée spéciale du chapitre de l'ordre des bénédictins de Hongrie s'est tenue entre les 15 et 17 juin. La séance a traité des questions d'administration de l'ordre: celles du monastère principal et de la maison de Győr, de même que celles de la mission et du rôle du chapitre de l'ordre. Dans les résolutions, les désirs du concile Vatican II concernant l'administration des ordres religieux, donc l'application de la direction collégiale, ont été pris en considération. Au cours de cette session, le chapitre a pratiquement terminé la rénovation moderne des statuts de l'ordre. Ils seront soumis au Saint-siège en vue d'autorisation à les mettre en pratique, à l'essai.

Le Bureau de l'archidiocèse d'Esztergom a nommé M. Mucsi, historien de l'art, conservateur en chef du Musée Chrétien. Par cette disposition, le Musée Chrétien se trouve être la première institution ecclésiastique, où la direction spéciale est confiée à un historien de l'art expérimenté sortant des cadres de l'Etat. Le Bureau de l'Archidiocèse et l'Office National des Affaires du Culte assument en commun les frais de ses fonctions. Le département du Ministère des Affaires Culturelles a nommé M. Dezső Varga, professeur à l'école supérieure et artiste restauration, restaurateur en chef délégué au Musée Chrétien, et l'a chargé de la direction et du contrôle des travaux exécutés au musée par les restaurateurs.

Une nouvelle église Saint István se construit à Rácalmás. La fait que la nouvelle église de Rácalmás est édifée l'année du millénaire du christianisme hongrois et qu'elle aura Saint István pour patron lui confèrent une importance particulière. La charte de fondation de l'église munie des signatures de l'évêque, de l'archiprêtre, du curé et tous les membres du corps des représentants ecclésiastiques sera placée dans un coffret de cuivre ancien découvert dans le clocher de l'ancienne église et déposée dans les fondations du nouvel édifice. Le 14 juillet — au cours d'une cérémonie intime — M. István Beöthy, âgé de 88 ans nouveau grand prévôt du diocèse de Veszprém, chanoine doyen du chapitre de Veszprém a installé à son poste l'administrateur apostolique Sándor Klempa, qui, en même temps, a célébré sa messe de fer.

# — K Ö Z L E M É N Y E K —

*Ünnepélyes külsőségek között kilenc növendékét avatta doktorrá a Hittudományi Akadémia professzori kara. A hagyományos szabályok szerint lefolyt avatáson doktorrá fogadták Bálint József és Hajnal György esztergomi, Enzsől Ellák és Kovács Imre váci, Keresztes Pál pécsi, Katona István és Lotz Antal csanádi, Telegdy László székesfehérvári és Galavits József győri egyházmegyes papokat. Az ünnepélyes doktorrá fogadás után Pfeifer János apát, az Akadémia dékánja szólott új dokortársaihoz.*

*Franz Jonas osztrák államelnök magyarországi látogatása során Rudolf Kirschläger osztrák külügyminiszterrel együtt Kisházi Ödön, az Elnöki Tanács elnökhelyettesének és Sarlós István, a Fővárosi Tanács vb-elnökének társaságában fölkereste a budavári Mátyás-templomot. A vendégeket Fábán János plébános köszöntötte, majd végigkálauzolta őket a templomon és a múzeumon.*

*Az árvízkarosultak részére az egri főegyházmegye hívei 732 000 forintot, a kormányzatilag Egerhez tartozó északi részek 230 000 forintot adakoztak. Az esztergomi főegyházmegye 465 191 forintot gyűjtött. A szombathelyi egyházmegyében az árvízkarosultak javára tartott templomi gyűjtésen a papok és hívek adományaiából 282 228 forint gyűlt össze. A váci egyházmegye plébániái 384 000 forintot küldtek a rászorulóknak megsegítésére. A győri egyházmegye 316 500 forintot gyűjtött össze az árvízkarosultak javára.*

*A magyarországi bencés rend speciális káptalangyűlésének V. ülésszakát június 15—17 között tartották. Az ülés rendi kormányzati kérdésekkel foglalkozott: a főmonostor és a győri rendház kormányzásával, valamint a rendi káptalan hivatásával és szerepével. A hozott határozatokban érvényre juttatták a II. vatikáni zsinatnak a szerzetesrendi kormányzatra vonatkozó kívánalmait, így a kollegiális vezetés alkalmazását. Ezzel az ülésszakkal a káptalan lényegében végzett a rendi statumok korszerű megújításával. Ezeket a Szentszék elé terjesztik kipróbálás céljából való engedélyezésre.*

*Új Szent István templom épül Rácalmáson. Az új rácalmási templomnak különös jelentőséget ad az, hogy a magyar kereszténység millenniumán épül, és Szent István király lesz a védőszentje. Az építés alapokmányát — a püspök, az esperes, a plébános és valamennyi egyházközségi képviselőtestületi tag aláírásával ellátva — egy, a régi templom toronygombjában talált vörösréz ládikába zárva az új templom alapkövében fogják elhelyezni.*

*Szabó Imre püspök, esztergomi apostoli kormányzó körlevelében az Egyházmegyei Művészeti Bizottság az elmúlt években szerzett tapasztalatai alapján összefoglalta a templombelsővel kapcsolatos feladatokat. A templomfelújítás gyakorlati szempontjait a II. vatikáni zsinat szellemében érintették, amikor hangsúlyozták, hogy a liturgikus megújulás középpontjában Jézus Krisztus áll, s így „a templomi művészet mai törekvése az, hogy megváltásunk liturgikus ünneplésének szolgálatában a dolgok igaz értéke és szépsége érvényesüljön a műalkotások külső formáján is”.*

*A Magyar Nemzeti Galéria rendező bizottsága a Magyar Püspöki Karral egyetértésben és az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ, valamint a különböző hazai egyházak támogatásával nagyszabású kiállítást készít elő. Az októberi múzeumi hónapban a Magyar Nemzeti Galériában megnyíló kiállítás a magyar kereszténység fennállásának ezeréves évfordulójához kapcsolódik. Ez lesz a magyar egyházművészet értékeinek első ilyen jellegű reprezentatív és ökumenikus bemutatója hazánkban.*

*Az esztergomi Főegyházmegyei Hatóság Mucsi András művészettörténész a Keresztény Múzeum vezető múzeológusává nevezte ki. Ezzel az intézkedéssel a Keresztény Múzeum az első egyházi intézmény, ahol a múzeum szakmai irányítását állami státuszról átminősített, szakképzett művészettörténész végzi. Működéséhez szükséges anyagi fedezetről a Főegyházmegyei Hatóság és az Állami Egyházügyi Hivatal közösen gondoskodik. Varga Dezső főiskolai tanár restaurátorművészt a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya a Keresztény Múzeumhoz delegált főrestaurátorrá nevezte ki, és megbízta a múzeumban dolgozó restaurátorok munkájának irányításával és szakmai ellenőrzésével.*

*Magyarfalva*, a Sopron szomszédságában fekvő kis község katolikusainak hitélete kilenc hónapon át — ordináriusi engedéllyel — a helyi evangélikus templomban folyt. A község 700 éves katolikus templomát ugyanis 1969 márciusában az Országos Műemléki Felügyelőség szakembereinek irányításával restaurálni kezdték, és a felújítási munkálatok szükségessé tették, hogy a templom használatát az építkezés idejére felfüggeszék. A község katolikus papjának, Erdész Ferencnek és evangélikus lelkészének, Gosztola Lászlónak barátsága eredményezte a példás kezdeményezést, hogy a falu evangélikus közössége felajánlotta templomát.

*Környe és Vértessomló* között valószínűleg a török korban elpusztult falut találtak. A régészek többek között egy nagy kiterjedésű temetőt és egy hazánkban ritkaságnak számító Árpád-kori köralaprajzú templom maradványait szabadították ki a homoktakaró alól. A templom restaurálását megkezdték a műemlékvédelmi szakemberek.

A 88 esztendő *Beöthy Istvánt*, a veszprémi egyházmegye új nagyprépostját a veszprémi székeskáptalan szenior kanonokját július 14-én bensőséges ünnepség keretében iktatta be stallumába *Klempa Sándor* apostoli kormányzó. A nagyprépost ugyanakkor mutatta be vasmisét.

---

## KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

Hét esztendeje halt meg *Sík Sándor*; órá emlékezve közöljük októberi számunkban műve alapos ismerőjének és hagyatéka gondozójának, *Kardos Klára*-nak „A hetedik nap dallama” című tanulmányát, amely arra a kérdésre felel, misztikus volt-e *Sík Sándor*, mint költő és mint ember, illetve hogyan nyilatkozik meg sajátos „immanens misztikája” költészetében. — *Nyíri Tamás* tanulmánya, „Valláskritika és ideológia-kritika” címmel egy mind a párbeszéd, mind a „belső tisztázás” szempontjából alapvetően fontos kérdésben teremt világosságot. — *Márkus Tamás* és *Hegyi Béla* „Az egyszarvú örök históriája” című tanulmánya a mítoszok és legendák híres unikornisával, annak keresztény értelmezésével és egyik legszebb művészi ábrázolásával, a párizsi Cluny múzeum falkárpit-sorozatával foglalkozik. — Irodalmi részünkben *Szedes Katalin* és *Vasadi Péter* verseit, *Szarka Géza* Szent Erzsébet drámájának első részét és *Kopácsy Margit* elbeszélését közöljük.